

**ÜVEYSÎ DİVANI’NINDAKİ GAZELLERİN
DİL ÖZELLİKLERİ
(SES VE ŞEKİL BİLGİSİ)**

Demet Koç

Yüksek Lisans Tezi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı

Doç. Dr. Recai Kızıltunç

2019

Her Hakkı Saklıdır

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

Demet KOÇ

ÜVEYSÎ DİVANI'NINDAKİ GAZELLERİN DİL ÖZELLİKLERİ
(SES VE ŞEKİL BİLGİSİ)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Recai KIZILTUNÇ

Erzurum-2019

15/ 05/2019

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Üveysî Divanı’nın Gazellerinde Dil Özellikleri (Ses ve Şekil Bilgisi)” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

[Tarih ve İmza]

DemetKoç

TEZ KABUL TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Recai Kızıltunç danışmanlığında, Demet Koç tarafından hazırlanan bu çalışma/...../..... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : İmza:

Jüri Üyesi : İmza:

Jüri Üyesi : İmza:

Jüri Üyesi : İmza:

Jüri Üyesi : İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir.

.... / /

Prof. Dr. Rıfat KÜTÜK

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	V
ABSTRACT.....	VI
KISALTMALAR.....	IX
GİRİŞ	- 1 -
1.1. Çağatay Türkçesi'nin Tanımı.....	- 1 -
1.2. Çağatay Adı ve Çağatay Türkçesinin Tarihi Türk Lehçeleri Arasındaki Yeri.....	- 1 -
1.3. Çağatay Türkçesinin Devreleri	- 2 -
1.3.1. İlk Çağatay Dönemi (XIII-XIV. Yüzyıllar)	- 3 -
1.3.2. Klasik Dönemin Başlangıcı (Nevâî'ye kadar, XV. yüzyılın ilk yarısı)	- 4 -
1.3.3. Klasik Çağatay Dönemi (Nevâî dönemi, XV. yüzyılın son yarısı).....	- 5 -
1.3.4. Klasik Dönemin Devamı (Babür ve Şeybaniler Dönemi, XVI.yüzyıl).....	- 5 -
1.3.5. Gerileme ve Çökme Dönemi (XVII-XIX. yüzyıl)	- 6 -
1.4. XIX. yüzyılda Orta Asya'nın Siyasi Görünümü	- 6 -
1.4.1. Hive Hanlığı.....	- 8 -
1.4.2. Buhara Hanlığı	- 9 -
1.4.3. Hokand Hanlığı.....	- 9 -
1.4.4.Üveysî'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri.....	- 11 -
2.1. Ünlüler	- 14 -
2.1.1.Kalınlık-İncelik (Önlük-Artlık) Uyumu.....	- 15 -
2.1.2. Düzlük-Yuvarlıklık Uyumu	- 15 -
2.1.3. Ünlü Değişmeleri	- 16 -
2.1.4. Ünlü Düşmesi.....	- 16 -
2.2. Ünsüzler	- 17 -
2.2.1. Ünsüz Değişmeleri.....	- 18 -
2.2.2. Göçüşme	- 20 -
2.2.3. Ünsüz İkizleşmesi	- 21 -
3. ŞEKİL BİLGİSİ	- 21 -
3.1. İSİM (AD).....	- 21 -
3.1.1.Özel İsimler.....	- 22 -
3.1.1.1. Şahıs İsimleri:	- 22 -
3.1.1.2. Yer İsimleri:	- 22 -
3.1.2.Cins isimler	- 22 -

3.1.2.1.Akrabalık İsimleri:	- 22 -
3.1.2.2.Alet İsimleri:	- 22 -
3.1.2.3.Bitki İsimleri:	- 22 -
3.1.2.4.Dini Kavramlar:	- 22 -
3.1.2.5. Gökbilim İsimleri:.....	- 23 -
3.1.2.6. Hayvan İsimleri:.....	- 23 -
3.1.2.7.Kıyafet İsimleri:	- 23 -
3.1.2.8.Mevsim İsimleri:	- 23 -
3.1.2.9. Organ İsimleri:	- 23 -
3.1.2.10.Unvan İsimleri:	- 23 -
3.1.2.11. Yiyecek ve İçecek İsimleri:.....	- 23 -
3.1.2.12. Renkler:.....	- 23 -
3.1.3.İsim Çekimi.....	- 23 -
3.1.3.1. Çokluk Eki	- 23 -
3.1.3.2.İyelik Ekleri	- 25 -
3.1.3.3.Hal Ekleri	- 28 -
3.1.3.4. Aitlik Eki.....	- 32 -
3.1.3.5. İsimlerde Soru Eki	- 32 -
3.1.3.6.İsimlerde Bildirme	- 33 -
3.1.3.7. İsimlerde Olumsuzluk	- 33 -
3.1.4. İsim Yapım Ekleri	- 34 -
3.1.4.1. İsimden İsim Yapım Ekleri	- 34 -
3.1.4.2. Fiilden İsim Yapım Ekleri.....	- 37 -
3.2. SIFAT	- 38 -
3.2.1. Yapı Bakımından Sıfatlar.....	- 38 -
3.2.1.1. Basit Sıfatlar.....	- 38 -
3.2.1.2. Türemiş Sıfatlar	- 39 -
3.2.1.2.1. İsimden Sıfat Yapım Ekleri.....	- 39 -
3.2.2. Anlam Bakımından Sıfatlar	- 40 -
3.2.2.1.Niteleme Sıfatları	- 40 -
3.2.2.2. Belirtme Sıfatları.....	- 40 -
3.2.2.2.1. İşaret Sıfatları	- 40 -
3.2.2.2.2. Sayı Sıfatları.....	- 41 -

3.2.2.2.3. Soru Sıfatları	- 41 -
3.2.2.2.4. Belirsizlik Sıfatları	- 42 -
3.3. ZAMİR.....	- 43 -
3.3.1. Şahıs(Kişi) Zamirleri	- 43 -
3.3.2. İşaret Zamirleri.....	- 45 -
3.3.3. Soru Zamirleri.....	- 47 -
3.3.4. Dönüşlülük Zamirleri.....	- 47 -
3.3.5. Belirsizlik Zamirleri.....	- 49 -
3.4. ZARF	- 50 -
3.4.1. Durum (Hal) Zarfları.....	- 50 -
3.4.2. Zaman Zarfları	- 50 -
3.4.3. Miktar Zarfları	- 51 -
3.4.4. Soru Zarfları.....	- 51 -
3.5. FİİL	- 52 -
3.5.1. Fiil Yapım Ekleri	- 52 -
3.5.1.1. İsimden Fiil Yapım Ekleri.....	- 52 -
3.5.1.2. Fiilden Fiil Yapım Ekleri	- 54 -
3.5.2. Fiillerde Olumsuzluk	- 55 -
3.5.3. Fiil Kipleri.....	- 56 -
3.5.3.1. Haber Kipleri	- 56 -
3.5.3.1.1. Görülen Geçmiş Zaman	- 56 -
3.5.3.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman	57
3.5.3.1.3. Şimdiki Zaman Kipi.....	58
3.5.3.1.4. Geniş Zaman	58
3.5.3.1.5. Gelecek Zaman	59
3.5.3.2. Tasarlama Kipleri.....	59
3.5.3.2.1. Şart Kipi	59
3.5.3.2.2. İstek Kipi.....	60
3.5.3.2.3. Gereklilik Kipi	61
3.5.3.2.4. Emir Kipi	61
3.6. Fiilimsiler	62
3.6.1. İsim-Fiil (Ad-Eylem)	62
3.6.2. Zarf-Fiil.....	64

3.7. Edatlar	67
3.8. Bağlaçlar	72
3.9. Ünlemler	74
4.SONUÇ	77
GAZELLER.....	77
GENEL SÖZLÜK.....	184
KAYNAKÇA.....	220
ÖZGEÇMİŞ	222

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ÜVEYSÎ DİVANI'NINDAKİ GAZELLERİN DİL ÖZELLİKLERİ
(SES VE ŞEKİL BİLGİSİ)

Demet KOÇ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Recai KIZILTUNÇ

2019, 234 sayfa

Jüri: Doç. Dr. Recai KIZILTUNÇ

Jüri:

Jüri:

Jüri:

Çağatayca, XV-XX. yüzyıllar arasında Orta Asya'nın büyük bir kısmında kullanılan edebi bir Türk lehçesidir. Timurluların yıkılmasının ardından, daha çok Özbek edebiyatı olarak bilinen bu lehçe ile meydana getirilen yazın örnekleri, bütün Türk edebiyatının en önemli kaynaklarından birini teşkil etmektedir.

XIX. asırda yaşayıp eser veren Üveysî, özellikle gazelleriyle bu sahanın öne çıkan kadın şairlerindendir. Üveysî'de, klasik edebiyatın bütün özelliklerini taşıyan şiirler yanında mahalli ve güncel konuların halk söyleyişine yakın bir üslupla ifade edildiği şiir örnekleride mevcuttur. Dolayısıyla onun şiirleri, Çağatay dili ve edebiyatının Nevâî'den sonra ulaştığı düzeyi göstermesi açısından iyi birer örnektir.

Bu çalışmada Üveysî'nin gazelleri ses ve şekil bilgisi açısından ele alınmıştır. Çalışmanın giriş bölümünde, Çağatay edebiyatının başlangıcından XX. asra kadar geçen süresi özetlendikten sonra şairin hayatı, edebi kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde, gazellerde kullanılan kiril alfabesi, ses özellikleri ve ses değişimleri incelenmiştir. İkinci bölümde, gazellerin morfolojik çözümlemesi yapılmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise yapılan çözümlemeler doğrultusunda elde edilen veriler maddeler halinde gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Üveysî, Kadın Şairler, Çağatay Edebiyatı, ses bilgisi, şekil bilgisi.

ABSTRACT**MASTER THESIS****LANGUAGE CHARACTERISTICS OF GAZELES IN ÜVEYSÎ DIVAN****(PHONOLOGY AND MORPHOLOGY)****Demet KOÇ****Thesis Advisor: Doç. Dr. Recai KIZILTUNÇ****2019, 234 page****The Jury: Doç. Dr. Recai KIZILTUNÇ****The Jury:****The Jury:****The Jury:**

Chagatai, is a literary Turkish dialect used in most of Central Asia between the 15th and 20th centuries. Following the collapse of the Timurids, the examples of the literature, which are mostly created with this dialect known as Uzbek literature, constitute one of the most important sources of all Turkish literature.

Üveysî, who lived and wrote in the 19th century, is one of the prominent women poets of this field, especially with her ghazels. In addition to poems that include all the features of classical literature, Üveysî also has examples of poetry in which local and contemporary issues are expressed in a style that is similar to that of folk. Hence, her poems are good examples of the level of Chagatay's language and literature after Nevâî.

In this study, the odes of Üveysî were studied in terms of sound and morphology. In the introduction part of the study, after the time period from the beginning of Chagatai literature until the 20th century, information was given about the poet's life, literary personality, and her works. In the first chapter, Cyrillic alphabet, vowel-consonant harmonies and sound changes were used. In the second part, morphological analysis of the odes was performed. In the conclusion of the study, the data which are obtained in the direction of the analyzes are specified.

Key Words: Üveysî, woman poets, Chagatai literary, phonology, morphology.

ÖN SÖZ

Çağatayca, XV. yüzyıldan XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar, Orta Asya başta olmak üzere Hindistan, Afganistan ve Ön Asya'nın belirli kısımlarında kullanılan edebi bir Türk lehçesidir. Adı geçen lehçe, Timurluların yıkılmasından sonra ortaya çıkan Buhara, Hive ve Hokand hanlıkları aracılığıyla daha yerleşik bir dil hüviyetini kazanmıştır. Zira sahip olduğu topraklarda ekonomik ve politik gelişme yanında kültürel anlamda da atılım içerisinde olan hanlıklar, kültürün temel unsuru olan dilin gelişmesi için birbirleriyle rekabete girişmişlerdir. Bu anlamda hanlıkların birbiriyle mücadeleleri, dile büyük oranda olumlu yansımıştır.

XV. yüzyılda Nevâî ile klasik bir dil özelliği kazanan Çağatayca, hanlıkların ortaya çıkmasıyla farklı bir gelişme sürecine girmiştir. Buna göre her hanlık sahip olduğu topraklarda siyasi ve ekonomik olduğu kadar kültürel açıdan da yeni hamlelerde bulunmuşlardır. Hokand Hanı Ömer Han da ülke toprakları içerisinde benzer faaliyetlere girişmiştir. Kendisi gibi şair olan eşi Nadire Begüm ile devrin bilim ve sanat insanlarını sarayında ağırlamış, onlara maddi ve manevi her türlü desteği sağlamıştır.

Nadire'nin en yakın arkadaşı olan Üveysî, şiirleriyle son dönem Çağatay edebiyatının üslup sahibi kadın şairlerindendir. Aynı zamanda “çistan” türünün temsilcilerinden olan Üveysî, özellikle gazelleriyle Çağatay klasik edebiyatında iz bırakmış bir sanatkârdır. Gerek şekil gerek muhteva yönüyle XIX. yüzyılın nadide örneklerinden olan Üveysî'nin gazelleri, Orta Asya edebiyatının Ali Şîr Nevâî'den sonra ulaştığı noktayı göstermesi açısından incelenmeye değer şiir örnekleridir. Dolayısıyla biz, Çağatay edebiyatının dil özelliklerini kavramak açısından Üveysî'nin gazellerini tez konusu yapmaya karar verdik.

Çalışmamızda incelediğimiz gazeller Hâşimcan Rezzakov, Ülfet (İmâiddin Kâsımov), Ganicân Abdullayev ve Nesim Meşşetov'dan oluşan komisyonun 1963 yılında Taşkent'te hazırladığı, ÖZSSR Devlet Bedii Edebiyat Neşriyat tarafından basılan Üveysî Divanı adlı eserden alınmıştır.

Bu tez çalışmasında, Prof. Dr. Avni Gözütok'un danışmanlığında, Feridun Tekin tarafından hazırlanan *Âgehî Divanı (Ta'vizü'l Âşıkîn)'nın Dil Özellikleri (Ses ve Şekil Bilgisi)* adlı doktora tez çalışması, yöntem olarak seçilmiştir.

Çalışma süresince bilgeliği ve hoşgörüsüyle yardımlarını esirgemeyen ve hertürlü desteği sunan danışman hocam Doç. Dr. Recai Kızıltunç'a teşekkürü bir borç bilirim.

Erzurum-2019

Demet Koç

KISALTMALAR

A: Arapça

bknz: bakınız

ÇT: Çağatay Türkçesi

DLT: Dîvānu Lugātî't Türk

ET: Eski Türkçe

F: Farsça

Mo: Moğolça

ö.a: Özel Ad

s.: Sayfa

soğ.: Soğdça

TT: Türkiye Türkçesi

ÇEVİRİYAZI ALFABESİ

Çağatay Alfabesi	Latin Alfabesi	Açıklama
а, е	a	Kalın ünsüzlerin (к,ғ,х) yanında “a” olarak kullanılır.
Б, б	b	
В, в	v	
Г, г	g	
Д, д	d	
Е, е	e, ye	Ünlülerden sonra ve kelime başlarında “ye” olarak, diğer durumlarda ise “e” şeklinde kullanılır.
Ё, ё	e, yā	
Ж, ж	c	
З, з	z	
И, и	ı, i	Kalın ünsüzlerin (к,ғ,х) yanında “ı”, diğer durumlarda ise “i” olarak kullanılır.
Й, й	y	
К, к	k	
Л, л	l	
М, м	m	
Н, н	n	
О, о	â	“a” ile “o” arası bir sesi karşılar.
П, п	p	
Р, р	r	
С, с	s	
Т, т	t	
У, у	u, ü	Yanında kullanıldığı ünsüzlerin durumuna göre “u” veya “ü” olarak kullanılır.
Ф, ф	f	
Х, х	h	
Ц, ц	ts	Rusçadan alıntı kelimelerde kullanılır.
Ч, ч	ç	
Ш, ш	ş	
Ъ, ъ	`	Ayin ve hemze kelimelerinin yerine kullanılır.
Ь, ь	'	İnceltme işaretidir.
Э, э	e	Kelime başında kullanılır.
Ю, ю	yu, yü	
Я, я	ya	
Ӣ, ӓ	o, ö	Yanında kullanıldığı ünsüzün durumuna göre “o” veya “ö” olarak kullanılır.
Қ, қ	q	
Ғ, ғ	ġ	Kalın ünsüzlerin (к,ғ,х) yanında “a” olarak kullanılır.
Ҥ, ҥ	h	

(Tablodaki veriler Ahmet B. Ercilasun *Türk Lehçeleri Grameri* 'nden alınmıştır.) (Öztürk, 2012)

GİRİŞ

1.1. Çağatay Türkçesi'nin Tanımı

Çağatayca, XV. yüzyıldan XX. yüzyılın ilk çeyreğine kadar başta Orta Asya olmak üzere Hindistan, Afganistan ve Ön Asya'nın belirli kısımlarında kullanılan edebi Türk lehçesidir. Çağatayca, Radloff zamanından beri kökeni Moğol istilasından önceki döneme dayandırılan ve herhangi bir coğrafyaya, kültüre veya zümreye ait olmayan; geniş sahalarda vücut bulan Orta Asyadaki üç büyük Türk lehçesinden biridir (Köprülü M. F., 2004, s. 94).

Edebi bir Türk lehçesi olan Çağatayca, sosyal hayat münasebetleri, Arap ve Fars tesirinin devam ettiği kültürel sahalarda ve bu sahalardaki etkinin altında yetişen edip ve şairlerin meydana getirdiği bir lehçe olarak kabul edilebilir. En geniş manası ile Çağatayca, Cengiz Han'ın çocukları tarafından kurulan Çağatay, İlhanlı, Altınordu devletleri topraklarında kullanılan ve Timurlular zamanında klasik bir mahiyet kazanan Orta Asya Türk lehçesidir. Bu sahalardaki üç büyük Türk lehçesinden biri olan Çağatayca, dil ve anlatım zenginliği bakımından ikinci sırada yer alır (Komisyon, 1986, s. 8).

Timurlular, Şeybanîler, Babür İmparatorluğu ile Hive ve Hokand Hanlıklarında resmi devlet dili olarak kullanılan Çağatayca, edebi bir dil olmanın yanı sıra konuşma dili özelliği de kazanmıştır. Çağatayca, ilk zamanlar Çağatay Hanlığında yaşayan göçebe Türkler tarafından kullanılan bir dil iken sonraları hanlığın hâkim olduğu topraklardaki tüm Türk veya Türkleşmiş kavimlerin konuştuğu bir dil mahiyeti kazanmıştır (Teres, 2013, s. 10).

1.2. Çağatay Adı ve Çağatay Türkçesinin Tarihi Türk Lehçeleri Arasındaki Yeri

Adını Cengiz Han'ın ikinci oğlu Çağatay'dan alan Çağatayca, Eski Türkçenin Doğu kolundan gelir ve Orta Asya Türkçesinin üçüncü evresini oluşturur. Cengiz Han XIII. yüzyılda, Türklerin yoğun olarak yaşadığı toprakların yaklaşık tamamını Moğol İmparatorluğu sınırları içine katmış, ölümünden önce de ülke topraklarını dört oğlu arasında paylaşmıştır. Bu paylaşımında Türkistan, Çağatay'a düşer. Adı geçen coğrafya, nüfus bakımından Türklerin yoğun biçimde yaşadığı bir yer olması dolayısıyla Müslüman Çağatay devletinin sosyal ve kültürel hayatına tesiri büyük

olmuştur. Bu tesir kapsamında dil de payına düşeni alarak Türkçe unsurların ağırlıkta olduğu yeni bir Çağatay dili haline gelmiştir (Bozkurt, 1992, s. 127).

Eckmann, Çağatay adının *Tevârih-i Ali Osman* gibi eski Türk kaynaklarında kavim adı olarak geçtiğini, Çağatay hanedanlığının sona ermesinin ardından XV. asra kadar göçebe Çağataylar için kullanıldığını; XVI. asırda ise Timurlular devletinin ortadan kalkmasıyla, bu kavimin göçebe Özbeklerle karıştığını ifade eder (Eckmann, 2003, s. 134).

İslamın kabul edilmesinden sonra diğer Türk sahalarında olduğu gibi Çağatay sahasında da yoğun bir Arap ve Fars etkisi hâkimdir. Sosyal hayatın her alanında var olan bu etki, özellikle dil ve edebiyat gibi bir kültürün temel taşıyıcısı olan unsurları üzerinde daha çok hissedilir. Adı geçen etki altında gelişmesini sürdüren Çağatay Türkçesi de Nevâî'ye kadar özellikle Farsçanın gölgesinde gelişmesini devam ettirmiştir. Ancak Nevâî, bilinçli bir aydın ve Türkçeciliği ile Çağataycaya ayrı bir anlam katmış; dönemin şair ve ediplerine Türkçe yazmaları konusunda telkin ve teşvikte bulunmuş, bunun neticesinde, kısa süreliğine de olsa, "Türkî dil"le yazmak yaygınlaşmıştır. Ne var ki bu dönem Nevâî'yle birlikte son bulmuştur. Diğer yandan devlet adamlarının Çağatay Türkçesinin gelişmesine olumlu katkıları olmuştur. Bu katkılar, çoğunlukla sarayda şiir meclisleri tertip etmek, şair ve sanatkârlara maddi ve manevi anlamda hamilik etmek ya da bizzat şiir ve nesir örnekleri vermek şeklindedir.

Bunun ilk akla gelen örneği, Hüseyin Baykara'nın Nevâî ile birlikte, 1569'da Herat'ı hem yönetim hem de döneminin en önemli kültür ve sanat merkezi haline getirmesi, Hindistan'da imparatorluk kuran Babür'ün faaliyetleri; Şeybânî Han, Bayram Han, Ömer Han ve daha başka devlet adamlarının kültürel faaliyetleri Çağatay Türkçesinin gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Sonuç olarak XVIII. asrın sonlarına gelindiğinde, Çağatayca ya da Özbekçe, Orta Asya'da mahalli unsurlardan da beslenerek Farsî diller yanında edebi bir dil kimliği kazanmıştır.

1.3. Çağatay Türkçesinin Devreleri

Yaklaşık olarak XV. asırla XX. asrın ilk çeyreğini kapsayan Çağatay dili ve edebiyatının tasnifi üzerine, batılı ve Türk bilim insanları birçok görüş ileri sürmüşlerdir. Bunlardan öne çıkanları kısaca özetlemek gerekirse;

Eckmann, Çağataycanın başlangıcını, XI. ve XII. yüzyıllarda bütün Orta Asya’da kullanılan Karahanlı Türkçesine dayandırıp bu dili klasik öncesi, klasik ve klasik sonrası diye üç döneme ayırmaktadır (Eckmann, 2003, s. 29).

Fedor Eugeneviç Korş, Çağatay Türkçesini sınıflandırırken Orhon Türkçesi, Uygur Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Kuman Türkçesi ile Karagas, Koybal, Sagay, Salır şivelerinin içinde bulunduğu “Doğu Türkçesi” olarak alır. Sovyet Türkologlarından M.A. Şçerbak ise Çağatay Türkçesini Eski Özbekçe diye adlandırır ve İlk Devir (X-XIII), İkinci Devir (XIV-XVII), Üçüncü Devir (XVII-XVIII) diye üç dönem içinde değerlendirir (Teres, 2013, s. 11).

Çağatay Türkçesinin XV. yüzyıldan başlayıp XX. yüzyıla kadar devam ettiğini belirten Samoyloviç ise bu yazı dilini İlk Çağatay Türkçesi ya da Ali Şîr Nevâî’den Önceki Çağatay Türkçesi (XV), Klasik Çağatay Türkçesi (XVI), Klasik Devirden Sonraki Çağatay Türkçesi (XVII), Son Çağatay Türkçesi (XVIII-XX) diye dört dönem içinde değerlendirir (Eraslan, 1986, s. 566).

Fuat Köprülü, Samoyloviç’in tasnifine tepki göstererek Çağatay Türkçesinin, Cengiz Han’dan sonra oğulları tarafından kurulan Çağatay, İlhanlı ve Altınordu devletlerinde, XIII-XIV. yüzyıllarda kullanılan Orta Asya edebi lehçesi olduğunu ileri sürerek Çağatayca’yı beş devreye ayırır:

1. İlk Çağatay Dönemi (13-14. yüzyıllar)
2. Klasik Dönemin Başlangıcı (Nevâî’ye kadar, XV. yüzyılın ilk yarısı)
3. Klasik Çağatay Dönemi (Nevâî dönemi, XV. yüzyılın son yarısı)
4. Klasik Dönemin Devamı (Babür ve Şibanlılar Dönemi, 16. yüzyıl)
5. Gerileme ve Çökme Dönemi (XVII-XIX. yüzyıl) (Köprülü M. F., 1945, s. 288)

1.3.1. İlk Çağatay Dönemi (XIII-XIV. Yüzyıllar)

Moğol istilasında Türklerin yoğun olarak yaşadığı yerler büyük bir tahribata maruz kalmıştır. Ancak istilanın ardından Moğollar, sayıca ve kültürel bakımdan kendilerinden daha ileri düzeyde olan Türklerin tesirinde kalarak büyük oranda Türkleşmişlerdir. Bu gelişmelerin sonucunda ise Türklerin eski kültür merkezleri yavaş

yavaş eski canlılığını kazanarak yeniden bilim, sanat ve edebiyat merkezleri haline gelmeye başlamıştır.

İlk Çağatay dönemi olarak kabul edilen XIII-XIV. asırlarda, Orta Asya'da Harezmi Türkçesi yaygın bir şekilde kullanılmaktaydı. Ayrıca aynı bölgede, şiir ve bilim dili olarak Farsça ve Arapçanın mutlak bir hâkimiyeti bulunmaktaydı. Dolayısıyla başlangıcından itibaren Çağatayca ile yazılan eserlerin dili, her zaman için belirli bir eğitim süreci geçirmiş kişilerin kendi aralarında konuşurken ve yazarken kullandıkları yüksek zümre dili olmuştur.

Ancak yine de bu devir şiirleri, klasik Çağatay edebiyatının ilk örnekleri olarak kabul edildiği için bu dönemde hazırlanan divanlar, tertip bakımından yeteri kadar gelişmemiştir. Bu divanlarda yer alan şiirler çoğunlukla gazel formunda yazılmış olup yer yer kaside, muhammes, tuyuğ ve müfred gibi şekiller de tercih edilmiştir. Kullanılan vezinler ise genellikle aruzun remel, hezec ve recez bahirlerinin yaygın ölçüleri olmuştur. Aynı dönemde yazılan mesnevilerin çoğu küçük hacimli olup bazıları ise mektup tarzında yazılmıştır. Bu dönemin en ünlü şairi olarak da *Muhabbetname* müellifi Harezmi gösterilebilir (Eraslan, 1986, s. 568). Sonuç olarak Harezmi Türkçesinin etkisi, Arapça ve Farsça unsurların yoğunluğu gibi sebeplerden ötürü bu dönem, Çağatay Türkçesinin geçiş devresi olarak kabul edilmektedir.

1.3.2. Klasik Dönemin Başlangıcı (Nevâî'ye kadar, XV. yüzyılın ilk yarısı)

Köprülü, Çağatay Türkçesinin XIII-XIV. yüzyıllarda, Harezmi-Kıpçak sahalılarında işlenip XV. yüzyılda edebi dil haline geldiğini; hatta Azerbaycan, Anadolu, Mısır, İran ve Hindistan'ı da içine alan geniş bir alanda nüfuz kazandığını ifade eder (Köprülü F. , s. 297). Başlangıçta bu dil (Çağatayca), özellikle Farsçayı iyi bilen eğitimli kişilerin kullandıkları edebi bir dil iken sonraları daha geniş alanlarda nüfuzunu artırarak gelişmesini devam ettirmiştir.

XV. yüzyılın başında dildeki Arap ve Fars etkisini azaltmak adına ilk dönem klasik Çağatay şairlerinden olan Lûtfî ve Sekkâkî, daha sade bir dille şiir yazmaya çalışmışlardır. Ancak onların bu çabaları Farsça yazan diğer Türk şairleri arasında fazla rağbet görmemiştir. Bu durum, Nevâî'nin olağanüstü çalışmaları ve ortaya koyduğu eserleriyle kısmen değişse de Nevâî'nin istediği düzeye ulaşmamış; hatta Nevâî'den sonra artarak devam etmiştir (Nevâî, 1941, s. 45).

1.3.3. Klasik Çağatay Dönemi (Nevâî dönemi, XV. yüzyılın son yarısı)

Nevâî devri olarak da anılan bu dönemde şiir ve edebiyat başta olmak üzere diğer sanat faaliyetleri büyük oranda, devletin yeni başkenti Herat ve civarında gerçekleştirilmiştir. Ali Şîr Nevâî ve Hüseyin Baykara'nın nezaretinde yapılan bu faaliyetlere her ikisi de aynı zamanda eserleriyle katkı sağlamışlardır. Çağatay Türkçesi, Nevâî'nin çabalarıyla şüphesiz en ihtişamlı dönemini bu yarım asırda yaşamıştır. Şair ve edip sıfatıyla Nevâî, zengin kültür birikimine sahip bir edip ve şair olmanın yanısıra şuurlu bir Türkçü ve Türkçecidir. Yaşadığı bölgede Farsça hâkim dil olarak hüküm sürmekteydi. Bu dönemde Türk şairleri arasında Farsça yazmak marifet sayılırken Nevâî bu görüşe karşı çıkarak Türkçe'nin Farsçadan daha zengin bir dil olduğunu göstermiştir(Argunşah, 2013, s. 41). Nevâî'nin yazdığı *Muhakemetül Lügateyn* ise bütün bu Türkçülük ve Türkçecilik ülküsünün ana kaynağı olmuştur.

Nevâî'den sonra bu devrin en önemli isimlerinin başında Hüseyin Baykara gelmektedir. Baykara, bu dönemde şairleri korumanın yanısıra kendi şair yönüyle de döneme damgasını vurmuştur. Sarayında edip ve şairleri ağırlayarak, kendisinin de dahil olduğu şiir meclisleri kurmuştur.

Çağatay Türkçesinin klasik bir mahiyet kazandığı bu dönemde, Fars dili ve edebiyatının tesirlerinin çok açık bir şekilde görüldüğü eserler de yazılmıştır. Nizami, Salman-ı Saveci ve Hafız Şirazi gibi İran şairleri, klasik Çağatay şairleri tarafından bu dönemde bol bol okunup taklit edilmiştir(Komisyon, 1986, s. 18).

Herat gibi bir bilim ve kültür merkezindeklasik mahiyet kazanan bu edebi dil Kazaklar, Kırgızlar, Özbekler, Uygurlar'ın da kullandığı bir lehçe olmuş Babür zamanında ve Babür'den sonrada Hindistan'da uzun süre varlığını devam ettirmiştir.

1.3.4. Klasik Dönemin Devamı (Babür ve Şeybaniler Dönemi, XVI.yüzyıl)

XVI. asırda göçebe Özbeklerin Harezm ve Mavereünnehr'i, Hüseyin Baykara'nın ölümünden sonrada Horasan'ı tahribata uğratması Timurluların bu sahalarda varlığının son bulmasına sebep olur. Timurluların dağılmasının ardından Orta Asyadaki siyasi istikrarsızlıkla başlayan bu kaotik ortam, bir süre sonra sosyal ve ekonomik hayata; oradan da kültür, sanat ve edebiyata aksetmiştir. Ancak Herat ve Semerkant gibi huzur

ortamının daha iyi olduğu yerlerde; özellikle saray ve çevresinde kültür ve sanat hayatı Baykara-Nevâî devrindeki gibi canlı olmuştur(Köprülü M. F., 2004, s. 152).

Şeybânîler devrinde bazı manzum ve mensur eserler Farsçadan Çağatayca'ya çevrilirken bazı ilim kaynaklarının ise Çağatayca yazılmaya başlaması Nevâî'nin milli bir dil şuuru yaratma fikrinin bu devirde meyvelerini verdiğinin göstergesidir. XV. yüzyılda ulaştığı klasik edebiyat mahiyetini XVI. yüzyılda da devam ettiren Çağatayca, Nevâî'den sonra Azeri ve Osmanlı sahalarında edebi dil olmuş hatta Azeri ve Osmanlı şairleri Nevâî'ye nazireler yazmıştır (Komisyon, 1986, s. 8).

Ercilasun, Çağatay edebi dili klasik devrinin 1600'de sona erdiğini ve bunun son Şeybânî hükümdarları Abdullah Han ve oğlu Abdülmü'min'in 1598'de ölümüyle Türkistan'daki birliğin sona ermesiyle gerçekleştiğini ifade eder (Ercilasun, 2005, s. 423).

1.3.5. Gerileme ve Çökme Dönemi (XVII-XIX. yüzyıl)

Orta Asya da ki siyasi birlik son Şeybani hükümdarı Abdullah Han dönemine kadar devam etmiştir. Şeybânîler Hive, Hokand ve Buhara Hanlıkları olmak üzere üç hanlığa bölününce bu hanlıklar kimi zaman siyasi birliği sağlamak için girişimlerde bulunmuş olsalarda tam anlamıyla bir başarı elde edememişlerdir. Hanlıklar Türkistan Türklerini geliştirmek için köklü reformlara kalkışmış olsalarda hem kendi içlerindeki iç savaşlar hem de birbirleriyle olan mücadeleler siyasi bütünlüğü sağlamaya engel olmuştur.

Bu dönemde edebi türlerde bir yenilik görülmemiş ve diğer dönemlerde olduğu gibi şiir üstünlüğünü korumuştur. Şeybânîler devrinde moda haline gelen tasavvuf şiiri bu dönemde etkisini kaybetmiş ve yerini yergi şiirlerinin aldığı bir döneme bırakmıştır. XIX. yüzyılda Hindistan'da bir devlet kuran Babür Şah, ulaştığı edebi seviyeyle Nevâî döneminin devamı sayılabilecek mahiyet kazanır. Bu devrin nadir eserleri *Şecere-i Türk* ve *Şecere-i Terakime* dönemin en önemli yazarı Ebu'l Gazî Bahadır Han'a aittir (Köprülü M. F., 2004, s. 255).

1.4. XIX. yüzyılda Orta Asya'nın Siyasi Görünümü

XIX. yüzyıl Orta Asya sahasında hanlıkların hem kendi aralarındaki mücadeleler hem de Sovyet rejiminin halk üzerindeki etkileri toplumsal hayatı olumsuz yönde

etkilemiştir. Bu istikrarsızlık içinde halk birçok sorunla karşı karşıya kalarak bunalımlı dönemler geçirir. Rus saldırılarına maruz kalan Türkler bir müddet bu saldırılara karşı koymaya çalışsa da sonraları buna boyun eğer. Hanlıkların kendi aralarındaki anlaşmazlıklar da bu durumun başka bir sebebi olarak gösterilebilir. Bütün bu olumsuzluklara rağmen bilim, kültür ve sanat faaliyetleri belirli merkezlerde gelişmesine devam etmiştir.

Şeybânî Han'ın ordusu, Şah İsmail Safevi ile yapılan bir savaşta bozguna uğramış, bu savaşta yaralanan Şeybânî Han'ın ölümünden hemen sonra ise devlet dağılıp hanlıklar ortaya çıkmıştır. Buhara, Hive ve Hokand olmak üzere üç devletçikten oluşan bu hanlıkların en genci Hokand Hanlığı'dır. En son kurulmuş olmasına rağmen bilim, kültür ve sanat faaliyetleri en fazla gelişmeyi, Hokand Hanlığı sınırları içerisinde göstermiştir.

Hokand Hanlığı'nda bilim ve sanatın bu denli gelişmesinde en büyük pay, Ömer Han ve eşi Nadire Hanım'a aittir. Kendisi de şair olan Ömer Han, şair ve bilim insanlarına sarayında yer vermiş, onlara destek olmuştur. Diğer yandan kendisi gibi şair olan eşi Mahler Ayim Nadire de şiir yazmak ve divan tertip etmek dışında sanata ve sanatkâra gereken ilgi ve hürmetten geri durmamıştır. Ancak XIX. asrın sonunda, Hokand Hanlığının Rus işgaline uğraması sosyal, siyasal ve kültürel hayatı olumsuz yönde etkilemiştir. Hatta bu olumsuzluk diğer hanlıklara da yansımıştır (Kızıltunç, 2015, s. 250).

Hanlıklar, kuruldukları günden itibaren Orta Asya mirasının sahibi olmak için birbirleriyle daima mücadele halinde olmuşlardır. Ancak bu hanlıklar bir yandan kendi aralarında mücadele ederken diğer yandan da edebi ve kültürel çalışmalarını sürdürmeye gayret etmişleridir.

Bu dönemde Çağataycanın mahalli unsurlardan da beslenerek gelişmesi, Çağatay diline ayrı bir zenginlik katmıştır. Ancak yazılan şiirler nitelik ve nicelik yönünden zayıf kalmıştır.

Son dönem Çağatay edebiyatına bakıldığında tezkireciliğin önem kazandığı görülür. XIX. yüzyılın sonunda Osmanlı edebiyatındaki batılılaşma, Çağatay edebiyatına da etki eder. Çağatay edebiyatı Hokand, Hive ve Buhara hanlıklarının

yıkılmasının ardından iç savaşın kültürel hayatı da çökertmesiyle gerilemeye başlayarak yerini Özbek Türkçesinin temellerine bırakır.

1.4.1. Hive Hanlığı

Şeybânîlerin dağılmasının ardından XVI. asırdan XIX. asrın başlarına kadar varlığını sürdüren Hive Hanlığı, Harezm sınırları içinde kurulmuştur. Harezm’de, merkezi Ürgenç olarak kurulan bu hanlığın kurucuları İlbars ve Balbars Hanlardır. Kurulduğu günden beri Şeybânîler ile İran Safevi devletleri arasındaki mücadelelerde pek çok yıkıma maruz kalan Hive Hanlığı’nda Arab Muhammed Han (1603-1623) dönemi, devletin siyasi ve ekonomik açıdan ayağa kalktığı dönem olmuştur. Ülke, Harezm sınırları içerisinde olduğundan, başlangıçta “Harezm Hanlığı” şeklinde bilinirken Arab Muhammed Han, Ürgenç’te baş gösteren kuraklık nedeniyle burayı terkedip başkenti Hive yapmıştır. Bu tarihten sonra devletin ismi “Hive Hanlığı” olarak kalmıştır. Hanlık, Arab Muhammed Han ile Muhammed Rahim Han II (1623-1806) arasında geçen sürede, bir yandan iç karışıklıklarla çalkalanırken bir yandan da Nâdir Şah’ın¹ saldırılarına maruz kalmıştır. Bu saldırılar sonucunda bir kısım ahali göç ederken kalanlar ise başta mezhepsel olmak üzere çeşitli baskı ve zulümlere maruz kalmışlardır. XVIII. yüzyılın sonuna gelindiğinde, dışardan gelen saldırı ve dini baskılar etkisini kaybetmiştir. XIX. asrın başlarında tahta geçen Muhammed Rahim Han II (1806-1825), güttüğü akıllı politikalarla hem içerdeki karışıklıkları sona erdirmiş hem de Ruslarla kurduğu dostane ilişkiler sayesinde, ülkesine sulhu getirmiştir (Kızıltunç, 2015, s. 245-246).

Hive Hanlığında, tarih sahnesine çıktığı günden beri iç karışıklıklar ve savaşlar hiç eksik olmamıştır; ancak kültürel ve edebi faaliyetler de devam etmiştir. Özellikle “Feyruz” mahlasıyla şiirler yazan Muhammed Rahim Han II döneminde, şair ve yazarlar genellikle Han’ın himayesi altında ya da saray çevresinde gereken ilgi ve ihtiramı görmüşlerdir. Munis, Harezmî ve Agehî gibi bu coğrafyada yetişmiş şahsiyetler bahsi geçen ilgi ve ihtiramdan istifade ederek sanatlarını icra etmişlerdir. Dolayısıyla XIX. yüzyıl Hive Hanlığında, canlı bir edebi hayatın varlığından söze edilebilir. Muhammed Rahim Han döneminde, sarayda kurulan şiir ve musiki meclislerinde

¹İran’da Avşarlılar hânedanının kurucusu ve ilk hükümdarı (1736-1747). Muharrem 1100’de (Kasım 1688) Horasan’ın Destgird köyünde doğdu. Asıl adı Nedr (Nezr) Kulu’dur. Kuzey Horasan’ın Ebîverd sınır bölgesinde yaşayan Afşar Türkmenleri’nin Kırklı obasına mensup olup babasının adı İmam Kulu’dur (Azmi Özcan, “Nâdir Şah”, DİA, C. 32, s. 276-277).

şairler, belirlenen konular üzerinde atışmalar yapmış, gazel ve kaside formlarında aşk, şarap ve zamaneden şikâyet gibi Nevâî ve Fuzulî tarzında eserler yazmışlardır (Mallaev, 1965, s. 92).

1.4.2. Buhara Hanlığı

XVI. asırda Şeybânîlerin dağılmasının ardından ortaya çıkan hanlıklardan bir diğeri de Buhara Hanlığı'dır. Hanlığa giden süreç, Şeybânî hanı II. Abdullah Han'ın ölümüyle baş gösteren kargaşayla başlar. Otorite boşluğunun neden olduğu iç karışıklıklar, ahaliyi harekete geçirmiş; alınan ortak kararla Astrahanlı Yar Muhammedi'in oğlu Baki Muhammed, 1599'da hanlığın başına getirilmiştir. Ancak bu da kesin bir çözüm olamamış; Buhara Hanlığı, hâkimiyeti süresince çatışmaların ve iç çekişmelerin merkezinde yer almış, cehaletin ve yoksulluğun hüküm sürdüğü bir hanlık olmuştur. İran ve Ruslara karşı Osmanlılarla iyi ilişkiler kursalarda mesafeden dolayı bu ilişkiler faydalı olmamıştır. Nihayet XIX. asra kadar varlığını korumuş olan Buhara Hanlığı, 1868'de Rusların bölgeyi işgaliyle tarih raflarındaki yerini almıştır (Kızıltunç, 2015, s. 247).

İki başlı yürütme sisteminin olduğu Buhara Hanlığında, siyasi işleri yürüten han ile dini ve örfi işleri yürüten han başkaydı. Dolayısıyla ülke, daha ilk günden itibaren kendini bir keşmekeşin içinde bulmuştur. Diğer yandan tahtta oturan hanlar, saraylarında bolluk içinde yaşarken, halk açlık, sefalet ve liderlerinin siyasi ve manevi esareti altında yaşamaktaydı. Bu sebeple de mevcut olumsuzluklarla mücadele etmekten, edebi ve ilmi çalışmalara gerekli özen gösterilememiş adı geçen faaliyetler çok sınırlı bir çevrede ve sınırlı kişiler arasında kalmıştır. Dolayısıyla Buhara Hanlığında kayda değer edebi eserler verilememiştir (Mallaev, 1965, s. 93).

1.4.3. Hokand Hanlığı

Şeybânîlerin dağılmasından sonra ortaya çıkan üçüncü hanlıktır. 1700'lü yıllarda Hive ve Buhara hanlıklarındaki iç çekişmelerden bunalan halkın bir araya gelerek kurdukları bir devlettir. Hokand, İsfere ve Mergilan çevresinde kurulan hanlığın ilk sultanı Şahrüh Big'dir. Âlim Han, ülke topraklarını en fazla genişleten handır. Onun döneminde Ahangaran Vadisi, Çimkent, Seyram, Hokand (Hocend), Taşkent ve Oratepe ülke sınırlarına dâhil edilmiştir.

Hokand, aynı zamanda Orta Asya dil ve edebiyatlarının alt yapısını hazırlayan ve bu edebiyatlara kaynaklık eden muhitlerden biridir. Köklü bir geçmişi bulunan Hokand edebi muhitinde XVIII-XIX. asırlarda şiir ve edebiyat, saray ve çevresi ile taşra olmak üzere iki ayrı koldan gelişmesini sürdürmüştür. Saray ve çevresindeki şairler daha çok güzel, güzelin hal ve vasıfları, aşk acısı gibi bireysel konuları işlemiş ve hanların sağladığı barış ve huzur ortamından bahsetmişlerdir. Taşra şairleriyse daha çok günlük yaşam kavgaları, toplumun aksayan yönleri, sosyal adaletsizlik, kadının toplumdaki yeri gibi toplumsal konuları ele almışlardır. Ayrıca saray dışındaki şairler, halkın dini duygularının kullanılarak adaletsizliğin sindirilmeye çalışıldığını ifade etmişlerdir(Kayumov, 1961, s. 74).

Hokand edebi muhitinde Fazlî, Edâ, Gâzî, Mahmûr, Nâdire, Üveysî, Ömer Han gibi önemli isimler yetişmiştir. Hokand edebiyatında gazel ve muhammeslere geniş yer verilmiş; geleneksel şiir tarzının yanında epik türlerden sayılan destancılık da önem kazanmıştır. Bu dönemde Tacik ve Özbek edebi eserleri de yazılmaya başlamıştır. Ancak bu dönemin pek çok eseri günümüze ulaşmamıştır (Kayumov, 1961, s. 53).

Hokand Hanlığında klasik Çağatay edebiyatının son demlerinin yaşandığını söylemek mümkündür. Bu ortamın hazırlanmasında en büyük pay sahibi ise Hokand Hanı Ömer Han'dır. Kendisi de şair olan ve "Emîr" mahlasıyla şiirler yazıp divan tertip eden Ömer Han, edip ve şairlere sarayında yer vermiş ve onlara hamilik etmiştir. O, tahta geçtikten sonra çalışmalarına daha çok kültürel ve edebi yönde ağırlık vermiştir. Kendi gibi şair olan eşi Nadire Begüm ile Hokandı önemli bir edebi muhit haline getirirler (Kızıltunç, 2015, s. 245-249). Bu dönemde edebiyat çok canlı ve çok parlaktır. Dönemin şairleri adeta Nevâî ve Fuzuliyi taklit eden şairlerin bir kuvvet gösterisine sahne olur.

Klasik devrin en güzel şiirlerini yazmış ve klasik edebiyatı en iyi işlemiş kişilerden olan Ömer Han, divanında muhammes, gazel, müseddes ve tuyuklara yer vermiştir. Eserlerinin başlıca konusu ise aşk ve şarap olmuştur. Ömer Han'ın kendisi sadece şiir yazmakla kalmamış; adeta sarayını bir sanat mektebi haline getirmiştir. Onun sarayında yetmişden fazla şair bulunmaktaydı. Bunlar arasında Namenganlı Fazlî, Gülhanî, Hazık, Mahmur, Mücrim vb. ile dönemin önemli üç kadın şairi Mahzune, Üveysî ve Ömer Han'ın karısı Nadire vardır(Eckmann, 2003, s. 218).

1.4.4.Üveysî'nin Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri

1.4.4.1. Hayatı (1780-1845)

Cihan Hatun Üveysî, 1780'de Mergilan da doğmuştur. Şair bir babanın ikinci evladı olarak dünyaya gelen Cihan Hatun ilk eğitimini öğretmen olan annesi Çinni Bibi'den almıştır. Babası Sıddık Divane Kayner, dokumacı ustasıdır. Bunun yanında şairliği de vardır. Sıddık Divane'nin şairlik yönü, gelecekte Üveysî'nin şiir yazmasında olumlu etki sağlamıştır. İyi bir çocukluk geçiren Üveysî, abisi Ahuncan'dan aruz ve muamma dersleri almış, musikiyle de ilgilenmiştir. Üveysî'nin sanata ve şiire aşina sanatkâr bir aile ortamında büyümesi, onun daha küçük yaşlarda, edebiyata ve özellikle şiire ilgi duymasını sağlamıştır. Kendini yetiştirme adına okuma, araştırma ve öğrenme hevesiyle dolu olan Üveysî, şiir yazmaya başlamadan önce Nevâî, Lütî, Bâbü, Fuzûlî ve Meşreb gibi Türk şairleriyle Hâfız ve Câmî gibi Fars-Tacik şairlerinin sanatını ve eserlerini de ayrıntılı bir şekilde incelemiş; özellikle Fuzûlî ve Nevâî'den çok etkilenmiştir (Taşmatova & Tuy, 1978, s. 158-165).

Üveysî, çok genç denilebilecek bir çağda Hacıhan adlı zannatkar biriyle evlenir. Bu evlilikten Muhammed Han ve Kuyaş Han adlı, biri erkek diğeri kız iki çocuk sahibi olur. Ancak kimi kaynaklarda kocasının ölümü üzerine kimi kaynaklarda ise geçimsizlik yüzünden evlilikleri son bulur. Evliliğinin son bulup anne ve babasının da ölümüyle iki çocukla dul kalan Üveysî, geçimini öğretmenlik yaparak sağlar. Hayatı boyunca bütün zorluklara rağmen sanattan özellikle şiirden uzak kalmayan Üveysî'nin şöhreti Hokand'a kadar yayılır. Üveysî'nin Hokand sarayına gelmesine Ömer Han'ın eşi Nadire'nin arkadaşları Kökebibi ve Kazuhan'ın tavsiyeleriyle olur. Hokand sarayına giren Üveysî, güzel ahlakı, terbiyesi ve başarılarıyla sarayda kendine önemli bir yer edinir ve bu tarihten sonra Nadire'nin en yakın arkadaşı ve sırdaşı olur. Kendisi gibi şair olan Nadire ile birlikte Üveysî, uzun bir süre sarayda sanatlarını icra ederler. Sarayda kazandığı bu iltimas onun halk arasında da şöhretine şöhret katar. Hayatının en canlı ve parlak dönemini Ömer Han sarayında Nadire'nin korumasında geçirir. Ancak Ömer Han'ın ölümünden sonra tahta geçen oğlu Madeli Han, acımasız ve zalim tabiatlı biridir. Daha ilk günden itibaren Üveysî'ye, annesi Nadire'ye rağmen kötü yaklaşır ve onu sarayda istemediğini belli eder. Madeli Han sonraları Üveysî'yi istemediği bir evliliğe zorlamakla yetinmez, 14 yaşındaki oğlu Muhammed Hanı kendine muhafız yapar. Buhara emiri Nasrullah'ın Hokand'ı işgal edip Madeli Hanı katledinceye kadar Üveysî

bu zülme maruz kalır. Hokand’da yalnız kalan Üveysî tekrardan Mergilan’a döner ve ömrünün sonuna kadar burada yaşar(Kızıltunç, 2012, s. 739)

Üveysî’nin kötü talihi Mergilan’a döndükten sonra da devam eder. Bir yandan hayat mücadelesine devam ederken diğer yandan çocuklarının peş peşe ölümüyle sarsılır. Bunlardan, kendi gibi şair olup “Mecnun” mahlasıyla şiirler yazan oğlu Muhammed Han, Buhara emirinin Hokand’ı işgali sırasında öldürülür. Kızı Kuyaş Han ise Atınçe adlı bir kız çocuğu doğurduktan sonra genç yaşta ölür.Çocuklarının ardarda ölümü, hayatla tek başına mücadele eden Üveysî’yi fazlaca derinden etkiler ve 1845’te doğduğu yer olan Mergilan’da vefat eder(Kızıltunç, 2012, s. 740).

1.4.4.2. Edebi Kişiliği

Üveysî’nin eserlerine ve sanatına yönelik çalışmalar Ekim Devrimi’ne kadar dayanır. Zamanla bu çalışmalar artarak şaire hakkındaki mevcut bilgilere ulaşılır. Bu bilgiler ışığında Üveysî’nin hem klasik edebiyat geleneklerine uygun hem de çağının sorunlarını dile getiren sosyal içerikli şiirler yazdığı görülmektedir. Buna göre aşk, tabiat güzellikleri, zamaneden şikayet, vefa duygusu, kadının toplumdaki yeri ve bilge kadın tipi en çok işlenen konular olarak öne çıkmaktadır. Üveysî, duygularını bir ressam titizliğiyle tasvir etmiş; adeta kelimelerle resim yapmıştır. Diğer yandan kadının toplumdaki yerini ve problemlerini ifade ederken onun her durumda vefalı davranmasını; aksi bir durumun hoş karşılanmayacağını da ilave etmiştir (Celalov, 1980, s. 45).

Üveysî, Hokand sarayında bulunduğu dönem de dahil olmak üzere, içinde yaşadığı topluma karşı daima saygılı olmuş; bu saygının gereği olarak topluma ait her değeri olduğu gibi kabullenmiş, entellektüel bir sanatkârdır. Mesela “dindar” biri olmamasına rağmen, “din”i sıkça konu edinmiştir. Şaire için din, bir inanç sistemi olması yanında, toplumun çok önemli kültürel ögesi sıfatıyla saygıya değerdir. Diğer yandan“zahit” tipine, klasik şiirin geleneksel anlayışı çerçevesinde yer yer eleştirel yaklaşımlar da sergilemiştir. Bu bağlamda Üveysî, züht ve takva yerine; kâmil insan, vefa, aşk gibi bireysel konuları büyük bir ihtirasla savunmuştur” (Kızıltunç, 2012, s. 741). Kısaca Üveysî, yaşadığı topluma karşı sorumluluklarının bilincinde; onların sorunlarını titizlikle ele alıp gerçekçi bir dille ortaya koymuştur.

Üveysî'nin geçirdiği acılı hayatı, maruz kaldığı zulümler eserlerinin konusuna yansımış ve bu sıkıntıları kimi zaman eleştirel bir dille kimi zaman ise aşkla harmanlayarak işlemiştir. Sanatkârın dili sade olup anlatım tekniği sağlamdır. O, Özbek halk dilini mübalağa, kinaye, mecazlı söyleyiş ve istiare gibi çeşitli söz ve anlam sanatlarıyla zenginleştirerek kullanır(Rezzakov & Abdullaev, 1963, s. 14).

Üveysî'nin, başta Nevâî ve Fuzulî olmak üzere klasik şiirin önde gelen şairlerine nazireler yazması, çağdaşı şairler arasında adından söz ettirmiştir. Onun bir başka özelliği de “Çistan” şairi olmasıdır. Çistan, manzum bilmece anlamına gelen Farsça kökenli bir sözcüktür. Bir tür şiir sanatı sayılan bu tür bir şeyin özelliklerinin anlatılıp “o nedir” sorusu yöneltilerek tasvir edilen nesneyi veya şeyi sormaktır. Türk edebiyatındaki bilmeceyle lügazın karşılığıdır ve divanların sonunda yer alan bir türdür. Çeşitli yollarla çistan yazan Üveysî'nin 53 tane çistanı vardır ve bunların bazılarında ebced hesabını kullanmıştır (Kızıltunç, 2012, s. 741).

1.4.4.3. Eserleri

Çeşitli kaynaklarda Üveysî'nin dört divan ve iki destan hazırladığına dair bilgilere rastlanmaktadır. Ancak bu divanların müellif nüshalarına dair günümüze ulaşan kesin bir bilgi mevcut değildir. İstinsah edilen üç divanın el yazması ise Andican Pedagoji Enstitüsü Kütüphanesi'nde saklıdır.

1960'larda Halcanbibi Magzi Hanım tarafından istinsah edilen bu yazma divan 404 sayfadan ibaret olup 5628 beyitten oluşan bu divanda diğerlerine göre 300 den fazla şiir vardır. Biruni Enstitüsü'nün el yazmaları bölümünde saklanan bu divanda 269 gazel, 29 muhammes, 55 müseddes, 1 murabba, çistan ile *Kerbelaname* veya diğer adıyla *Dastan-ı Hasan* ile *Hüseyn ve Vâkıât-ı Muhammed Alihan* adlı destanları da mevcuttur. İkinci divanı 161 sayfa olup 2093 beyitten oluşur ve diğer divandaki nazım şekilleri kullanılmıştır. 1870-71 yıllarında istinsah edilen üçüncü divan ise 228 sayfa olup, farklı şiir türlerinden meydana gelir (Tolkun, 2001, s. 172).

Kerbelaname veya diğer adıyla *Dastan-ı Hasan* ile *Hüseyn* adıyla anılan destanında Hz. Muhammed'in torunlarının Kerbela'da nasıl susuzluk ve cefa çektiklerini anlatmıştır.

2.SES BİLGİSİ

2.1. Ünlüler

Eckmann, Çağatay Türkçesinde dokuz kısa ünlü olduğunu ve (a, é, e, ı, i, u, ü, o, ö) Arapça ve Farsça kelimelerde ise kullanılan (ā, î, û, ô) dört uzun ünlü olduğunu belirtmiştir.

	KALIN ÜNLÜLER (Art ünlüler)		İNCE ÜNLÜLER (Ön ünlüler)	
	Geniş	Dar	Geniş	Dar
Düz	a	ı	e,é	i
Yuvarlak	o	u	ö	ü

Çağatay Türkçesinde de Türkiye Türkçesindeki gibi iki ünlünün yanyana gelmemesi olayını Eckmann, öz Türkçe sözlerde dil bilgisi kuralına göre iki ünlü yanyana gelmez iddiasıyla açıklamış ve bu duruma engel olmak için araya “y” ünsüzünün geldiğini belirtmiştir. Arapçadan alıntı kelimelerde ise hemze’nin tam telaffuzu gerçekleşmediği için yine iki ünlü arasına “y” ünsüzünün eklendiğini belirtir(Eckmann, 2017, s. 31).

Işk otı her kimde bolsa **nāleyu** feryad éter (16)
nāle+(y)u

Eski Türkçede kelime başındaki e- sesi yaygın olarak Çağatay Türkçesinde e- ile i- arasındaki bir sesi karşılayan é- ile gösterilmiştir.

émes: değil / éşik: eşik (Mahmud K. , 2015)

Derd ehli **émes** yürme Lûkmān **éşikinde** (118)

Arzım **éşit** Kōzihānım keşim yokāldı sendemu (107)

Çağatay Türkçesinde kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık uyumu adı altında değerlendirilen iki ünlü uyumu vardır.

2.1.1.Kalınlık-İncelik (Önlük-Artlık) Uyumu

Kalınlık incelik(önlük-artlık) uyumuna göre kalın ünlülerden sonra kalın ünlülü ek gelirken, ince ünlülerden sonra ise ince ünlülü ek gelir. Türkiye Türkçesinde de var olan bir uyumdur.

Cānānıma cān **bol**sa kerek deb keçe-kündüz (23)bol-sa

Mendin ne üçün şehd sözün{g men **kıl**ursan (20) kıl-ur-san

Arapça ve Farsçadan alınmış kelimelerde önlük-artlık uyumu Çağatay Türkçesinin asli kelimelerinden farklıdır. “ı ve î” ünlülerini içeren Arapça ve Farsça kelimelerin tamamı art ünlülü (a, ı, o, u) ekler alırlar (Teres, 2013, s. 54).

Qadîmdur bārı ğam āstıda bir serv-i revānbāis (17)

Halāyîkdın dil özgenni halāyîk izlegen şeb-rüz (90)

2.1.2. Düzlük-Yuvarlıklık Uyumu

Düzlük-yuvarlık uyumuna göre yuvarlak ünlülerden (o, ö, u, ü) sonra geniş düz (a,e) ya da dar yuvarlak (u, ü) ünlü gelmesidir. Türkiye Türkçesinde de bu uyum sağlanmıştır.

Urma **köksüme** yüz hār bolmasun puşeymānlar (30)

Ġamım cemāli refiķim din-u **közüm** mān’i (97)

Közün tā intizār eyleb **yolun{gga** termürüb her kün (106)

Ancak Çağatay Türkçesinde bu uyumun sağlanamadığı bazı ekler mevcuttur. “Düzlük- yuvarlıklık uyumunun bulunmadığı ek ve yardımcı ünlüler şöyledir: +çı, +çi / +çuk, +çük / +ġu, +ġü / +ġun, +ġün / +ġur, ġür / +ġuz, ġüz / +ur, ür gibi yapım ekleri, bilinen geçmiş zaman teklik üçüncü şahıs eki, ayrılma hal eki, ilgi hal eki, -mış/ -miş sıfat-fil eki, -sız /-sız olumsuzluk eki bilinen geçmiş zaman çokluk birinci şahıs eki, mu / mü soru eki”(Teres, 2013, s. 55).

Dudsız revşan berur kim bezm ārāman besi (139)

Anı dur **bilguç**ılar gevheri nā-yāblardındur (148)

2.1.3. Ünlü Değişmeleri

Eski Türkçede söz içi -ü- sesi Çağatay Türkçesinde -e- sesine dönüşmüştür.

Perdeni yüzdin **köter**gil bizlere éy āftāb (4)

(DLT kötür-: kaldırmak s.742) köter-(Mahmud K. , 2015)

Eski Türkçede, kelime sonundaki -u sesi Çağatay Türkçesinde -a sesine dönüşmüştür.

Nola Veysî canını pervâne yan{glıĝ **orta**gay (19)

(DLT ortu: orta s.778) (Mahmud K. , 2015)

Türkiye Türkçesinde kelime içindeki -e- sesinin Çağatay Türkçesinde -i- sesine, -i- sesinin ise -e- sesine dönüştüğü haller vardır.

Bihamdillāh mah-ı tal'at **kāş**ıda cān **fidā** kördüm(72)

(TT feda)

Yene gül handesi dek uşbu dem fālımğa külmişler

(40) (TT yine: tekrar)

Türkiye Türkçesinde kelime içindeki -ü- ünlüsü-e- ünlüsüne dönüşmüştür.

Yerümes subh iqbālım yine kâzıb kuzubında (111) (TT

yürü-: yürümek)

2.1.4. Ünlü Düşmesi

Çağatay Türkçesinde de Türkiye Türkçesindeki gibi kendinden sonra ek alan bazı kelimelerde ortadaki ünlünün düştüğü görülmüştür.

İçibdur lāle ul Ferhādın **bağrın** hûn-ābıdur (36)

bağ(ı) rın

Eger tüti tasā'ma eylese ger **ağzıdın** sözni (21)

ağ(ı) zıdın

Oğlım ötigin éskisi çermlegan érdi bir kase (107)

oğ(u) lım

Gül ışkın dāğıda kim andelîb **köksige** bolğaç cā (144)
kök(ü) siġe

2.2. Ünsüzler

Çağatay Türkçesinde“b, c, ç, d, f, g, ġ, h, k, k, l, m, n, n{g, p, r, s, ş, t, v, w, y, z `(ayın) olmak üzere 26 ünsüz harf bulunur. Bu ünsüzler ses tellerinin titreşimiyle çıkarılınca ötümlü; titreşimsiz çıkınca ise ötümsüzdür. Eckmann, Çağataycada ki ünsüzleri bu tablo ile sınıflandırmıştır:

	Kapalı		Açık		Yarı Açık		Akıcı		Genizsi	Yarı ünlü
	ötlü	ötsz.	ötlü	ötsz.	ötlü	ötsz.	ötlü	ötsz.		
dudak	b	p							m	v
Diş- dudak			v	f						
Diş	d	t	z	s			r	l	n	
Diş- damak			j	ş	c	ç				y
damak	g	k								
Art. damak		k	ğ	h			l	n{g		
Gırtlak		‘		h						

(bkz. (Eckmann, 2017, s. 39)

“Çağatay Türkçesinin asli kelimelerinde c, j ve `(ayın) ünsüzleri hiçbir zaman bulunmazlar. “n{g” ünsüzü ise yalnızca Türkçe kelimelerde yer alır. Türkiye Türkçesinde nasıl ki kimi harfler kelime başında bulunmaz, Çağatay Türkçesinde de asli kelimelerin başında bulunmayan harfler vardır. Bunlar c, f, g, ġ, h, j, `(ayın), n{g, r, ş, v, z harfleridir. Çağatay Türkçesinde kelime başında iki ünsüz yanyana gelmez, ancak kelime içinde ve sonunda ikizleşme görülebilir”(Teres, 2013, s. 56).

Dil arā **şemî**-i revşenim her ne sır āşkār san{ga (1)
şemî: Arapça

Cemālin{g iştīyākı tuşdı **kön{gl**ümge aya dilber (13)
kön{g(ü)l: Türkçe

Ḳaysı **hûş** yār ehlidur cem'i haridār olmağān (96)
hûş: Farsça

Her yān demagil zübde-i **gūlzār**ın{ga mahsus (57)
gūlzār: Farsça

Arapça ve Farsça'dan alıntı kelimeler Çağatay Türkçesinde çoğunlukla art damak ünsüzlü ekler alırlar (Eckmann, 2003, s. 85).

Devāneliğ izhar étar bolsam aceb yok (28) devāne+liğ
Özim munda turib kelsun dedim tākım **temāşāga** (13)
temāşā+ga

2.2.1. Ünsüz Değişmeleri

b->m-

Türkiye Türkçesinde önesteki b- seslerinin Çağatay Türkçesinde Eski Türkçedeki m- şeklini koruduğu görülmüştür.

Mendek neçe rasvāsığa raftār-ı ibadet (12) (ET men > ÇT men > TT ben)

Her şāh **min{g** elvānlı semer ğayr-ı mukarrer (27)

(ET min{g > ÇT min{g > TT bin)

Ki gûya yastanıb min{g nāfe-i her tāra **moy**ında
(110) (ÇT moyın > TT boyun)

-k- / -ğ- / h-

Çağatay Türkçesinde kendinden sonra aldığı ekle-k- / -ğ- / h- ünsüzlerinin değiştiği görülmüştür.

Yār ğayr eyleb seni vasl olmamış éy **özlügüm** (2)
öz+lük+üm

Uveysî isteme tendin **tiriklik** yār ağyara (154)
tirig+lik (Mahmud K. , 2015, s. 883)

-b- / b- > v- / -v-

Türkiye Türkçesindeki -v- /v- sesinin Çağatay Türkçesinde -b- / b- sesine dönüştüğü görülmüştür.

Yalbārmak işim erdi kuşād olmadı gülzār (27) (TT
yalvar- >ÇT yalbar-)

Bārıb küyide tāpmam bilmedim yā ictinābıdın (98) (TT
var- > ÇT bar-)

Hûblıġdın közlerin{g **berdi** haber zāġulbasar (45) (TT
ver- > ÇT ber-)

t- > d-

Türkiye Türkçesindeki önsesteki d- seslerinin Çağatay Türkçesinde t- şeklini koruduğu görülmüştür.

Til zikrini ğavġāsıdın halk-ı acem ölturgusı
(140) (TT dil> ÇT til)

Yaġlıġın{g andāġ **tiker** men yar miġġānım bilen(100)
(TT dik- > ÇT tik-)

Keçeler **tüşsen**{g hayālımğa mabādā éy senem (45) (TT
düş- > ÇT түş-)

ġ- / g- > k- / k-

Türkiye Türkçesinde önsesteki ġ- / g- sesleri, Çağatay Türkçesinde k- / k- şekile korunmuştur.

Hātem-i Taynı korün{g boldı münevver bu **keçe** (114)
(TT geçe > ÇT keçe)

Körmedim mundāg cahānda muhtesib-i nerm dil (50)

(ET kör- > ÇT kör- > TT gör-)

Külersen kah-kah eyleb ne sebebdin Veysî-i nādān
(68)

(ET kül- > ÇT kül- > TT gül-)

Eski Türkçedeki w- ünsüzü Çağatay Türkçesinde v- ünsüzüne dönüşmüştür.

Dil tirildi ul **suvdın** āb-ı hayatı rāst éken (95) (ET
suw > ÇT suv > TT su)

Eski Türkçede kelime başındaki bazı ünsüzlerin Çağatay Türkçesinde korunduğu görülmüştür. Türkiye Türkçesinde ise bu seslerin zamanla kaybolduğu görülür.

b-

Bolmadı mundāg müyesser Hâce-i Ahrārsız (50)

(ET bol- >ÇT bol- >TT ol-)

y-

Yıglasa her Yusufın bir Ya'kûbı Ken'ânı bār (29)

(ET yıgla- /ıgla > ÇT yıgla- > TT ağla-)

2.2.2. Göçüşme

Çağatay Türkçesinde bazı kelimelerde ünsüzlerin yer değiştirdiği görülmüştür.

Bul céhān **yamğur** suvidur ;ömrün{g üstide hûb-āb
(4)

(TT yağmur>ÇT yamğur)

Ki bülbül nāle efgān eylemekni mendin **örgendi** (146)

(TT öğren-> ÇT örgen-)

Be-nā-gah dilberim sārığa **terbetsen**{g kadem taqsir
(39)

(TT tepret- > ÇT terbet-)

2.2.3. Ünsüz İkizleşmesi

Eski Türkçede sayı bildiren kelimelerin ortadaki ünsüzünün ikiz kullanımı Çağatay Türkçesindeki sayılarda da devam ettirildiği görülür.

Қавслар kim **ikki** āhuy-ı ğizāl üstindedur (43) (ET
ikki > ÇT ikki > TT iki)

Ālar men gāh-nā-gāh **yeddi** nā-ķābilge tanburım(116)

(ET yetti > ÇT yetti > TT yedi)

Şāyed haberdār olsa şāh **tokkız** felekdin ötti āh
(107)

(ET tokkız > ÇT tokkız > TT dokuz)

3. ŞEKİL BİLGİSİ

3.1. İSİM (AD)

Canlı-cansız varlıkları, nesneleri ve kavramları karşılayan söz ya da söz öbekleri isim diye nitelendirilir. Bu isimler kendi arasında karşıladıkları nesnenin nitelik, durum ve hareketlerine göre özel, cins, somut, soyut ad gibi başlıklar altında değerlendirilir.

3.1.1.Özel İsimler

Özel isimler belli bir varlığı karşılayan ifadelerdir. Özel adlar doğrudan adı oldukları varlıkları göstermeleriyle diğerlerinden ayrılır. Söz gelimi Ankara deyince belli bir şehir akla gelmektedir. Buda o isme özel ad anlamı katar (Demir & Aslan, 2009, s. 141). Üveysî gazellerinde özel isimlere oldukça yer vermiştir:

3.1.1.1. Şahıs İsimleri: Mecnun(22), Nurıllāh(116), Ahmed-i Muhtār(152), Hâce-i Said Hasan(152), Mesih(152), Mesihā(95), İskender(121), Lukmān(118), Yusuf(118), Ferhād(105), Şirin(105), Süleymān(97), Leyli(36), İsā(38), Lokmān(41), Rābi'a(49), Hâce-i Ahrār(50), Hızır(50), Süleyman(54), Süreyya(67), Ya'kub(82), Züleyhā(105), Veysî(110), Kays(110)

3.1.1.2. Yer İsimleri: Bedahşān(67), Mısır(97), Ken'ān(97), Hokand(107), Şādmān(107), Merğilan(16)

3.1.2.Cins isimler

3.1.2.1.Akrabalık İsimleri: ferzend(98), oğ(u)l(107)

3.1.2.2.Alet İsimleri: sâz(62), tanbur(102), nāvek(132), tāle(115), çeşme(80), bulāğ(63), ok(31), minķār(147), közgü(12), hançer(123), zencir(35), mir'at(42)

3.1.2.3.Bitki İsimleri: çemen(21), serv(21), sünbül(61), nergis(134), bādām(42), gül(42), hadeng(132), sebze(4), lālezār(1), giyah(89)

3.1.2.4.Dini Kavramlar: şükr(97), Hamdulillah(39), ruhsār(116), kevser(18), Haķtaālā(29), Leyletü'l ķadri(41), Şükrilillāh(50), islām(50), cennet(61), gılmān(61), hûr(61), Hudān(69), Elhamdulillāh(71), Bihamdillāh(72), Elminneti li'llāh(73), ilāh(82), din(85), secde(92), mescid(92), kevser(93), haydar(93), zekāt(95),

perverdigār(99), hû(100), Beytullāh(101), kıyamet(136),
tamuğ(136), sevāl(71)

3.1.2.5. Gökbilim İsimleri: kuyaş(71), āy(71), hilal(71), sehāb(75),
kün(84), keçe(12), kündüz(12), tün(29), māh(2)

3.1.2.6. Hayvan İsimleri: tavus(10), kebk(10), bülbul(26), kuş(35),
andelib(73), āhû(73)

3.1.2.7. Kıyafet İsimleri: kefş(108), yağlığ(100), libās(55),
rumāl(100), ser-pûş(43)

3.1.2.8. Mevsim İsimleri: zemistān(70), bahār(24), kış(62), yāz(62)

3.1.2.9. Organ İsimleri: köz(63), kol(102), zeban(102), kaş(42),
kipriğ(42), yüz(42), dehān(42), put(102), kadem(18),
rûy(110), dest(82), kulāk(107), dehen(113), meşām(135),
zenahdān(141), dil(109), bāş(117), gîsu(59)

3.1.2.10. Unvan İsimleri: devletbegim(107), sultan(118)

3.1.2.11. Yiyecek ve İçecek İsimleri: bāl(105), şeker(144), suv(59),
sebze(142), şerbet(10), bostān(46)

3.1.2.12. Renkler: lācuverd(55), kızıl(68), beyaz(72), āk(82),
ebreş(100), siyah(125), niligün(115), beyzā(42)

3.1.3. İsim Çekimi

3.1.3.1. Çokluk Eki

Çağatay Türkçesinde de çokluk eki Türkiye Türkçesindeki gibi isme eklenen +lar / +ler ekiyle yapılır. Bu ekin kelimeye diğer çekim eklerinden önce eklenmesi Çağatay Türkçesi ve Türkiye Türkçesinin ortak özelliğidir.

Türkiye Türkçesinde çokluk eki sayılabilen varlıklardan sonra çokluk anlamı, sayılamayan varlıkları gösteren kelimelerden sonra ise abartma anlamı katmak gibi iki temel işlevde kullanılır: evler, çocuklar; sular, soğuklar vb.(Demir & Yılmaz, 2009, s. 182). Çağatay Türkçesinde çokluk eki, iyelik ekinin önünde bulunur ve yalnızca

akrabalık bildiren adlarda, saygı ifadesi katmak için iyelikten sonra gelebilir (Eckmann, 2017, s. 65).

Senem her bir sözün{g bir gevher-i **nā-yāblardurlar**
(47)

Közlerim kim **çeşmeler** yan{gılığ érur vah kim
bulāğ (63)

Bukün éy **dostlar** ferzendi cānānımnı sāğındım (80)

Türkiye Türkçesinde de Çağatay Türkçesinde de özel isimlere eklenen çokluk eki saygı bildirme anlamı katmak için kullanılmıştır.

Yüz tümen enfās-ı **İsālar** anın{g kāmındadır (38)

Çağatay Türkçesinde, Arapça kelimelere eklenen +ān / +āt / +eyn / +în / +î ekleri çokluk anlamı katar (Efendioğlu, 2019, s. 200) .

Kay sarı nāle kılay **ārazî** gülzār turıb (6)

Cennet içre hûr ile **gılmān** ayşıdın man{ga (61)

Fikrim belini bāğladı **evsāfın**{gı derga (118)

Ārām yok kön{gülde ayb étmegıl **mesācid** (25)

Mağdemin{g hayr-u yadın{g beyzā dilin{g bāğ-ı cinān
(42)

Ḳāş-ı közin éhtisābı vasl-ı **eyyām**ındadır (38)

+ān eki eklendiği Farsça kelimelere de çokluk anlamı katmıştır.

Temāşā-i cemālında ne hācetdur **gülīstāna** (134)

Dil-i **hûbān** şād olğaymu deb kıldım muvaşşahnı (64)

Türkiye Türkçesinde bazen çoğul anlamı olan kelimelere saygı, benzerlik, övünç gibi anlamlar yüklemek için tekrardan çokluk eki eklenir. Çağatay Türkçesinde ise Arapça ve Farsça çoğul alıntı kelimelere tekrardan +ler / + lar eki eklenmiştir.

Ul **melāyikler** degaylar āh-u zārın{gga beli (127)

Haber olsaki **merdānlar** kerek kim bāş-u
cānın{gdın(83)

Neçe **uşşākları** éşikide efvāc érmış (77)

3.1.3.2.İyelik Ekleri

İsim veya isim soylu sözcüklere eklenerek nesnenin kime ve neye ait olduğunu gösteren eklerdir. İyelik ekleri isim kök ve gövdeleriyle sıfat-fiil eklerine gelerek sahiplik anlamı katarlar. Bu eklerden sonra sadece durum ekleri gelebilir. Çağatay Türkçesinde belirtili veya belirtisiz isim tamlamalarında tamlanan daima iyelik eki alır. (Argunşah, 2013, s. 116).

İyelik ekleri Türkiye Türkçesinde de Çağatay Türkçesinde de ünlüyle biten isim kök veya gövdelerine doğrudan eklenirken ünsüzle bitenlerde ise ekten önce yardımcı ünlü alırlar. İyelik eki tekil ve çoğul olmak üzere üç şahsa çekimlenir ve bu şahıslarla alakalı birçok özellikleri, özellikle mensupluk, aitlik, yakınlık(akrabalık) münasebetini bildirir, ayrıca tamlamanın bir tarafını oluşturmaya yarar. Türkiye Türkçesinde şahıs ekleri ünlüyle biten kelimelere kalınlık incelik uyumuna göre Çağatay Türkçesinde ise düzlük yuvarlaklık uyumuna göre eklenir (Zeynalov, 1993, s. 101).

Şahıslar	Türkiye Türkçesi	Çağatay Türkçesi
I.Tekil Şahıs	+(I)m	+(I/U)m
II.Tekil Şahıs	+(I)n	+(I/U)n { g
III.Tekil Şahıs	+(s)ı/i	+I, +sI
I.Çoğul Şahıs	+(I)mIz	+(I/U)mUz
II.Çoğul Şahıs	+(I)nIz	+(I/U)n { gIz
III.Çoğul Şahıs	+lArI	+lArI

I.Tekil Şahıs:

Türkiye Türkçesinde de Çağatay Türkçesinde de birinci tekil şahıs eki ünlüyle biten kelimelere doğrudan eklenirken; ünsüzle biten kelimelerle arasına bağlama ünlüsü gelir.

Tegib etfāllar tāş-ı **tenim** anca helāk étmiş (11)
ten+(i)m

Ümidim köp érur ānlarnı kim bergen cevābıdın(88)
ümid+(i)m

Tüşüm helāket çāhıga çāh-ı zenahdānın körüb(141)
tüş+tü+m

II. Tekil Şahıs

Türkiye Türkçesinde ikinci tekil şahıs eki ünlüyle bitenlere +n şekliyle ünsüzlere ise +In şekliyle eklenirken Çağatay Türkçesinde ise ünlüyle bitenlere +n{g şekliyle ünsüzle bitenlere ise düzlük yuvarlaklık uyumuna göre +(I/U)n{g şekilleriyle eklenir.

Maķāmın{g rûtbe-i idrāk Mecnuntar bārıb bolmas (55)
maķām+(ı)n{g

Cemālin{g iştıyākı tuşdi kön{glümge aya dilber(13)
cemāl+(i)n{g

Oturdun{g saltanat tahtıda éy şāhanşah-ı devran
(98)otur+du+n{g

Kel éy zāhid **közün{g** āç körgil ul hūrşid tal’atnı
(5)köz+(ü)n{g

III. Tekil Şahıs

Türkiye Türkçesindeki gibi Çağatay Türkçesinde de üçüncü tekil şahıs ekinin ünlüsü daima düz ünlüdür. Ünlüyle biten kelimelere +sI, ünsüzle bitenlere ise +I şekilleri eklenir.

Vāsıl **tüni** hem yāzı garān keldi kön{gülge (98) tün+i

Hat-u hālın{gnı **sevdāsı** tüşübtür bāşıma ānça (76)
sevdā+sı

Yāğıb ğam **yāmğurı** uşbu cahāndurkim yığılğān suv(36)
yāmğur+ı

I. Çoğul Şahıs

I. çoğul şahıs eki Türkiye Türkçesinde kalınlık incelik uyumuna göre ünlüyle biten kelimelere +mIz şekliyle ünsüzle bitenlerine +ImIz şekli eklenir. Çağatay Türkçesinde ise düzlük yuvarlaklık uyumuna göre ünlülere +mUz /+mIz şekli, ünsüzle bitenlere ise +(I)mIz / +(U)mUz şekliyle eklenir.

Zāhirin{g mir'atı tā'at revşen olğay **cürmimiz** (42)
cürm+(i)miz

II. Çoğul Şahıs

Türkiye Türkçesinde kalınlık incelik uyumuna göre ünsüzle bitenlere +nIz, ünlüyle bitenlere +InIz şekliyle eklenirken Çağatay Türkçesinde ise II. çoğul şahıs eki ünlüyle bitenlere + n{gIz / +n{gUz, ünsüzle bitenlere ise +(I) n{gIz / +(U)n{gUz şekliyle eklenir. II. çoğul şahıs eki Çağatay Türkçesinde de Türkiye Türkçesinde de yalnızca çoğul anlamı vermek için değil aynı zamanda saygı anlamı katmak için de kullanılır.

Qoyab men tāc yan{glıg **ālsen{giz** ef'āl men yan{glıg
(64) ālse(a)+n{giz

III. Çoğul Şahıs

Üçüncü çoğul şahıs eki Türkiye Türkçesinde de Çağatay Türkçesinde de ünlüyle ve ünsüzle biten kelimelerin tümüne +lArI şekliyle eklenir. Üçüncü çoğul şahıs ekinin Türkiye Türkçesinde de Çağatay Türkçesinde de son ünlüsü daima düz ünlüdür.

Veysī **ferzendleri** çon{g boldı tiler toy kimdin (6)
ferzend+leri

Zamāne ehlinin{g **mecnunları** gah rast gāhe kac(18)
mecnun+ları

Alar külmeklerin gûstahlık tab'ide fikr étdim (40)
a+lar

3.1.3.3.Hal Ekleri

Hal Ekleri	Türkiye Türkçesi	Çağatay Türkçesi
Yalın Hal	-	-
İlgi Hali	+(n)In	+nIn{g
Belirtme Hali	+I/U	+nI/I
Yönelme Hali	+e/a	+gA/ + ğa / +kA
Bulunma Hali	+dA	+dA
Çıkma Hali	+dAn	+dIn
Eşitlik Hali	+ce/ca	+ça/+day/ +dek
Vasıta Hali	ile	bilen/ile/birlA
Yan-yön Gösterme Hali		+gAri/ +kAri/ +kAri

Yalın Hal

Türkiye Türkçesinde ve Çağatay Türkçesinde yalın hal ismin ek almamış halidir ve cümlede bazen özne bazende nesne görevinde kullanılır.

Dil kânını tökmekke zebânımı bu-yerdi (23)

Ki **bülbül** ne sebebdin munça kim şirin mekâl étmiş
(98)

Ger **tebessüm** étse gül bülbülge ârām olmağay (135)

İlgi Hali

Türkiye Türkçesinde de Çağatay Türkçesinde de ilgi hal eki belirtili isim tamlamalarının tamlayan eki olarak kullanılır. Çağatay Türkçesinde kullanılan ilgi hal eki düzlük-yuvarlaklık uyumuna uymaz ve +nIn{g şekliyle kullanılır.

“İlgi halindeki kelimeler aitlik ve sahiplikle birlikte aynı zamanda tamlamanın bir bölümünü, miktar ve muhtelif münasebetler de ifade edilir”(Zeynalov, 1993, s. 79).

Kişinin{g maksadı yok haqqa ānı hasreti yokdur (22)
kişi+nin{g

Perişān eylesen{g zülfin{gni **hüs nin{gnin{g**
niḳābıdur (37) hüs nin{g+nin{g

Dil-i **mecruhnin{g** zahmıḡa merhem bersen{g éy seyyād
(126) mecruh+nin{g

Çağatay Türkçesinde ilgi hal eki birinci ve ikinci tekil şahıslarda +in{g şekliyle kullanılır.

Tenin{g zahmını ustādıḡa sen köp ḡılmaḡıl minnet
(11) ten+in{g

Senin{g birlen birār dem öltururga tapmadım fursat
(13) sen+in{g

Sāḳiye def'i **menin{g** teşneliḡim ile humar (84)
men+in{g

Belirtme(Yükleme) Hali

Çağatay Türkçesinde belirtme hali +nI şekliyle yapılır.

Haber tuydı anın{gdın Veysî **ömrümni** şitābıdur (35)
ömr+(ü)m+ni

Kön{gül ni tohtatālmān körsem ul Menzer bayak nā-geh
(123) kön{gül+ni

Teşnelerni émdi olmakka gümān keltirmişem (74)
teşneler+ni

Çağatay Türkçesinde üçüncü tekil şahıs ekinden sonra +n şeklinde kullanılan belirtme hal eklerine de rastlanır.

Yıraḡlık **bādesin** kûyin{gde tārtgay men hatāsını (88)
bāde+si+n

Ul küni ādem yarattı yāptı ḡaflet **perdesin** (96)
perde+si+n

Yönelme Hali

Yönelme halindeki kelime iş, hal ve hareketin istikametini, varacağı son noktayı bildirme görevini üstlenir. Başka bir deyişle yönelme hali zaman ve mekân haddini, nesnenin üzerine yönelen olguyu yansıtır. Türkiye Türkçesinde +a/ +e şekliyle eklenirken Çağatay Türkçesinde ünlü ve tonlu ünsüzlerden sonra +ga / +ğa, ünsüz ve tonsuz ünsüzlerden sonra +ka / +ka şekilleriyle eklenir(Zeynalov, 1993, s. 84).

Ki kurbān aylagıl cānın{gnı **matlubın{gga** éy tālib
(5) matlub+(ı)n{g+ga

Dil kânını **tökmekke** zebānımnı bu yerdı (23) tök-
mek+ke

Bul meni **Mecnunğa** kālğānda felek hūn-hār érur (33)
Mecnun+ga

Bu cem'i hātırım **kovmākka** kim esbāb tarķatmış (59)
kov-māk+ka

Bulunma Hali

Türkiye Türkçesinde ve Çağatay Türkçesinde bulunma hal eki +de / +da ile yapılır. Çağatay Türkçesinde bu ek tonlu tonsuz uyumuna genelde uymaz. Bu ekin en temel görevi eşyaya veya şahsa hareketin yerini bildirme görevi üstlenmesidir.

Éy hevā **sahnıda** cevlān māh-ı envar māndehā (3)
sahn+ı+da

Eger dām aylasa **hergizde** hem rām aylayālmazlar (34)
hergiz+de

Eter maķsud kemālātını kim şākir **şükürinde** (112)
şükür+in+de

Çıkma Hali

Türkiye Türkçesinde çıkma hali +dan / +den eki ile yapılırken Çağatay Türkçesinde çıkma hali +dın / +din şekilleriyle yapılır.

Dilimdın dil harimin{gge bu kün bedar bārıb bolmas
(55) dil+(i)m+dın

Ki maḳbul-i **haḳdın** haber eylemiş (60) haḳ+dın

Haber olsaki merdānlar kerek kim bāş-u **cānın{gdın**
(83) cān+ın{g+dın

Çağatay Türkçesinde nadir olmakla birlikte çıkma halinin +tın / + tin şekillerine de rastlanmıştır.

Tügendi ism-i harfi uşbu **hattın** ötmegi mümkün (136)
hat+tın

Eşitlik Hali

Türkiye Türkçesinde eşitlik hali +ça / +çe ekiyle sağlanırken Çağatay Türkçesinde bu ekin yanısıra +day/ +dek ekleriyle de sağlandığı görülür. Bu ek bazı kelimelere küçültme ve benzetme anlamlarında katar.

Veysî ömrin{g **bārıça** vasfı tügenmes sözlesen{g (42)
bārı+ça

Munça hûn-ı dil bilen da'vāsı yürmeydur henüz (53)
mun+ça

Hadenggi nāvekin{gdin per çıkārıb **kuş bālāsı dek**
(132) kuş bālāsı+dek

Cevr tā **körgünçe** tutḳaymay umdi andın vefa (51)
körgün+çe

Vasıta Hali

Türkiye Türkçesinde vasıta hali “ile” ekiyle yapılırken Çağatay Türkçesinde genellikle “bilen” ekiyle yapılır.

Ten **bilen** cān uşbu kün kılsa cudālıḡga ḳabūl (2)

Ki tāat ehliḡe ḳuvvet érur kevser **bilen** cennet (14)

Ancak bunun yanısıra Çağatay Türkçesinde ile/birle şekliyle kullanıldığı örneklerine de rastlamak mümkündür.

Hāḳim-i hûsn eyledi zülm **ile** bizni be-vatan (86)

Körmegey Leylini Mecnun közü **birle** kimseler (75)

Yan-Yön Gösterme Hali

Çağatay Türkçesinde yön gösterme hali +ra / +re / +ğarı / +geri/ +kırı/ +keri ekleriyle yapılır. Bazen kalıplaşarak yapım eki işlevini üstlenmiştir.

Öldürmekidin **ilgeri** hecrinde min{g meşakkat (71)
il+geri

Cennet **içre** hûr ile gılmân ayşıldın man{ga (61)
iç+re

3.1.1.4. Aitlik Eki

Türkiye Türkçesinde aitlik eki +kı / +ki ekiyle yapılırken Çağatay Türkçesinde +ğı / +gi / +kı / +ki ekleriyle yapılır. Bu ek cümleye sahiplik anlamı katmak için de kullanılır.

Melāmet bāzıgā **bāşımdağı** bu āşiyān bāis
(17) bāş+(ı)m+da+gı

Senem **kuyān{gdagi** uşşāklarmu mest-hayrānlar (31)
kuyān{g+da+gi

Meni eylebdu **nigārimki** edā hicrānın{g (65)
nigār(ı)m+ki

3.1.3.5. İsimlerde Soru Eki

Türkiye Türkçesinde soru eki +mı / +mi +mu /+mü ekleriyle yapılırken Çağatay Türkçesinde +mu / +mü ekiyle yapılır ve Türkiye Türkçesinin aksine kelimeye bitişik yazılır.

Cāndan ārtıķ Şādmān bubuş keşim yokāldı **sendemu**
(107) sen+de+mu

Cānānā söydinkim yārab **kelurmu** kāsıd (25) kel-ur+mu

Senem kuyān{gdagi **uşşāklarmu** mest-hayrānlar (30)
uşşāķ+lar+mu

Tuta **ālğaymu** kişi hurşid-i envar étegin
(93) āl+ğay+mu

Ul günahı be-huda kılğān bu kārın{g **yahşımu** (109)
yahşı+mu

3.1.3.6. İsimlerde Bildirme

Çağatay Türkçesinde bildirme hal eki +durur / +dur / +tur ekleriyle yapılır.

Ul **sebebdur** kimki ehl-i Merğilāna tüşdi ot (16)
sebeb+dur

Revşen dururki körse kûyaş **āyğadur** sevāl (71)
āyğ+dur

Bukün ul subh-ı vaslın{g sādıkı kim **subhidur** kâzıb
(19) subhi+dur

Bukün vāķe **nedur** ul kākıl-i kullāb tarķatmıř (59)
ne+dur

Hat-u hālın{gnı sevdāsı **tüşübtur** bāřıma ānça (76)
tüş-üb+tur

Lebin{gdek hûş tekellüm **yokturur** kālıb kûlûbinde
(111) yok+turur

3.1.3.7. İsimlerde Olumsuzluk

Çağatay Türkçesinde de Türkiye Türkçesindeki gibi isme eklenen +sız / +siz ekiyle isimlere olumsuzluk anlamı katılır .

Muķarrebdur sipihr avcığa **sensiz** āh-u feryadım
(32) sen+siz

Şükrilillāh bāřıma sançdım güle kim **hārsız** (50)
hār+sız

Türkiye Türkçesinde isme olumsuzluk anlamı katmak için kullanılan “değil” sözcüğü Çağatay Türkçesinde de isme olumsuzluk anlamı katmak için kullanılmıştır.

Kelgan érdi leblerin{g hecride dil hem-rāh **değil**
(51)

Farsçada olumsuzluk eki olarak kullanılan “**nā** ve **be**” ekleri Çağatay Türkçesinde de isme olumsuzluk anlamı katmak için kullanılmıştır.

Reşk çağı **nā-şekībālīgda** āsān elvidā (2) nā-şekībā

Ālar men gāh-nā-gāh yeddi **nā-kābilge** tanburım (116)
nā-kābil

Be-çāresidin étti güzar ğayr-ı mukarrer (27) be-
çāre

Daruğā hāb-ı ğafletde ötibdur **be-haber** ömrüm (125)
be-haber

Çağatay Türkçesinde değil anlamına gelen “émes” sözcüğüyle de olumsuzluk anlamı sağlanmıştır.

Bāşın{gnı secdeğa koygan bilen tāpmāk **émes** mümkün
(5)

Bedānım éli dergahıdın merdum **émesdur** (118)

3.1.4. İsim Yapım Ekleri

3.1.4.1. İsimden İsim Yapım Ekleri

+ār

Dil arā şem;-i revşenim her ne sır **āşkār** san{ga (2)
āşk+ār

Senin{g birlen **birār** dem öltururga tapmadım fursat
(13) bir+ār

+lıq / +lig / +luq / +lüg

“Bu ekler kadim ve aynı zamanda işlek ekler olup, genellikle yer, alet, soyutluluk, topluluk, meslek, sanat, siyasi ve inanç, herhangi bir cereyana mensupluk vb. bildiren isimler meydana getirirler”(Zeynalov, 1993, s. 48).

Bu firāk otıda kuyub kön{gül etib érdi cismime
za'flıġ (120) za'f+lıġ

Nutķ-ı şirinin{gge sen **hāmûşlıġ** ser-pûşnı ét (43)
hāmûş+lıġ

Ķārāngu boldu ālem közime uşbu **cüdālıkdın** (80)
cüdā+lık+dın

+ça / +çe

Çaġatay Türkçesinde isimlere küçültme ve eşitlik anlamı katmak için kullanılan bir ektir.

Fehmimni nur-ıānı muķarrer **behāça** yok (71) behā+ça

+ak / +ek / +lek

Eklendiġi isme genellikle küçültme, acıma ve sevgi anlamları katar.

Ķatlı olduġum ul **nāvek**-i hûn-hārın{gı körgeç (20)
nāv+ek

Dergāhın{gdın men **yıraq**-u gerçi bu nālem yakın (74)
yır+ak

+çek / +çāk / +çen / +çan{g

Eklendiġi isme küçültme ve benzetme gibi anlamlar katan bazende alet ismi yapmada kullanılan bir ektir.

Közler sevādı boldı kim misl-i **ķömirçāk** bahrıda
(138) ķömir+çāk

+dāş / +daş / +taş / teş

Bu ek genellikle ortaklık, beraberlik, fikirdaşlık anlamı veren isimler yapmak için kullanılır.

Ķamerdin yok eser ul şems **yandāşmākda** her vakte
(35) yan+dāş+mākda

Sabr eylesem **berdāş** étib derd-u alem ölturgusı
(140) ber+dāş

+çı / +çi

Meslek isimlerinde ya da bir işi sürekli yapan anlamında isimler türetmede kullanılır. Bu ek hareket isimlerine, inanç ile ilgili isimlere, huy ve karakter bildiren isimlere eklenerek yapanı, edeni bildiren kelimeler türetir (Teres, 2013, s. 59).

Anı dur **bilguçılar** gevheri nā-yāblardındur (47)
bilgu+çı+lar

Kāşāne binā **ķılġuçı** me'māra yoluķtum (73) ķılġu+çı

+sız / +siz / +suz / +süz

Azlık veya yokluk bildiren bir ektir. İsimlerde olumsuzluk başlığı altında ele alındığı için örneklerine isimlerde olumsuzluk kısmından bakılabilir. (s.30)

+dār / +tār

Çağatay Türkçesindeki +dār / +tār eki Türkiye Türkçesindeki +lı / +li ekinin görevinde kullanılan bir ektir.

Arz étay kimlere men şāh-ı **haberdār** turıb
(6) haber+dār

Körsetursan kime yüz tālib **dildār** turıb (6) dil+dār

+gar / +gār/ +kar / +kār

Çağatay Türkçesinde eklendiği sözcüğe bu ek işi ya da olayı yapan anlamı katar.

Ķay küni üçredi bir şûh-ı **sitemgar** mevzûn (84)
sitem+gar

Yüz şükri Hudā şāh-ı **mādedkār** kelurmiş (58)
māded+kār

+mend / +mand

Derdmendler bir-iki kün tur dedi sendinmudur (69)
derd+mend+ler

Figānkim **hûş-mendler** telbe ahvālımğa külmışler (40)
hûş-mend+ler

+ğaç / +geç

Ger ése hatāsı bu zerreni anı kim cezāsı **kaçānğaça**
(120) kaçān+ğaç+a

+duz / +düz

Keçe-**kündüz** sāçın endişesidin hasta kön{glümge (17)
kün+düz

+ğa / +ge / +қа / +ke

Kön{gülñin{g sırrıdın āgāh yokdur Ten{gridin **özge**
(17) öz+ge

3.1.4.2. Fiilden İsim Yapım Ekleri

- giç / -kiç / -ğıç / -kıç / -guç / -güç

Alet adı yapmada kullanılır.

Nefs-i şeytān bāşını **kesguçi** katil zāhid (26)
kes+guç+i

-gın / -ğın / -kin / -kın / -kün / -gun / -kūn

Meslek, hastalık ve faaliyet adı için kullanılır.

Қaydın ifşā eylegen bir sāate **sālgın** қulāğ (63) sāl-
gın

-ğan / -gen

San'at-ı kılk ile **yāzğan** cim cemāl üstindedur (43)
yāz-ğan

Hāl-ı dilimni **bilgenler** keşim yokāldı sendemu
(107) bil-gen+ler

-mur / mür

Kömürçāğ közlerin{gga mahrem olmuşdur deme éy şûh
(32) kön-yanmak

Bul céhān **yamğur** suvidur ;ömrün{g üstide hûb-āb (4)
yağ-mur

-ş / -ış / -iş / -uş / -üş

Genellikle hareket ve hal bildiren kelimeler türetmek için kullanılır.

Azizimeki **duruş** rûy bolmağıl éy gül (101) dur-uş

Bākışın{g hûşımını āldı éy sumun bar mehveşim (44)
bāk-ış

-ğu / -kü / -gü / -ku

Alet adı ve eylem adı yapmak için kullanılmıştır.

Yakğusı naysān ğam-ı kön{glümge yok ğavvās éli (39)
yak-ğu

Tilerler derd éli bir lahza **uykunu** senemlerdin (70)
uy(u) -ku

3.2. SIFAT

3.2.1. Yapı Bakımından Sıfatlar

3.2.1.1. Basit Sıfatlar

Ek almamış yalın haldeki sıfatlara denir.

Rakibi **rû-siyah** birlen senem vaslın{garā cevhlān
(14)

Tüşüb meşşāta aşk-ı dil arā **hûn-āb** tarķatmış (59)

Hecr ile men zār **nā-hûş vasl** ile ağyar hûş (61)

Yok aceb bolsam haridārın{g aya **Yusuf cemāl** (69)

Ne bolur kim eylesen{g **ākkan kıızıl kânımğa** rahm (82)

3.2.1.2. Türemiş Sıfatlar

3.2.1.2.1. İsimden Sıfat Yapım Ekleri

+lı / +li / +lu / +lü

Çağatay Türkçesindeki +lı / +li / +lu / +lü ekleri kökte ifade edilen niteliğin eşyada olduğunu bildirir ve genellikle nitelik, özellik, vasıf bildiren sıfatlar oluştururlar. Bu eklerle meydana gelen sözlerin bir kısmı isim olarak (bazen sıfatın kendiside isimleşerek) ortaya çıkar. Bununla beraber bu ekler aynı zamanda hem sıfat hem de isim türetmede kullanılır (Zeynalov, 1993, s. 129).

Ġamlı **kön{glümge** bukün bergen āzārın{g yahşımu
(109) ġam+lı

+sız / +siz

İsimden isim yapan ekler kategorisinde yer alan bu ek aynı zamnada sıfat yapma görevinde de kullanılmıştır. Genellikle eklendiği isimde vasfın olmadığını belirtmek için kullanılır.

Demi **ārāmsız** **kön{glim** muhabbet ıztırābıdur (46)
ārām+sız

Senin{gsiz **ötgen** **ömrüm** sorsan{g éy sîmîn beden
takım (106) senin{g+siz

+lıġ / +lig / +luġ / +lük

İsim türetmede kullanılan bu ek bazende sıfatlarda meslek, durum ve özellik anlamı katmak için kullanılmıştır.

Zengliġ **kön{glümni** sayķal urdı u tāpdı cile (45)
zeng+liġ

Boldı mahbub bile Leylatûl **hem-rāzlık** **iş**
(62) rāz+lık

+dar / +der

Özni izletmekdin étdi **derbeder zāğulbasar** (45)
derbe+der

3.2.2. Anlam Bakımından Sıfatlar

3.2.2.1.Niteleme Sıfatları

Kendinden sonra gelen ismi renk, cins, şekil gibi yönlerden etkileyen sıfatlara niteleme sıfatı denir.

Reşkdin bolmış mahalhald bağrım éy **nāzūk beden** (4)

Şirin sözün{ge bolsa harıdār be-yek-bār (28)

Kayta-kayta reng-barang cānān cefāsıdur henüz (51)

3.2.2.2. Belirtme Sıfatları

Varlıkları işaret, sayı, soru ve belirsizlik bakımından belirten sıfatlara denir. Belirtme sıfatlarını kendi altında dört ana başlıkta incelemek mümkündür.

3.2.2.2.1. İşaret Sıfatları

bu: bu

Boldu mefhum-ı felekden **bu zamān** sâzlığ iş (62)

Şeker maķāl **bu nutķ-ı fesāhatın**{gni körib (7)

Tāķıldı tebessüm **bu işāretiğ**e gûya (27)

ul: o

Bārsa mahşerğa hem **ul cennete** dāhil zāhid (26)

Érur men hasb-i hālı vaslıdın **ul yār** müstağni (134)

Gep étermiş érdi sendin **ul giyah-ı şermkin** (89)

uşbu: bu

Hak bilen ışķ ehli kılğān **uşbu kūn** bāzār érur (33)

Uşbu kānun ile bolmışki cefā hicrānın{g (65)

Bolubdur **uşbu dünyā** bul cahānga turfe zindanı (131)

3.2.2.2. Sayı Sıfatları

Bile ālmān **iki seyyad**lardındur bu peykānlar (31)

Tügendi ismi harif-i sen ötme **tört hatdın** (87)

Bazı sayı sıfatları cümleye abartma anlamı katmak için de kullanılmıştır.

Öldürmekidin ilgeri hecrinde **min{g meşakḳat** (71)

Şe'rim bile **min{g türli sedā** ḡayr-ı mukarrer (28)

Şāyed haberdār olsa şāh **tokkız felek**din ötti āh
(107)

Her sözidin **yüz ölik** cān tapsa tān{g yok ne üçün
(38)

+nçı / +nçi / +ınçı / +inçi / +unçu / +ünçü

Evvelidin-evveli harf ikkinçidin-**ikkinçi harf** (86)

3.2.2.3. Soru Sıfatları

néçe: nice, ne kadar

Maḳdemin{gga **neçe közler**in nisār etti ezel (75)

Kön{gülge **neçe ok** sançıldı tā ul kün{gi āhın{gdın
(31)

ḳay: hangi

Ḳay sarı nāle kılay āraz-î gülzār turıb (6)

Ḳay küni ışḳıng hevāsı tāpdı kön{glümde ḳarār (16)

kayu: hangi

Ne dildin kim tügenmes ḡam **ḳayu vāfir** vufurında
(112)

Kayu künde cā tāpıb érken ul kön{gil icra yok
haberim menin{g (66)

kaysı: hangi

Ḳaysı sâkıdur sebû-keşliğda ser-şār olmağān (96)

Ḳaysı sâat érdi **ḳaysı vaḳt** kördi közlerin{g (45)

kim: kim

Kim ulus hulḳıḡa ışk ehli be-ğāyet hār érur (33)

Bu **kim kütāh ömrin{g**ge ğavgān acem tākay (155)

neçük: nasıl

Men **neçük mest-i elest** olmay anın{g hicrānıda (38)

Neçük ḳān yıḡlamay bir neçeler külgüsidin Ya rab
(133)

ḳanı: hani

Dem ürsem bir neçe remz-i muhabbetdin **ḳanı mahrem**
(79)

3.2.2.2.4. Belirsizlik Sıfatları

her: her

Saḳlasun bāşı azizin{gni Hudā **her cāyda** (3)

Çekib **her künde** derdin{g sâḡarında ğam şarabını
(11)

barça: bütün, hep

Barça ramçur ehli eşkin{gga şifa tāpkay kelib (8)

Kördi Veysî **barça közdin** mü'teber zāḡulbasar (45)

cümle: bütün

Cümle şahlar şahı sen sahib-i esrar turıb (7)

köp: çok

Fakr bāzārıda kılğān **köp şîārın{g}** yahşımu (109)

Meni cemālın{ga **köp zār** kılma aylanayın (87)

tamām: bütün

Köz vasfını kılmay **tamām ömr-i şitāb** olturgusu
(138)

yene: diğer, başka

Şādığa şād ğamıga **yene kim ğamlıĝdın** (77)

tümen: pekçok

Tümen-min{g cilve-i hem işve-i nāz eyledi körgān-
çün (123)

birneçe: birkaç

Bir neçe kün érdi yolığa müntazir érdim (27)

her kaçça: her ne kadar

Her kaçça kelse bülbul tā gül'üzar kelmes (56)

3.3. ZAMİR

3.3.1. Şahıs(Kişi) Zamirleri

Çağatay Türkçesinde bulunan şahıs zamirleri şunlardır: men, sen(senler), u(ul), biz(bizler), siz(sizler), ular'dır. Bu şahıs zamirlerini hal ekleri üzerinde göstermek hem şahıs zamirlerini tanımak hem de şahıs zamirleri üzerinden hal eklerinin kullanımını göstermenin faydalı olacağını düşündük.

Hal Ekleri	Tekil I. Şahıs	Tekil II. Şahıs	Tekil III. Şahıs	Çoğul I. Şahıs	Çoğul II. Şahıs	Çoğul III. Şahıs
Yalın Hali	men	sen (senler)	u(ul)	biz (bizlar)	siz(sizlar)	ular
İlgi Hali	menin{	senin{	unun{g	biznin{g	siznin{g	ularnı

	g	g				n{g
Belirtme Hali	meni	seni	unı	bizni	sizni	ularnı
Yönelme Hali	menga	senga	unga	bizge	sizge	ularga
Bulunma Hali	mende	senda	unda	bizde	sizde	ularda
Çıkma Hali	mendin	sendin	undın	bizdin	sizdin	ulardın
Eşitlik Hali	mençe	sençe	unça	bizçe	sizçe	ularça

İncelenen gazellerde rastlanan şahıs zamirleri ve bu zamirlerin hal ekleriyle çekimlenmiş haline şu şekillerde rastlanmıştır:

men: ben

Bu Mısr küncide kim çün Aziz-i Ken'ân **men** (97)

menin{g: benim

Kayu künde cā tāpıb érken ul kön{gil icra yok
haberim **menin{g** (66)

meni: beni

Meni ul yār vefādār bilibdur bildim (77)

mende: bende

Bu ğamga yok **mende** hem-dem yok yokāttım diyedemda nem
(107)

mendin: benden

Ki bülbul nāle efġān eylemekni **mendin** örgendi (146)

sen: sen

Tā raşk ğubārıġa **sen** éy dil yüz öġürme (57)

senin{g: senin

Senin{g birlen birār dem öltururga tapmadım fursat
(13)

seni: seni

Seni izler men andāğ kim ķûyāş diydārın izlerde
(146)

sende: sende

Ma'deni kânı ferāset **sende** bārdur kimde bār (49)

sendin: senden

Kim yüz ögürer **sendin** āya şāh-ı cāhānım (28)

biz: biz

Néçe kün **biz** bunda cānın{gnı duāsın eyledik (3)

bizni: bizi

Hāķim-i hūsn eyledi zūlm ile **bizni** be-vatan (86)

bizdin: bizden

Bizdin bile ālmānki hazar ğayr-ı mukarrer (27)

3.3.2. İşaret Zamirleri

Hal Ekleri	İşaret Zamirleri					
Yalın Hali	bu	şu	u, ul	bular	şular	ular
İlgi Hali	bunun{g	şunun{g	unun{g	bularnın{g	şularnın{g	ularnın{g
Belirtme Hali	bunı	şunı	unı	bularnı	şularnı	ularnı
Yönelme Hali	bunga	şunga	unga	bularga	şularga	ularga
Bulunma Hali	bunda	şunda	unda	bularda	şularda	ularda
Çıkma Hali	bundın	şundın	undın	bulardın	şulardın	ulardın
Eşitlik Hali	bunça	şunça	unça	bularça	şularça	ularça

İncelenen gazellerde görülen işaret zamirleri ve bu işaret zamirlerinin hal ekleriyle kullanımına şu şekilde rastlanmıştır:

bu: bu

Bu uşşāķı cefākaşlarğa sen köp bermagıl külfet (11)

bunda: bunda

Néçe kün biz **bunda cānın{gnı duāsın** eyledik (3)

Çağatay Türkçesinde işaret zamiri olarak kullanılan "bu" zamirinin "mu" şekliyle kullanımına da rastlanmıştır.

Sordı dünya huzurın **munda kılib tāatnı** (26)

Eftādalara **munça** tegāfilki nadındur (73)

Türkiye Türkçesindeki "o" işaret zamirinin yerine Çağatay Türkçesinde aşağıdaki işaret zamirleri kullanılır.

u / ul: o

Zengliğ kön{glümni sayķal urdı **u tāpdı** cile (45)

Bāşım ķademin{g āstığa taşlab edim **ul kün** (20)

an{ga: ona

Acebmu mahviyat hāsıl ésa kön{glüm **an{ga rāģıb** (5)

An{ga yok sāatı takvā an{ga yok menzil-u me'vā (72)

oşal: o şey

Oşal gîsu havāsı birle la'l-ı nāb tarķatmış (59)

bular: bu

Heç kılgaymu **bular dil** birle sūzān elvidā (2)

3.3.3. Soru Zamirleri

Çağatay Türkçesinde sıklıkla kullanılan soru zamirleri aşağıdakilerdir. Bu soru zamirleri hal eklerine göre çekimlenerek kullanılır. Ele alınan gazellerde rastlanan soru zamirleri şu şekilde sıralanabilir:

kim: kim

Kim yüz ögürer sendin āya şāh-ı cāhānım (28)

Kim haber tāpmaski hecr ehl-i ferāset bahrıldın (49)

ne: ne

Ne āsıg ışk otını cismimge yāksam be-şumār (38)

Ki bülbul **ne sebeddin** munça kim şirin mekāl étmiş
(98)

ne üçünkim: niçinki

Uveysīne **üçünkim uşbu mey** içmākḳadur rāğıb (5)

Kim nasihat **ne üçünkim dilberin{g** cellād sayd (24)

ḳay: ne, hangi

Ḳay sarı nāle kılay ārazî gülzār turıb (6)

Ḳay küni ışkıng hevāsı tāpdı kön{glümde ḳarār (16)

ḳança: kaç

Her ḳança kelse bülbul tā gül'üzar kelmes (56)

3.3.4. Dönüşlülük Zamirleri

Türkiye Türkçesinde dönüşlülük zamiri “kendi” sözcüğüyle yapılırken Çağatay Türkçesinde dönüşlülük zamiri “öz” kelimesinin şahıslara göre çekimlenmesiyle yapılır. Bu zamirin hal ekleri üzerinde gösterimi şu şekildedir:

Hal Ekleri	Dönüşlülük Zamiri					
Yalın	özim	özin{g	özi	özimiz	öziniz	özleri

Hali						
İlgi Hali	özimnin {g	özin{g nin{g	özini n{g	özimizni n{g	özinizni n{g	özlerini n{g
Belirtme Hali	özimni	özin{g ni	özini	özimizni	özinizni	özlerini
Yönelme Hali	özimga	özin{g ga	öziga	özimizga	özinizga	özleriga
Bulunma Hali	özimde	özin{g de	özide	özimizde	özinizde	özleride
Çıkma Hali	özimdin	özin{g din	özidin	özimizdin	özinizdin	özleridin
Eşitlik Hali	özimçe	özin{g çe	öziçe	özimizçe	özinizçe	özleriçe

Gazellerde görülen dönüşlülük zamirleri ve bu dönüşlülük zamirlerinin hal ekleriyle kullanımı şu şekildedir:

özim: kendim

Özim munda turib kelsun dedim tākım tamāşāğa (13)

Özim özin{gge desem sözün bāver etmessen (87)

özimni: kendimi

Özimni Ten{grige taşlab mesābirin tuttum (97)

özimdin: kendimden

Tāpā ālmān **özimdin** mendin ul nām-ı nişān sorsa (116)

özin{g: kendin

Çık **özin{g** āldımga meydān sārı tabsan sakratıb (8)

özi: kendi

Müteessir nefesi hem **özi** kâbil zâhid (26)

özini: kendini

Kayu diliki érur éhya **özini** er tâpmas (7)

Her kim taalluḡ içre sâlsâ **özini** éy şûh (25)

3.3.5. Belirsizlik Zamirleri

her kim: her kimse

Işḡ otı **her kim**de bolsa nâleyu feryad éter (16)

Her kim taalluḡ içre sâlsâ özini éy şûh (25)

hergiz: herkes

Vasl ehliḡe ne boldı **hergiz** düçâr kelmes (56)

Hergiz demedi şâh-ı cahândın gül'üzârı (131)

her kişi: herkes

Hâldur **her kişi** kâl ilmige ger kılsa emel (26)

Her kişi bolsa haridâr-ı muhabbet ul zaman (33)

heç kimse: hiç kimse

Menin{gdek **heç kimse** bâde âşâm aylayâlmaslar (34)

Men kebi bu rütbede **heç kimse** ednâlanmasun (91)

her kıysı: herhangi biri

Demağıl **her kıysı** cânânlar érur zâḡulbasar

biri: biri

Biri kevserni lebide **biri** ul oḡlar sarı (128)

birneçe: birkaç

Bir neçe gülçehreler âldıda hârâmen besî (139)

kimse: kimse

Körmegey Leylini Mecnun közü birle **kimseler** (75)

Mûza eşarmi **kimse** âldıda âb körmey (157)

barça: bütün

Sultânsanu bu barça gedâ ğayr-ı mukarrer (28)

“neçe” sözcüğünün zamirlerin önüne gelerek zamire belirsiz sıfat özelliği kattığı da görülmüştür.

Gerdünge étmes bahâdırlığda **neçe merdler** (3)

3.4. ZARF

Kelimelerin anlamlarını durum, zaman, miktar ve soru bakımından etkileyen kelimelere denir.

3.4.1. Durum (Hal) Zarfları

heç: hiç

Heç kâlmadı ğam mazmunı güftarın{gı körgeç (20)

Veysî ilm-i kâl okıb **heç ukmadın{g** bul dehr arâ(105)

yahşı: güzel

Aydım bu söz cevâbığa sen émdi **yahşı kâl** (71)

Hûdâ kâzı bolân çâğ mâcerâlığ **kılğânın{g yahşı** (127)

Ki bûlbûl şevk-i gül birlen **fiğân étmey** neçük kılsun (90)

yamân: kötü

Ul şûh kulları meni bârgıl **yamân de-bân** (71)

3.4.2. Zaman Zarfları

hâzır: hazır, şimdi

Nigârım kayda bolsa **hâzır olsam** tân{g émesdur kim (113)

kündüz: gündüz

Cānānıma cān bolsa kerek **deb keçe-kündüz** (23)

keçe: gece

Keçeler tüşsen{g hayālīmğa mabādā éy senem (45)

ilgeri: ileri

Öldürmekidin **ilgeri** hecrinde min{g meşakḳat (71)

dāim: daima

Veysî hûblar suhbetin tâpmay **ḳılur dāim** neva (96)

Cānān yüzini **körgeli dāim** cedāl ettim (12)

āhir: sonra

Ul teşne-i reşkim bāşıma **taşladım āhir** (23)

Mehneti hicrān ile **āhir bolur** gülgün kefen (86)

3.4.3. Miktar Zarfları

köp: çok

Uveysî kākilini nessāclıḡda cevri **köp érdi** (59)

Köp yıḡladımu boldı mukarrarlıḡı mendin (130)

kem: az

Vasl arā tahsinmu kön{glümdin elem **kem bolmasa** (63)

Bu devlet **kem émes** sursam közümnî men rikābıḡa
(121)

ḳayta: yavaş

Ḳayta-ḳayta ren{g-baran{g cānān cefāsıdur henüz
(51)

3.4.4. Soru Zarfları

neçün: niçin

Anı suhbetin **neçün izlemey** ikisin karāsı kaçāngaça
(120)

Neçün açılur bilmegen ul hābın{ga kul men (92)

kaçān: ne zaman

Kim **kaçān bolğay** eger mūr olsa hem hār ālıda (119)

Vah **kaçān bolğay** oşal sayyādın āzād sayd (24)

nege: niye, niçin

Éy dil **nege ümmid étesen** rahm senemdin (96)

Ya'kub felek destiden **étmiş nege feryād** (118)

ne üçün: niçin

Tazallum bilen **cebr éter ne üçün** (52)

Ne üçün eyledin{g ālemni musahhar mevzun (84)

ķayda: nerede

ķayda bārsam bağrımı ķanıman{ga gūlzār erur (33)

Nigārım **ķayda bolsa** hāzır olsam tān{g émesdur kim
(113)

ne: ne

ķāttı bāşımvah **ne eyley** zūlfini sevdāsıdın (85)

Vahki dermānı **ne olsun** ölmeke fermānı bār (29)

3.5. FİİL

3.5.1. Fiil Yapım Ekleri

3.5.1.1. İsimden Fiil Yapım Ekleri

-ar

Arz-ı dilimni aytayın bir **nazar** ét nigār san{ga (1)
naz-ar

Be-çāresidin étti **gūzar** ğayr-ı mukarrer (27) **güz**: göz,
çeşm / güz-ar geçmek

-la- / -le- / -lay

İtlerinĝe to;maĝa **taşlay** bukün bolsun sevāb (4)
taş-lay

Bolup özlik bile can{g Veysî belni **bāĝlagıl** bāzud
(22) bāĝ-la

Zülāl-ı āb-ı hayvān **izlerem** mānendi İskender (121)
iz-le

Cehl hamrını icer **hāhlasa** cahil zāhid (26) hāh-la

-ā

Vaslın{gnı efsun étib kıldı **tebā** hicrānın{g (65)
teb: hararet / teb-ā: tabi olma-

Resā ehli tün-kün hazar eylemiş (60) res: başkan /
res-ā: ulaşma-

-y / -ay / -ey

Yazay vasfın{gnı kay bir hūblıĝın{g birle
adedsizdur (37) yaz: yaz / yaz-ay

Bāray āldıĝa yıĝlab dād étib men muhtesiblerdin
(116) bār:ver / bār-ay: vermek

-lan-

Aşk bārān-ı mebādā yāĝsa **deryālan**masun (91)

deryā: deniz / deryālan-: genişleme

Sen bilen kēllāc herĝizvah ki **sevdālan**masun (91)

sevda: aşk / sevda-lan-: sevdalanma

-laş

Cünûn deşti aceb mûhlık çıkârğa cān **yavuklaşdı**
(142) yavuk-laş

-r- / -ar / -er

Bilmān bāşıma tiğ-u **teber** ğayr-ı mukarrer (27) teb-
er

3.5.1.2. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

-b / -ıb

Yāğıb ğam yāmğurı uşbu cahāndur kim yıġılġān suv
(36) yāğ-ıb

Bir néçe kün meni ğarib yetti yolın{gde **sarğa (y) ıb**
(1) sarğa- (y) ıb

-dur / -dür / -tur / -tür

Öldürubdur meni éy kākıl-i zinnār gile (117) öl-dür

Bildur men leyletü'l kādri şabekim gāh-gāhımdur (41)
bil-dur

-et- / -at-

Zümüreddin **tüzetti** devre-i la'lı Bedahşānın{g (67)
tüz-et

-ur / -ür

Yiturdım elimdin sācın şānesin (52) yit-ur

Bul dehr arā tüş kebi ömrimni **keçurdim** (92) keç-ur

-ar / -er

Urar kim şāne zülfiğ tökülgey erge andın suv (59)
ur-ar

-ş / -(i)ş

Bāk-ışın{g hûşımın āldı éy sumun bar mehveşim (44)
bāk-ış

-t / -ut -üt

Muḳayyeddur ğamın{g her demki āhımın **yürüt**kay kim
(32) yürü-t

-ḳar / -ker

Seher **öt**kerdi ḳılur subhda izhār gile (117) öt-ker

-ğuz / -güz

Haḳ dedi **körgüz** yolın bir neçe gümrāhlarnı sen (85)
kör-güz

-ıḳ / -ḳ

Siniḳ kön{glüme tüştı teşviş lerzan (124) sin-ıḳ

-ş / -ış / -iş / -uş / -üş

Resm érđi élde bir dile bir dost sır **tutuş** (71) tut-
uş

3.5.2. Fiillerde Olumsuzluk

“-ma –me” eki hem fiilden fiil yapma eki olarak kullanılırken hem de olumsuzluk anlamı katmak için kullanılmıştır.

Cahān melāmetiġa közin **āḳma** vasfın{gnı (7) āḳ-ma

Gül çāġı teklif **ḳılma** bāġın{gga éy bāġbān (61) ḳıl-
ma

Yüz **ögürme** ışḳdın kelmas ḳola bāzārsız (50) ögür-me

Uveysî **isteme** tendin tiriklik yār aġyara (154)
iste-me

Fiilere eklenen “-mes / -mas” ekiyle de olumsuzluk anlamı sağlanmışdır.

Tān{g **érmes** küfri kim bāşığa humrā eylese destar
(47) ér-mes

Yürümes subh ikbālīm yene kâzıb kuzubında (111)
yürü-mes

Kön{gülde māsuvādın yok desem **kılmas** kabul hergiz
(18) kı-l-mas

Ālīb **bolmas** birān āzārın{ga yüz lütf-i sultanlar
(31) bol-mas

Çağatay Türkçesinde olumsuzluk anlamı katmak için -may
/ -mey eki de kullanılmıştır.

Şevg ātın **minmey** kı-l ālmas nefsigā sayyādlık (24)
min-mey

Dilā tā candın **ötmey** bolmağın{g diydariğa vasıl (37)
öt-mey

Sen kebi yüz min{g **tāpālmay** izlegen hayrānı bār
(39) tāpāl-may

3.5.3. Fiil Kipleri

3.5.3.1. Haber Kipleri

3.5.3.1.1. Görülen Geçmiş Zaman

Türkiye Türkçesinde görülen geçmiş zaman -dı / -di / -du / -dü (-tı / -ti / -tu / -tü) ekleriyle yapılırken Çağatay Türkçesinde -dı / -di ve -gan ekleriyle yapılır. Fiil kökenlerine eklenen bu ekler iyelik ekleriyle çekimlenir.

Çağatay Türkçesinde görülen geçmiş zaman şeklinin iki tipi vardır:

1.-dı

fiil - dı- iyelik eki

Şükrilillāh bāşıma **sançdım** güle kim hārsız (50)
sanç-dı-m

Fikrim belini **bāğladı** evsāfın{gı derga (118) bağla-
dı

Bul dehr arā tüş kebi ömrimni **keçurdim** (92) keçur-
di-m

Manzur-ı sultana **kirdin{g** eyledin{g maḵrubalığ (49)
kir-di-n{g

Çağatay Türkçesinde de Türkiye Türkçesindeki gibi ses uyumuna göre -tı / -ti
şekilleri de kullanılmıştır.

Rābi'a Basriğa ism **étte** bu él tāc-ı ricāl (49) ét-ti

Men **éşittim** senemim kāşığa agýār kelib (102) eşit-
ti-m

fiil - mA - dı- iyelik eki

Çü mürüvvet aynıda **bāḵmadın{g** hama zer érur zeberim
menin{g (66)

bāḵ-ma-dı-n{g

Hatındeḵ hûş nezāket **körmedim** kâtib kütûbinde (111)
kör-me-di-m

2. -gan

fiil – gan - iyelik eki - bār

Bu yapının olumsuzu ise “bār” yerine “yok” kelimesinin getirilmesiyle yapılır.
Ancak bu yapıya incelenen gazellerde rastlanmamıştır.

3.5.3.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Çağatay Türkçesinde de Türkiye Türkçesindeki gibi fiile ses uyumlarına göre -mış
/-miş ekleri ve iyelik eklerinin eklenmesiyle yapılır.

fiil – mİş - şahıs eki

Ḳolım ser dāmenimde el bu ef'ālımğa **külmişler** (40)
kül-miş-ler

Neçe uşşākları éşikide efvāc **érmiş** (77) ér-miş

fiil – ma – mış - şahıs eki

Ne derman **bilmemiş** ul şahne-i āhır zamān sorsa
(116) bil-me-miş

Meges hem **bolmamışdur** mübtela-i bāl men yan{glıg
(64) bol-ma-mış-dur

Fiil kökenli kelimelere –(i)b ekinin getirilmesiyle yapılan bir zaman şeklidir. Ünlüyle biten fiillere doğrudan ek eklenir. Üçüncü şahıs eklerine ise –di eki eklenir. Olumsuz şekli ise –ma ekiyle yapılır.

Kelibmen uşbu gülzāra éurmen bir gül-i behār
(13)kel-ib-men

Reşk **ötibdi** gūnça bağrını tola kân eylegeç (19)öt-
ib-di

3.5.3.1.3. Şimdiki Zaman Kipi

Türkiye Türkçesinde şimdiki zaman –yor ekiyle yapılırken Çağatay Türkçesinde şimdiki zamanın –yap / -mākda / –(a)yātır diye üç tipi vardır. Ancak bu zamanın varyantlarına gazellerde rastlanmamıştır.

3.5.3.1.4. Geniş Zaman

Türkiye Türkçesinde de Çağatay Türkçesinde de geniş zaman –(A)r ekiyle yapılır. Fiil kökenlerine getirilen bu ek belli bir zamana bağlı kalmadan genel geçer olayları anlatmak için kullanılır.

fiil - (A)r - şahıs eki

Yağlığın{g andāg **tiker men** yar mijgānım bilen (100)
tik-er men

Köp **érur sen** bile mendin bu cudālıkkā mehāl (65) ér-
ur sen

Kişikim bāde içmekni **tiler yār** āldıda bilgil (31)
tile-r yār

Tilerler derd éli bir lahza uykunı senemlerdin (71)
tile-r-ler

fiil - mas / mes -şahıs eki

Aceb **érmes meni** be-derd ehl-i ser-girān körse (144)
ér-mes meni

Zülfinin{g hecride **kelmes** sünbül-i Tātār hûş
(61) kel-mes

Ger kişi bīgānedür anı **démesler** māndehā (3) dé-mes-ler

3.5.3.1.5. Gelecek Zaman

Türkiye Türkçesinde gelecek zaman eki fiillere –acak / -ecek eklerinin eklenmesiyle yapılırken Çağatay Türkçesinde –a (ünsüzle bitenlere) / -y (ünlüyle bitenlere) ve -acak / -ecek diye iki tip şekli vardır. Ele alınan gazellerde gelecek zamana rastlanmamıştır ancak gelecek zamanın gereklilik-istek şekline rastlanmıştır. Gelecek zamanın gereklilik - istek şekli şu şekildedir:

fiil -ğay /gey -şahıs zamiri

Meni bekas Uveysî **yığlağay men** rûz-şeb tınmay (80)
yığla-ğay men

Mabādā **bolmağay sen** ğarķ tā aşkım pür-ābıdur (46)
bolma-ğay sen

3.5.3.2. Tasarlama Kipleri

3.5.3.2.1. Şart Kipi

Eklendiği cümlede kılış veya oluşun şarta bağlı yapıldığını gösteren bu ek Türkiye Türkçesinde de Çağatay Türkçesinde de –sa / -se ekiyle yapılır.

fiil - sa/se - iyelik eki

Men fenā **bolsam** eşikin{g itleriğa kıl cevāb (4)bol-
sa-m

Aşk bārān-ı mebdā **yāğsa** deryālanmasun (91)yāğ-sa

Şart kipinin olumsuzu ise bu şeklide yapılır.

fiil – me/ ma – sa/ se - iyelik eki

İçmese ışk nûşın bu kön{gül nāçār érur (33) iç-me-
se

Uveysî eger **étmesen**{g terk-i ışk (60)ét-me-se-n{g

Piltayu yāğdın ne hāsıl **yanmasa** şem'i çerāğ (63) yan-
ma-sa

3.5.3.2.2. İstek Kipi

Fiil kök veya gövdelerine eklenen I. tekil şahısta –ayın/ -eyin / -ayım / -eyim / -
(a)y –(e)ymen, I. çoğul şahıs ekinde –(a)lı / -(e)li / -alın{g / – elin{g /-(a)lım / -(e)lim
şekliyle yapılır ve birinci şahıslar dışında istek kipinin çekimi yapılamaz.

Arz-ı dilimni **aytayın** bir nazar ét nigār san{ga (1)
ayt-ayın

İstek kipinin –gay, (-kay, -ğay) ekiyle yapılan şekilleri de vardır. Bu yapının
olumsuzu –ma ekinde eklenmesiyle yapılırken; soru şekli ise –mi soru ekinin
eklenmesiyle yapılır.

Tökerde **eylegaylar** kân oşal ayyarını tercih (22)
eyle-gay-lar

Sebā şikeste dil ahvālıdın yādın{gda **tutgaysen** (39)
tut-gay-sen

Yırağlık bādesin küyin{gde **tārtgaymen** hatasını (88)
tārt-gay-men

3.5.3.2.3. Gereklilik Kipi

Türkiye Türkçesinde gereklilik kipi fiillere eklenen –malı / -meli ekiyle yapılırken Çağatay Türkçesinde fiillerden sonra getirilen “kerek” sözcüğüyle yapılır.

Étegin tutsa fenā **bolsa kerek** zerre kebi (93) bolsa kerek

Haber olsaki **merdānlar kerek** kim bāş-u cānın{gdın (83) merdān-lar kerek

Çağatay Türkçesinde gereklilik ekinin olumsuz şekli “kerek” sözcüğünden sonra eklenen –ma / -me / -mas / -mes ekleriyle yapılmıştır.

Bağban şamşād ile servin{g **kerekmesdur** ban{gā (19) kerek-mes-dur

Veysî terk eyle muhabbetni **kerek bolmasa** haḳ (156) kerek bol-ma-sa

Çağatay Türkçesinde gereklilik kipinin soru şekilleri “mi” sözcüğünün eklenmesiyle yapılmıştır. İncelenen gazelerde ki olumsuz soru yapısı şu şekildedir:

Sebeb ul gülge pervāz olsa per **kerekmezmi** (136) kerek-mez-mi

Ḳıyametde tamuğ tābında ul haydar **kerekmezmi** (136) kerek-mez-mi

3.5.3.2.4. Emir Kipi

Her şahıs için ayrı bir ek gerektiren bu yapı fiil kök veya gövdelerine doğrudan ya da çekim ekleriyle eklenir ve olumsuzluk için de –ma / -me eklenir. Emir kipi yalnız ikinci ve üçüncü şahıslarda yapılır. İkinci tekil şahıs ekinde eksiz veya –gin / -ğın / -ğıl –gil, üçüncü tekil şahıs da –sun / -sün / -dek’dir.

Eyleneyin Devletbegim keşim yokāldı sendemu (107)

Nigārımnı yüz-i zülfige heyran **olmayın** Veysî (76)

Kel éy sāḳi ḳadeh songılki çehre ergüvān **bolsın** (21)

İkinci çoğul şahısta -n{g /- ın{g / - in{g / -un{g / -ün{g / - ın{gız/ -in{gız / -un{guz / -ün{güz / -n{glar/ -n{gızlar, üçüncü çoğul şahısta - sunlar / -sünler / -dek'ler eki eklenir.

Qoyabmen tãc yan{gılg ălsen{giz ef'ăl men yan{gılg
(64)

Çağatay Türkçesinde emir kipinin olumsuzu fiile eklenen -ma / -me ekiyle yapılır. Gazellerdeki emir kipinin olumsuzları şu şekildedir:

Keçe-kündüz başın{gdın **tınmayın** atlāk örgüldi (18)

Etmeyin vaslın{g behāsığa çü ser-gerdāndu men (91)

Telbelikdin ger man{ga rahm **étmegin{g** bolsa mehāl
(82)

Etmesin maqsadığa, kıldı yüregim tola kân (102)

3.6. Fiilimsiler

3.6.1. İsim-Fiil (Ad-Eylem)

İsim olmadığı halde isim özelliği taşıyan fiillere isim-fiil denir. İsimler gibi çokluk, iyelik ve çekim edatları alırlar. Cümlede özne, nesne, vasıflayıcı tümleç ve yüklem görevinde kullanılırlar. Fiille olan ilgisini tamamen kaybetmeyen bu kelimelerin olumlu ve olumsuz şekilleri vardır (Eckmann, 2003, s. 145).

Çağatay Türkçesinde -gan -gen /-ken -kan isim-fiil eki geniş zaman anlamı katmak için yaygın şekilde kullanılmıştır.

Putı sinsun kolu sinsun bārıb aytıb **kelgen** él (102)
kel-gen

Cefā **çekken**lere cānān vefālīg kılğānın{g yahşı (126)
çek-ken

Hāl-ı dilimni **bilgen**ler keşim yokāldı sendemu
(107) bil-gen

-gu -gü

Gereklilik ve gelecek anlamı ifade etmek için kullanılan bu ek genellikle iyelik ekleriyle kullanılır. “-ğuçı / -güçi -ğudek / -ğuluk –gülük –ğusız -güsiz isim fiil ekleride –gu / -gü isim fiil ekinin türemiş biçimleridir”(Teres, 2013, s. 82).

Nefs-i şeytān bāşını **kesguçi** katil zāhid (27) kes-gu

Ahvāl-ı dilim **bilguçi** dildār kelurmiş (58) bilgu-çi

-mağ / -mek

Eylem adı yapmak için kullanılan bu ek iyelik, durum ve çokluk eki de alabilir.

Aftāda édim **turmağ**a yok érdi medarım (58) tur-mağ

Ketmekke şitāb étgeni mehmānıma efsûs (54) ket-mek

Tüşmek ne mehāl oldı seza-vārdın ayru(104) tüş-mek

Eckmann, *-mağ / -mek* isim fiilin anlamında bir değişikliğe sebep olmadan fiile ayrıca *-lık / -lik* ekinin de eklenebileceğini belirtir.

Man{ga derdin{gni **çekmeklik** érur dilber may-ı vahdet (11) çek-mek-lik

Reh-i şer'i içre yoktur muhtasıbnı üyge **kirmeklik** (116) kir-mek-lik

-ar -er / -ır -ir / -ur -ür

Bu ek daha çok olumsuz anlam katmak için kullanılır. Fazla işlek olmayan bu ek eklendiği cümleye geniş zaman anlamı da katar.

Yānar hemişeki bir Leylîveşni tabıda (9) yān-ar

Kündin-küne tā derd **batır** ğayr-ı mukarrer (27) bat-ar

Ėatre-Ėatre kān **töker** kim intizārın{gdını közüm (75) tök-er

-mas / -mes

Geniş zaman olumsuzluğu yapmak için kullanılan bu ek hareket adı ve özne yapar.

Kayu diliki érur éhya özini er **tāpmas** (7) tāp-mas

Cahān bārınça kıaddın{gdin nihālī **sinmesün** hergiz
(39) sin-mes

-miş / -miş

Daha çok kalıcı isim yapmak için kullanılır.

Sühan-reslar **kılurmuş** Veysînin{g eş'ârını
perivaşlar (21) kıl-ur-mış

Figānkim hûş-mendler telbe ahvālimga **külmişler** (40)
kül-miş

Muhabbet tuhmin ékdim hirman-ı gamnı **kötermiş** dil
(112) köter-miş

-adigan / -ydigan

Bu ek –gan ve tur- tasvir eklerinin kaynaşmasıyla oluşmuştur geniş zaman anlamı kazanmıştır. Ancak gazellerde örneği bulunmamaktadır.

-(a)yātgan

Geniş ve gelecek zaman anlamı katmak için kullanılır. Ekin kökü aslında –gan şeklindedir. Ele alınan gazellerde örneğine rastlanmamıştır.

3.6.2. Zarf-Fiil

-ğalı / -geli / -kālī / -keli:

Közin{g kân **tökkeli** hûn-hārılığ da'vā étar daim (14)
tök-keli

Asıl hareketin başlama noktasını ifade eder.

İbādet **saykālī** birle dilin{g mir'atıdın revşen (55)
say-kālī

Yoktur nesim **uçurgalı** ma'şuk lāl u bāl (71) uçur-
galı

Olup bitmiş bir eylemi ifade eder.

Sebz **étgeli** muhabbet hûsn-i bahār kelmes (56) ét-geli

-p, -ip / -ib, -b

Ƙılıbsan özni İskendervaşu ferzendi Dārāsan (98)
Ƙıl-ib

Boldı Uveysī hāk-ı rāh tā **Ƙılıp** özni zer-i pā (1) Ƙıl-
ip

Bolup özlik bile can{g Veysī belni bāğlagıl bāzud
(22) bol-up

Yığlaram cān birle yüz **sürtib** turabıng yastanıb (8)
sürt-ib

İntihā **izleb** firaķım deştide sersāndu men (51) izle-
b

-b / -bān / -ben

En işlek zarf-fiillerden biridir. Aynı zamanda gerçekleşen birden fazla eylemi bağlamak ya da nesnenin şeklini ifade etmek gibi amaçlarla kullanılır. Ünlü ile biten kök ve gövdeler eki doğrudan alır.

Maķbul olsa Ahmed-i Muhtārın **izleb** tāpay (152)
izle-b

Dil-i haķkının **tāpıbān** eser tile şer'idin beribān
haber (120) tāpı-bān

Mestlik cāmın yutay koyğıl **giribān** elvidā (2) giri-bān

-a / -e / -y

Ünsüzle biten fiillere –a şekli eklenirken ünlüyle bitenlere –y şekli eklenir. Genel olarak birleşik fiil yapılarında ve tekrar gruplarında kullanılır.

Müyesser olsa senin{g dergahın{g yüzüm **sürtey** (101)
sürte-y

Halayık ra'iy gerdün birle **tüşkey** tākı her sui (37)
tüşke-y

Ġamı dildin kime **dey** sen kebi ġamhār turıb (6) de-y

Éy Uveysî ger **körey** desen{g cemal-ı yarnı (128)
köre-y

-ġaç / -geç / -keç / -kaç

Bu ek bir eylemin diğerini takip ettiğini göstermek için kullanılmıştır.

Bu yüzi ġad birle ger seyr-i gülistān **eylegeç** (19)
eyle-geç

Gül ıışkın dāġıda kim andelîb köksiġe **bolġaç** cā (144)
bol-ġaç

Tiriklik bahrıda efsûs kim bād-ı semu **etkaç** (144)
et-kaç

-geni / -keni / -ġanı / -ğanı

Sebeup bildiren bu ek –mak için anlamında kullanılırken, olumsuz şekli yoktur.

Ketmekke şitāb **étgeni** mehmānıma efsûs (54) ét-genı

-ġunça -günçe / -künçe -ġunça

İşlek şekilde kullanılan bir ektir. Cümleye –e kadar, müddetçe ve –cak / –çek yere, yerde anlamları katar. Eckmann, bu ekin aslı varyantının –ġunça olduğunu belirtmiştir.(Eckmann, 2003, s. 65)

Ķadem meyhānega ġoy zāhidā kevserge **etġunça** (17)
et-gunça

Cevr tā **körgünçe** tutġaymay umdi andın vefa (51) kör-
günçe

Ölġunça bāş ālmam ġāş-ı mehrābın{ga ġul men (92) ö-
lġunça

-ġuça / -güçe

“Aslen -ğu / -gü ad-eyleminin eşitlik çekiminden başka bir şey olmayan -ğuça / -güçe zarf-eylemi, “kadar, süresince yeterince” anlamı taşır. Ekin Çağataycadan önceki devirde oldukça yaygın olan bu anlamda kullanılışına, Çağataycada da rastlanır”(Eckmann, 2017, s. 111).

Ne bahra érur hâli émes **ölğuça** nemdin (94) öl-ğuça

Körgüçe gayr élkide zülf-ü perivāş elvidā (2) kör-güçe

-may / -mey

Uveysî munda **tınmay** yığla Ten{gri kahrıdın kórkıb
(17) tın-may

Hākimi hûsn ilkidin **içmey** netay emr eylese (33) iç-
mey

-mayın / -meyin

Eklendiği cümleye olumsuzluk anlamı katan bir zarf-fiil ekidir. Şiir dilinde ve tekrar gruplarında sıklıkla kullanılan bu ek tasvir fiillerinde de kullanılır.

Ālmayın ilkin{gga tākım hançer-i fülād sayd(24) Āl-
mayın

Et**meyin** vaslın{g behāsığa çü ser-gerdāndu men (91)
et-meyin

3.7. Edatlar

Eğer, şayet anlamına gelen bazı edatlar kullanılmıştır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz.

er: eğer

Haber **er** sorsa Veysîdin değil hâl-ı harābıdur (38)

Hatāsı **er** olsa bu söz remzide (52)

Hudā rızānı şul **er** bolsa lek handan men (97)

eger: eğer

Şehr gurbetdin diyārığa **eger** bolsa nasib (45)

Katre-i meydin **eger** bāzār ıŝker tāpsa nur(95)

Yokkāsıd **eger** bārsan{g oşal kûyı senemge (129)

ger: eğer

Fenāğa **ger** kadem koysan{g tevekkül potası birle
(23)

Ger bahar olsa ne-māyen be-haber olmas sehāb(75)

Yeki mest **ger** olsam mest boldı yar mey nûşı (148)

çün / çin: için

Bu Mısr küncide kim **çün** Aziz-i Ken'ân men (97)

Uyku içre **çün** Züleyhāga etib Ken'ân isi (135)

Ferāset bābıda **çün** dilsanu bir dûrr-i yektasen (98)

Aya éy yar sözi **çin** sâğındım men sağındın{gmu 106

çü: için

Çü pā-māl eylemekde vahm kıl perverdigārın{gdın (99)

La'lı lebi arā leb **çü** güher ğayr-ı mukarrer (27)

Peru bāl ile **çü** katre-i hûn efşārıdur toti (132)

üçün: için

Hat érmes zeb **üçün** lütf ile seyyād-ı ezel ul kün
(67)

Kefşim **üçün** koydı dilim bār hem bolsa yoktur pulım
(107)

Bir tanābāna **üçün** men san{ga muhtāc oldum (78)

dek: gibi, kadar

Suv sedası **dek** bu mazmundın hûveydādur seda(63)

Gül **dek** ācılıb ārazı gülzār kelurmiş (58)

Hadenggi nāvekin{gdin per çıkārıb kuş bālāsı **dek**
(132)

meger: meğer, halbuki

Meger cāmuşlığıdın yā meger nāz-u itābıdur (36)

Soru edatı olarak niçin sözcüğünün “ne üçün / neçün / neçük / nege” varyantları gazeller içinde kullanılmıştır. Bu edatlar soru ekinin yerine de kullanılmıştır.

Uveysī **ne üçün** kim uşbu mey içmākḳadur rāğıb (5)

Ne üçün kıblegāhım ḳāşığa māyıl zāhid (26)

Neçün ümmid étey resmi vefālīg dil-rübālardın (32)

Ḳāşın{g **neçün** yüzın{g bahrıda köz devrin étib
mesken (47)

Men **neçük** mest-i elest olmay anın{g hicrānıda (38)

Oşal kündin beri yüz derd pinhāndur **neçük** eyleb
(153)

Meni meknûn **nege** dād eyleyin ul raz-ı ceza (65)

Éy dil **nege** ümmid étesen rahm senemdin (94)

çünān: çünkü

Lütfın{g bile kön{glümki **çünān** boldı musaffā(28)

Özni man{ga ḳālğānda **çünān** eyledi cellād (23)

kebi: gibi

Hûrşıd **kebi** tābişi destārın{gı körgeç (20)

Kön{glüm kuş-ı bülbul **kebi** nāleli érdi (58)

Ḳaçān halk étti Ten{gri sen **kebi** kön{gli musaffanı
(137)

birle: ile

"ile" anlamında kullanılan "birle" edatı kelimeler arasında bağlantıyı sağlar ve beraberlik anlamı katar.

Oşal gîsu havâsı **birle** la'l-ı nâb tarķatmış (59)

Körmegey Leylini Mecnun közü **birle** kimseler (75)

birlen: ile, birlikte

Senin{g **birlen** birār dem öltururga tapmadım fursat
(13)

Bul sıfat **birlen** riyāzat senda bārdur kimda bār
(49)

bile: ile, birlikte

Yasattı söz arzusın zevarı nāmın{g **bile** Veysī(10)

Kılmadın{g tefriķa begānege şefķat **bile** söz (156)

gerçi: her ne kadar, ise de

Felekni reşkide men **gerçi** kim Süleymān men (97)

Dergāhın{gdın men yırāķu **gerçi** bu nālem yakın (74)

yene: yine, tekrar, yeniden

Vasfını mezkûr étib til **yene** bir armānı bār (29)

Şādıķa şād ğamıķa **yene** kim ğamlıķdın (77)

ānça: o kadar, onca

Perî-rûlar yüz **ānça** bādedin mahmur eger ķendi (21)

Ānça mahrum menki maĝz-ı üstühāna tüşdi ot (16)

Edat olmadığı halde cümleye benzerlik anlamı katmak için bazı kelimelerde kullanılmıştır.

Zülāl-ı āb-ı hayvān izlerem **mānendi** İskender (121)

mānend: gibi

Közlerim kim çeşmeler **yengliġ** érur vah kim bulāġ (63)
yengliġ: gibi

sarı: doğru

Ėay **sarı** nāle kılay ārazî gülzār turıb (6)

Men **sarı** yüz ānça be-pārvalıġ ét sen{g razı men (91)

narı: uzak, öte

Şem'in{gge peyvest étib pervānelerni kıl **narı** (128)

beri: beri

Közü kâşı kayu kündin **beri** kön{glümde cā tutmış (32)

Oşal kündin **beri** mahrum-ı diydārın{g bolubdur men
(153)

içre: içeri

Her kim taalluġ **içre** sālsā özini éy şûh (25)

Vilāyet **içre** sen mektub-ı mehmānı muammāsan (98)

evvel: önce

Toġdı cumādil **evvel** ne boldı yār kelmes (56)

Mısra-ı **evvel** bāşıġa keldi matlab harfi-kim (119)

ilgeri: önce

Öldürmekidin **ilgeri** hecrinde min{g meşakkat (71)

özge: başka

Kön{gülünin{g sırrıdın āġāh yokdur Ten{gridin **özge**
(17)

Sāçın{gdın **özge** birlen kön{glümi dām aylayālmaslar
(34)

ġayrı: gayri, başka

Yok bāşda bu sevdāy-ı senemdin **ġayrı** (129)

Kiprik aşıdın boldı haber **ayr**-ı mukarrer (27)

bölek: başka

Manzur émes **bölek** keş ilkimde yoktur bir kümüş
(107)

boyı: boyu

Sûman**boyı** çemen rûy-ıperi tarzı sıh-ı âmet (10)

Sehervaktı dimāıma nesimidin étib **boyı** (154)

tii: gibi

Kön{glümi řehbāzı bismildurki tii raşk ile (63)

Közie rāub olsa dil, tii dudam ölturgusi (140)

üze / üzre: üzerine, üstüne, üstünde

Körerki bister üze sarv âmetin nā-gāh (9)

Tā sāyesi başım üze destār kelurmiş (58)

Ul ûyaş yüz üzre zülfin anber-efřān eylegeç (19)

Keçeler tārtgan āhımdın felek üzre şarar tākay
(150)

yan{glı: gibi

İçimdur unça yan{glı ān kularga tapmadım fursat
(13)

Āār-gān dide yan{glı intizārın{g şiddeti birle
(41)

3.8. Balaçlar

birle: ile balacı aynı görevdeki kelimeleri birbirine balamak için kullanılır.

Közi **birle**āřı oynar özi dilber mevzun (84)

ile: "ile, ve" balacı olarak kullanılır

Bu hayalāt kön{gilge kış **ile** yāzlıg iş (62)

Kesb-i Ferhād **ile** Şirin la'l-ı bālıdın oku (105)

Hecr **ile** men zār nā-hûş vasl **ile** ağıyar hûş (61)

bilen: ile, birlikte

Ki tāat ehliçe kuvvet érur kevser **bilen** cennet (14)

Ten **bilen** cān uşbu kün kılsa cudālıgga kabûl (2)

ve: ve

Müdām taşnalab öttüm **ve** lek gayrıga (87)

lekin: lakin

Letāfet bostanıda gülü **lekin** hûveydāsan (98)

gûya: sanki, güya

Közüm bu dehr bostānıda **gûya** mest hābıdur (46)

Bu kāma telh **gûya** şerbet-i hicrān ayağında (132)

ésa: ise

Acebmu mahviyat hāsıl **ésa** kön{glüm an{ga rāgıb (5)

Ki mey sāf ét bu kün eyler **ésan{g** ger yārın
perivaşlar (21)

hem: hem

Tek sefer kullanılmasına rağmen cümleye hem...hem
anlamı katmıştır.

Tebessüm **hem** tekellüm aylabān kelgay elin sālīb (5)

Nebāt-u engübinu kandu **hem** şekker bayak nā-geh (123)

tāğı / tağı/dağı: ve, dahi

Bāşımğa tāğı ğam tüşsün bölek sevdāğa meyl etsem(76)

Dağı köz cûyıdın akkân sirişk ālimge külmişler (40)

veş :

Yānar hemişeki bir Leylîveşni tabıda (9)

yā: ya da, veya,

Meger cāmuşlığıdın **yā** meger nāz-u itābıdur (36)

Serv **yā** tubi kebi érdi senin{g devrin{gde (65)

Karşılaştırma Bağlaçları:

kim...kim

Kim nasihat ne üçün kim dilberin{g callād sayd (24)

ne...ne

Ne tahrik ile ne sākin sāğındım men
sāğındın{gmu (106)

bir...bir

Resm érdi élde bir dile bir dost sır tutuş (71)

gāh...gāh

Gāhı kân yut **gah** yüzün evrāk-ı ālîdîn oku (105)

Neçe söz birlen meni **gāh** ön{gü **gah** sol eyledin{g
(16)

Gāh Macnun **gāhı** Ferhādu **gāhu** Vāmuķ olub (152)

neçe...neçe

Neçe Ferhād-u Macnun **neçe** Mensur-u Züleyhānı (110)

yā...yā

Sevālim katra-e **yā** zerre-e **yā** şemme edur kim (88)

3.9. Ünlemler

Éy: ey

Seslenme olarak kullanılmıştır.

Éy kön{gül meyhānedin mehrum olan düş-vardur (2)

Éy til man{ga şikva bu malāmatıdın étar sen (27)

Éy Uveysî munça dilāzār bed-hûlîğ bilen (127)

vah: vah

Vah kaçān bolğay oşal sayyādın āzād sayd (24)

Vah ki öz bösāķi eyleb içme ğaflet badesin (119)

tā -a, kadar

Tā mabādā ārzu eylebki étse dāy sayd (24)

Tā āhı seher kön{gülde ğamdın ğayrı (129)

vā (f): vah, yazık

Vā boldı yüzümğaki budır ğayr-ı mukarrer (27)

Furkat bile ömrüm güli **vā** bolmayın otti (118)

efsûs: yazık, eyvah

Efsûs bukün mülk-ı Süleymanıma **efsûs** (54)

āh: ah

Ne eyley **āh** kim ışk mezhebin kār-ı cevābıdur (35)

Uraram **āh** bu kün şa'şa-a ahımdın kim (156)

dād: medet

Meni meknun nege **dād** eyleyin ul raz-ı ceza (65)

Bāray āldığa yığlab **dād** étib men muhtesiblerdin
(116)

aya: ey

Cemālin{g iştıyaķı tuşdı kön{glümge **aya** dilber (13)

Aya éy yar sözi çin sāğındım men sağındın{gmu (106)

Bu külbe-i Veysîge derif étme **aya** şāh (129)

hayf: yazık

Men' hûsn olġānda köz köz yāşımı **hayf** étmedim (100)

Seyr éterge **hayf** kim ul tāġı hāmūn ikkisi (145)

4.SONUÇ

Üveysî gazellerinin ele alındığı bu çalışma sonucunda elde edilen veriler şu şekildedir:

- 1.Eski Türkçedeki bazı fonemlerin Çağatay Türkçesinde (ET kötür-: kaldırmak > ÇT köter-) değiştiği tespit edilmiştir.
2. Eski Türkçedeki bazı fonemlerin Çağatay Türkçesinde (ET min{g > ÇT min{g> TT bin) aynen kullanıldığı örneklerle rastlanmıştır.
- 3.Türkiye Türkçesinde çokluk anlamı katmak için kullanılan -lAr eki Çağatay Türkçesinde zaten çokluk anlamı var olan alıntı (Arapça-Farsça) kelimelere de eklenmiştir. (melâyikler > melekler / uşşâklar > aşıklar)
- 4.Türkiye Türkçesinde de Çağatay Türkçesinde de isimden isim yapım eklerinin çoğu aynı görevde kullanılmıştır. (cüdâlık> Tanrılık / yandâş> yandaş / sensiz> sensiz...)
5. Gazelerde sıkça alıntı (Arapça-Farsça) kelimelere yer verilmiştir. (hûb, lā-yezāl, muğ-beççe, şitâb vb.)
6. Gazellerin temel konusunu kadının toplumdaki yeri ve serzenişleri, sosyal konular, dönemin sorunları ve en temel konu olarakta beşeri aşk olmuştur.

GAZELLER

Müfteîlün Mefâîlün Müfteîlün Mefâîlün

Arz-ı dilimni aytayın bir nazar ét nigār san{ga

Zikr-i zebānım olmasun hasretidin ğubār san{ga

Hācet émes demeng ğamım tilge kêtürmek ḥasretim

Dil arā şem;-i revşenim her ne sır āşkār san{ga

Kılsa tereddüd ol ecel alğalı cān azizimi

Tapşurure emānetin cānu ten intizar san{ga

Tinmedi ;andelib-i gül seyredi subhıġāhlar

Köksini hāra urdı kim toygalı gül'izār san{ga

Bir néçe kün meni ğarib yetti yolın{gde sargayıb

Āşık élini sormaġın{g boldı besi er san{ga

;Işk bu dem étib şehīd erlere tókdi kanımı

İster ésan{g kûşe-yi dil boldıki lâlezār san{ga

Boldı Uveysīhāk-ı rāh tākılıp özni zer-i pā

Āhiri ötti dünyādın bolmadı é;tibār san{ga

-2-

Fāilātün Fāilātün Fāilātün Fāilün

Çıkdı cān ten mülkidin hecrin{gde cānān elvidā

Revşen-i köz merdumim ey māh-ı tā-bān elvidā

Ten bilen cān uşbu kün kılsa cudālıġga kabūl

Heç kılğaymu bular dil birle sūzān elvidā

Reşk cellādı meni ölturgusi meşşāta çağ

Körgüçe ğayr élkide zülf-ü perivāş elvidā

Murg-ı cān pervāz éterdi kon{galı gül şāhıge

Koymadı ul bāgbān ehl-i gûlistan elvidā

Terk-i ııışķ étti bukün kılğan ulus ğavgāsıdın
Éylegen her kim bilen kıldı pûşeymān elvidā

Yar ğayr eyleb seni vasl olmamış éy özlüğüm
Mestlik cāmın yutay koyğıl giribān elvidā

Hecr bémārı zaif cismimni tākıldı felāk
Derd-i yek-serdur bukün olturma dermān elvidā

Éy kön{gül meyhānedin mehrum olan düş-vardur
Reşk çağı nā-şekībālıgda āsān elvidā

Yar dāhil kılrsa subh-ı vaslıgā hicrān tūni
Veysīkılğay érdikim kön{gliğe armān elvidā

-3-

Fāilātün Fāilātün Fāilātün Fāilün

Éy hevā sahnıda cevlān māh-ı envar māndehā
Yaıni éy sāhib temiz anķā-i dilber māndehā

Néçe kün biz bunda cānın{gnı duāsın eyledik
Şükr-i haķ keldin{g selāmet zib-i manzar māndehā

İntizārın{gda perişana érdiler ehl-i haram
Boldılar dil-cemi kim boldık müyesser māndehā

Suv bilen érmiş tiriklik bolsa gerçende nehen{g
Éyki derya-ı ve lékin māh-ı pervar māndehā

Gerdünge étmes bahādırlıgda neçe merdler
Kirse meydān birsi min{g birle ber-ā-ber māndehā

Saklasun bāşıazizini{gni Hudā her cāyda
Éy semend-i zīb-i meydanı dilāver māndehā

Veysīğa Mirzā cigerbend olmağnı ma;lūmı bu
Ger kişi bī-gānedür anı démesler māndehā

-4-

Fāilātün Fāilātün Fāilātün Fāilün

Bārı bārmu āldınga barmakka éy kânīādāb
Men fenā bolsam eşikin{g itleriğa kıl cevāb

Zulmeti hicrānda oldum vaslıngı mardūdidin
Perdeni yüzdin kötergıl bizlere éy āftāb

Kan yutarmen teşneliğdin sākıyā rahm éyleğıl
Kılmadı sevāb hergiz bir mûğı ol la;l-ı nāb

Sebze kılmış hüsn-i bāğın{gnı ki dehkān-ı ezel
Yağdırup kön{glüm sehābın eyleben çeşmim pür-āb

Yar hicrāning çünān sābit érür ten mülkide
Vaslın{g andağ bi-sebātı misl-i sahrāda serāb

Reşkdin bolmış mahalhald agrım éy nāzük beden
İtleringe to;mağa taşlay bukün bolsun sevāb

Veysī sabr étgıl bukün fāni bu ;ömrün{g bākī yok
Bul céhān yamğur suvidur ;ömrün{g üstide hūb-āb

-5-

Mefāilün Feilatün Mefāilün Feilün

Yüzimge kıble boldı secdagāhımdın iki hācib
Acebmu mahviyat hāsıl ésa kön{glüm an{ga rāğıb

Bāşın{gnı secdeğa koygan bilen tāpmāk émas mümkün
Bukün körgülki ul cānānnı kıblegāhıma bākıb

Kel éy zāhid közün{g āç körgil ul hūrşid tal'atnı
Tebessüm hem tekellüm aylabān kelgay elin sālīb

Mesihin ārzusunda yutarsan keça-kündüz kân
Ki kurbān aylagıl cānın{gnı matlubın{gğa éy tālib

Teğāfül birla tüzdün{g etmağa şûh-ı perizādım
Bukün ul subh-ı vaslın{g sādıkıkim subhidur kâzıb

Dema eş'ār sen kön{glüm arāışkım şerāridin
Tevehhüm birle yāzğıl uşbu mektubāt éy kātib

Bolub bāhuş sākı sāğarın{gdın sırnı fāş étme
Uveysī ne üçünkim uşbu mey içmākıkadur rāğıb

-6-

Müfteilün Fāilün Müfteilün Fāilün

Ġamı dildin kime dey sen kebi ğamhār turıb
Arz étay kimlere men şāh-ı haberdār turıb

Dema gülbergleri incudek efgānıgakim
Kay sarı nāle kılay ārazî gülzār turıb

Hüsnin{gi körgeli ālem hama muhtāc érur
Körsetursan kime yüz tālib dildār turıb

Nāsihā pendinkikim gûş kabul eylemedi
Yār la'lin çü hadisi dūr-ı şahvār turıb

Dehr bāzārıda sevdākılura yok dirhem
Bağrı kân birle bāray kayda bu bāzār turıb

Leşkari fakr kelib kön{glimi tārāc étdi
Cümle şahlar şahı sen sahib-i esrar turıb

Aylamaslar kişi revşenni mesābehdin ümid
Nur-ı ālemğa tetür hûrşid-i envār turıb

Yüzin{gi körgeli lāzım ésa éy Mısr- ı aziz
Kılma āynanı saykal dil-i zen{gār turıb

Beva mazlumu siyah baht ğaribin{g durmen
Yaraşur kimge mürüvvet meni be-mār turıb

Veysī ferzendleri çon{g boldı tiler toy kimdin
Sen kebi şāh-ı cahān{giru cahāndār turıb

-7-

Mefāilün Feilatûn Mefāilün Feilûn

Cahān-cahānça hûş oldım kitābetin{gni körib
Etib dumanki fenāğa şerāfetin{gni körib

Kayu diliki érur éhya özini er tāpmas
Şeker maķāl bu nutķ-ı fesāhatın{gnı körib

Hûş ul beşāratı tāpdı Hudā öylidin dil
Maseh sıfat nefes ile hidāyetin{gni körib

Cemāl-i Hazreti Musāki tāpdı fagr kıyıb
Alarga teşbeh étermen şücāetin{gni körib

Sefālığın{gğa ğubār ornağaymu bu sözdin
Çü bağladım kemer-i sıdķ kerāmetin{gni körib

Cahān melāmetığa közin āçma vasfın{gnı
Uveysī demedi ķaddu melāhatın{gnı körib

-8-

Fāilātün Fāilātün Fāilātün Fāilün

Pādişāhā kııl meni bul kün visālin{gga karıb
Yığlaram cān birle yüz sürtib turabın{g yastanıb

Kön{glüme tüşdi hayālin{g keldim éy şer-i Hudā
Işk sen sencābın kıyıp şevķinķ mesendin oynatıb

Uyķunı közdin kılıb ihrāc éy hācet barār
Şāyed étgay deb terahhum men tururmen telmürib

Éyledin{g bul keçe hālimni temāşā sen özin{g
Misl-i ra'nādek içim kāndur çirāyımsergarıb

Men umdi eylermen anca yüz āçıb éy şahsuvār
Çık özin{g āldımga meydān sārı tabsan sakratıb

Barça ramçur ehli eşkin{gga şifa tāpkay kelib
Yāzga hem kılgıl davā kānı mūdāvā éy tabib

-9-

Mefāilün Feilün Mefāilün Feilün

Belin{g hayalıda cisminni nāl eyledi teb
Sāçın{gnı hecrida āşüfte-hāl eyledi teb

Körerki bister üze sarv kāmetin nāgāh
Ki sorsam endiki sāhib-cemāl eyledi teb

Tekallum eyledi men hasta dilge ul dilber
Yāzarga üzrîkim be-cemāl eyledi teb

Tebahhum eyleb edim sormadı şeker lebler
Ki hāmuş olğalı oldur hayal eyledi teb

Yānar hemiṣeki bir Leylîveṣni tâbıda
Ahır Uveysîni Mecnun misal eyledi teb

-10-

Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün
Cahân gülzârıga hâki kudûmin{gdin étar ziynet
Hirâmin{gdin tâpar cân gûlşeni ârâyış-u nez(a)het
Hāvādârı kad-ı nâzâferin cılve ta'limin{g
Érur tavusu kebki hûş hırâmu tubi-i cennet
Étib Cemşidnin{g cāmı meyi la'lın{g havâsıda
Tâpıb mir'ât-ı İskender yüzün{gdin yüz tümen hayret
Nevâsancı edâ fehmi sūhan{gu nûtkâ perdâzı
Sūmen boyı çemen rûy-ı perî tarzı sıh-ı kâmet
Berib dānım bahârıga sözün{g ârâyışu tazyin
Ferâset defteri mısra'ların{gdin tâpdı cem'iyat
Yüzün{g ren{gin lebin{g kândın vücudın{g mahzen-i temkin
Dehânın{g çeşme-i zemzem serâpâ ma'deni rahat
Berur şe'ri mahilin{g murğ-ı cāna lezzeti ma'ni
Neyi kılkin{g berur cân totisiğa şeker u şerbet
Yasattı söz arzusın zevar-ı nāmın{g bile Veysî
Umdi oldurki bolğay cāyı gâhın{g perde-i ismet

-11-

Mefâilün Mefâilün Mefâilün Mefâilün
Men{ga derdin{gni çekmeklik érur dilber may-ı vahdet
Bu uşşākı cefâkaşlarga sen köp bermagıl külfet

Senin{g çün halkayakın atısında hār-u zelil oldum
 Bāşımın şükri halk étgan Hudānı eylegıl hürmet
 Man{ga dāver özün{gsen rahm étip turgul adālatda
 Ber-ā-ber bolğul ağıārın{g man{ga her künde min{g külfet
 Tegib etfāllar tāş-ı tenim anca helāk étmiş
 Bāşım tendin cudāeyle bukün bergil man{ga ruhsat
 Dilā rağbet kıldurdın{g hāl ilmidin sebā kālsam
 Tenin{g zahmını ustādınga sen köp gılmağıl minnet
 Ki izzet kaldın hāl ilmidin bolğay fenā hāsıl
 Kelen etfāl tāşı bul fenāehligadur devlet
 Dilā sen kılma şikva köp baliyeti halāyıkdın
 Ki kündin-kün tenin{g etfāl taşığa kılur ādet
 Çekib her künde derdin{g sāğarında ğam şarabını
 Bihamdullāh bolıb men emdi derd-u ğam bile ülfet
 Uveysī taşnalıgdın etti cān āğzıgā éy sākī
 Dar-ı meyhāneni aç deyr piriden ālıb ruhsat

-12-

Mefûlü Feilatûn Mefûlü Feilatûn
 Āşık éliga yarını āzār-ı ibādet
 Ma'şuk éliga nutk-ı şeker bār-ı ibādet
 Efsus kılıb āhı sahargāhı kıl éy dil
 Hûşrāğ hamadın bolsa dil-efgār-ı ibādet
 Ul bûlbûl-i şorıda yutar kân keça-kündüz

Tān{g ātķuça şîven ésar gülzār-ı ibādet

Cānān yüzini körgeli dāim cedal éttim

Tāpķānda közüm men' étān aġyār-ı ibādet

Şeb-rûz visālingnı tileb dilber-i nazik

Hecrin{gde kön{gli közgüsi zen{gār-ı ibādet

Ger rahm ķılıb serv-i revān ötse aceb yok

Mendek neçe rasvāsıġa raftār-ı ibādet

Baġrım ķānıdın saçtı közüm boldı zirāat

Lāle demaġıl kim dil-i hûn-bār-ı ibādet

Ümmid tutub rahm etidin yıġlar édim men

Bir ķatran aşķım-dûrı şahvār-ı ibādet

Veysîni bukün tāatidin eyleme şikva

Ma'şuk sıfatın yazmaġı güftār-ı ibādet

-13-

Mefāilün Failatûn Mefāilün Failûn

Tut éy ma'zur cānānım körerge tapmadım fursat

Senin{g birlen birār dem öltururga tapmadım fursat

Özim munda turib kelsun dedim tākım temāşāġa

Bolub hem-rāh sen birlen yürerge tapmadım fursat

Kelibmen uşbu gülzāra érurmen bir gül-i behār

İçimdur ġunça yan{gılıġķān kularga tapmadım fursat

Sürāhi meyge toldı saķı ilkiga ķadeh oldı

Humār ehliġa ne eyley sünerga tapmādım fursat

Cemālin{g iştıyākı tuşdı kön{glümge aya dilber
 Bukün ışkın{g dökānını kūrarga tāpmadım fursat
 Yüzün{gdür bir gül-i ra'nā bolubmen bülbul-i şeydā
 Fiğanu nāle eyleb men kōnargā tāpmadım fursat
 Visālin{g āşnāsı men firākın{g mübtelāsı men
 Tut éy ma'zur cānānım korargā tāpmadım fursat

-14-

Failâtûn Failâtûn Failâtûn Failûn
 Tabiat mahzeniğe yar vasfın{g fethidur nusret
 Hayālin{g bezmida ilkim-raķam birle közüm mahvet
 Ruhûn{g ûzre iki gesu kön{gül saydığa dām oldı
 Ézel künde nasibimdur bu kün bul dane-i mehnat
 Neçe kündür cahān simab yan{glıg be-ķarār érdi
 Bolubdur kön{glüme ārām rahşın{gdın kelen surāt
 Raķibi rû-siyah birlen senem vaslın{garā cevlan
 Men{ga Ten{gri nasib etmişki mundāg vadi-i furķat
 Közin{g ķān tökkeli hûn-hārılıg da'vā étar dāim
 Lebin{g bir söz bile cān bergeli tün-ü kün kılur cür'et
 Ğamınnı noķtasın takrır éter sen{ga émes mümkün
 Neçükkim reşk devrinde tāpā ālmamki bir fursat
 Uveysī Ten{gridin ķorkıb ķad-ı hem bolsa tāt{g érmes
 Ki tāat ehliğe kuvvet érur kevser bilen cennet

-15-

Mefāilûn Failatûn Mefāilûn Failûn

Éger tâlib ésan{g dünyanı terkin misli Adhem tut
Budur ta'lim: matlubın{gni dāmānını mahkem tut

Özün{g özlük belāsıdın eger kütķermāk istersen
Sirişkin{g selini tûfān étib çeşmin{gni pûr-nem tut

Visalınā ārzusı kön{glün{g icra eylese cilve
Oşal kün bolğusı derkârdur min{g derd ile ğam tut

Kaşın{g sevdāsını bāşımğa rıf'at eyledim éy şûh
Közin{gnin{g ğamzesi dildār bāzārın{gda mübhem tut

Kılıb ihrâc kön{glün{gdin hama ğıybetni éy zāhid
Ki andın son{g harimi yārga tā özni mahrem tut

Dilā ūryana tutma vahki haķ sırrını sencābı
Özün{gni bul zemāna ehliĝa rasvā-ı ālem tut

-16-

Failâtûn Failâtûn Failâtûn Failûn

İntizārın{g ahıdın bu hānumāna tüşdi ot
Hānumān nedur bu keçe cism-u cāna tüşdi ot

Işķ otı her kimde bolsa nāleyu feryad éter
Bülbül-i bānālayam āh-u figāna tüşdi ot

Tahsin érmes hānumānu cism-u cān āhu figān
Ānça mahrummenki maĝz-ı üstühāna tüşdi ot

Deb édin{g matlub maķsudım sen oldın{g éy habib
Fehm kılğıl éndi maķsudu cahāna tüşdi ot

Neçe söz birlen meni gāh ön{gü gāh sol eyledin{g
Şükrillāhki dilim bul imtihana tüşdi ot

Ƙay küni ışķing havāsı tāpdı kön{glümde ƙarār
Ul sebebdurkimki ehli Merġilāna tüşdi ot

Veysī soydın{g ışķ koymaslıġilācım isteme
Evvelā ƙālubelāda āşıķāne tüşdi ot

-17-

Mefāilûn Mefāilûn Mefāilûn Mefāilûn

Kön{gülñin{g be-ƙarārıġaki bir ārām-ı cān bāis
Ƙadīmdur bārı ġam āstıda bir serv-i revān bāis

Kön{gülñin{g mülk-i ābād érdi mehrin{g izlemeklikde
Sirişkim seli berbād étdi ul nā-mehribān bāis

Ƙadem meyhānega ƙoy zāhidā kevserge etgunça
Ki mundāġ taşnalıķnın{g def'ıġa pır-i muġān bāis

Ki men hayretde her zāġ-u zaġan bāşımga has yıġdı
Malāmat bāzıġā bāşımdaġı bu āşiyān bāis

Kön{gülñin{g sırrıdın āġāh yokdur Ten{gridin özge
Halāyık ġûft-ü ġûyġaki bu zikr-i zebān bāis

Muhabbet zahmıdın boldı vucudım revzan u revzan
Meġāki cismime éy dostlar derdi nihan bāis

Dilā dünyan dünde nûş ƙılġıl ġam şarabını
Mey-i vahdet nasib olmāġlıġı bagrımda ƙān bāis

Keçe-kündüz sāçın endişesidin hasta kön{glümge
Yürekni bāġıdın sarmakka zülf-i zerfişān bāis

Ƙadem meyhānege ƙoysan{g dilin{gni şirkdin pāk et
Kimi meyhānedin merdudan{ga bu imtihān bāis

Uveysî munda tınmay yığla Ten{gri kahrıdın korkıb
Közün{g yâşını manı'ğa oşal dâril-amân bâis

-18-

Mütefâilûn Feûlûn Mütefâilûn Feûlûn

Körinur bâğ arā bir dilberi gah rāst gāhe kac

Yüzi üzre tetvil haydari gah rāst gāhe kac

Bāribān ul perivaş za'if hālin sorgıl éy kāsı

Ne vāke'dur yānıda bisteri gah rāst gāhe kac

Tekallum kılmayın kıldı tabessüm birle ul gül-ruh

Körindi leb arā leb gevheri gah rāst gāhe kac

Dil-i mahzun kayu gamzen{gde kaşın{gnı hayal etsun

Kıyıbsan bir kāhi efsarı gah rāst gāhe kac

Keçe-kündüz başın{gdın tınmayın eflāk örgüldi

Kamerdin reşk şems-i envarı gah rāst gāhe kac

Kön{gülde mā-sivādın yok desem kılmas kabul hergiz

Bitib lafzımğa kılğān bāver-i gah rast gāhe kac

Üveysî{g rast durkim bé-ser ü pāasra gıl éy şûh

Zamāna ehlinin{g Mecnunları gah rast gāhe kac

-19-

Mefâilûn Failatûn Mefâilûn Failûn

Bu yüzi kad birle ger seyr-i gülistān eylegeç

Servin pā-māl étib güln-i perivāş eylegeç

Ul bahārı nāz la'lın gevher efşān eylebān

Reşk ötibdi gunça bağrını tola kân eylegeç

Canımı cism esrārıda bār édi tākım sebeb
Kim nisāri-çün nigāрім tān{gla mehmān eylegeç

Gûya tutmış sahābı mehr-i envar ārazin
Ul kûyaş yüz üzre zülfin anber-efşān eylegeç

Bağban şamşād ile servin{g kerekmesdur ban{gā
Her kaçān gülşen kadın serv-i hirāmān eylegeç

Nola Veysî canını pervāne yan{gıg ortagay
Özni bu bezm içre ger şem'i şebistan eylegeç

-20-

Mefûlû Mefâilûn Mefâilûn Feilûn

Şad oldu kön{gül ruk'ada eşārın{gı körgeç
Heç kâlmadı ğam mazmunı güftarın{gı körgeç

Sen deme meni hecr arāsında tirikdur
Katl olduğum ul nāvek-i hûn-hārın{gı körgeç

Bāşım kademin{g āstıġa taşlab édim ul kün
Hûrşid kebi tâbişi destārın{gı körgeç

Mendin ne üçün şehd sözün{g men'kılursan
Cān talpınur ul nutk-ı şeker bārın{gı körgeç

Bilgilki Uveysîġa tegāfil émes hācet
Dil közgüsi singān édi diydārın{gı körgeç

-21-

Mefâilûn Mefâilûn Mefâilûn Mefâilûn

Kılur özdin kuyāş hem kamer ruhsārını tercih
Tamāmı mah-cebinler serv-i siym eş'ārını tercih

Külah her canda iklîlin gûyâbân ger hirâm étse
Müsahhardur hama cennet gûşı reftârını tercih

Eger tüti tasâ'me eylese ger ağızıdın sözni
Şeker isâr la'lıdın kılur güftârını tercih

Perî-rûlar yüz ânça bâdedin mahmur eger çendi
Kılurlar hem yene ul nergis-i hummârını tercih

Ki ilkinda hadîki tığdın cân ıztırâb eyler
Tökerde eylegeyler kân oşal ayyarını tercih

Çerâğı mah-filârâ hem kamer-simâ perivaşlar
Yene eyler hem ul dem ta'mai ruhsârını perivaşlar

Kad-ı mevzunını körgeç çemende serv hem ra'nâ
Müsellemdur gül-i gülzâr gül'üzârını perivaşlar

Kel éy sâki kadeh songılki çehre erguvân bolsın
Ki mey sâf ét bu kün eyler ésan{g ger yârnı perivaşlar

Hotan sahrâsıda gûya işimdur nâfe-i âhu
Erur hûş turre-i meşşâtı etr âcârını perivaşlar

Bisâtî bâğarâ gül-çehralarda tarh-ı ra'nâlığ
Alar hem eylegaylar hûblığ me'yarını perivaşlar

Terennüm eylebân gülzârı tab' içre nevâ söz ét
Sühan-reslar kılurmuş Veysînin{g eş'ârını perivaşlar

-22-

Mefâilûn Mefâilûn Mefâilûn Mefâilûn

Muhabbet mimi kaşın{g kafı sabrım sâdın u ma'bud
Visalın{g vâvı kaddin{g dâllını tâeyledi mevcud

Kişinin{g maksadı yok Haḳḳa ānı hasreti yokdur
Şeriat zikriyu vah kim haḳiḳat fikri ul maksud

Acebmu tāpsa cān olgan kön{gül bark-ı nüfusıdın
Neçe mevt ehli bolğaylar mesihā nûtkıdın hoşnud

Sahāb érmes felek vādiside yürgen ḳuyan yan{glıg
Kön{gül ortan{ganıda āhdın peydā bolan ul dūd

Bārıb sahrāğa Mecnun boldı vahşiler bilen ülfet
Kişige ıḣḳétse bolğusıdur bûd ile nābud

Körüb cebr-i sitem ta'n étme éy ten-perveri zāhid
Ki aslā rasm olan yokdurki āşıḳehliḡe behdûd

Fenāğa ger ḳadem ḳoysan{g tevekkül potası birle
Bolup özlik bile can{g Veysî belni bāğlagıl bāzûd

-23-

Mefûlû Mefâilû Mefâilû Feûlûn

Özni man{ga ḳālgānda çünān eyledi cellād
Lütfini raḳiblerḡe ayān o eyledi cellād

Ḳurbānı ḳāşın{g bolğalı ilkin{gde ümidim
Furḳat otı köksimni nişan eyledi cellād

Dil ḳānını tökmekke zebānımı bu-yerdi
Āşıḳlıḡımı élga beyan eyledi cellād

Mehfum közün{g ul édi éy merdümi çeşmim
Ḳān ile sirişkimni revān eyledi cellād

Cānānıma cān bolsa kerek deb keçe-kündüz
İşḳehlini çeşmim nigārān eyledi cellād

Zülfi bile bend eyledi pāyım bile dostım
 Kāblanta memātıġa kemān eyledi cellād

Ul teşne-i reşkim bāşıma taşladım āhır
 Özni man{ga kālanda çünān eyledi cellād

-24-

Mûstefilûn Feûlûn Mûstefilûn Feûlûn

Bir kön{gülni eyledi Ya Rab iki sayyād sayd
 Vah kaçān bolġay oşal sayyādın āzād sayd

Tāng émes feryād efgānımın man'etsem bu kün
 Ākıbet fitrāk bend olġay kılıb feryād sayd

Cehd etme özni kötqazmākka nāsih eylese
 Kim nasihat ne üçünkim dilberin{g cellād sayd

Dām-ı şeytāndan āmān tāpkun{g Hudāġa taşla özni
 Ten{gri kötqazġay eger kılrsa Hudāġa dād sayd

Şevg ātın minmey kılālmas nefsigā sayyādlık
 Ālmayın ilkin{gga tākım hançer-i fülād sayd

Dāne-i rāhatga meyl étsan{g hazar kıl dāmıdın
 Rāhat-ı cānın{g bilen etġılki hayr-u bād sayd

Kılrsa ger sayyād özni Veysî Mecnunvār bul
 Tā mabādā ārzu eylebki étse dād sayd

-25-

Mefûlu Failatûn Mefûlu Failatûn

Işkın{gda koymakımgā derd-u alemdu şāhid
 Hecrin{gde yānmagımgā Ten{gri özid-u vāhid

Her kim taalluk içre sâlsâ özini éy şûh
Da'vâsıdur tenakkus kılğân hayal-ı fâsıd

Âğzın{gda deb sena-i bedâr bolğıl éy dil
Etti meşâmıma bu tarketti zülf-i şâhid

Ma'bud ba'zı kulğa berdi açıb huzurı
Kıldı ibadetini şeb-rûz ehl-i âbid

Hüsnin{g zuhûridinkim dil boldı misl-i zerre
Ârâm yok kön{gülde ayb étmegıl mesâcid

Rahşını sur'atıdın tüşti kön{gülge teşviş
Cânânâ sûydinkim Yârab kelurmu kâsıd

Sen yâr bâver etgıl cism-i ramâda Veysî
Işkıngda koymakınga derd-u alemdu şâhid

-26-

Mefûlu Failatûn Mefûlu Failatûn

Koydı mescidğa kadem secdeğa kâmil zâhid
Ne üçün kıblegâhım kâşığa mâyil zâhid

Işk gencini tâpıb zûhdini sarhuş étti
Yâşurub siyretini sûreti tebdil zâhid

Sordı dünya huzurın munda kılıb tâatnı
Bârsa mahşerğa hem ul cennete dâhil zâhid

Kıldı maqbul bukün âh-ı sahargâhını hak
Müteessir nefesi hem özi kâbil zâhid

Hâldur her kişi kâl ilmiğe ger kılssa emel
Boldı mekrub dergâhığa âmil zâhid

Ehli âlem anı dāmıdın āmān tāpkan émas
Nefs-i şeytān bāşını kesguçi katil zāhid

Veysî bāşın{g üze koy zuhd élinikim ne üçün
Cehl hamrını icer hāhlasa cahil zāhid

-27-

Mefûlû Mefâilûn Mefûlû Mefâilûn

Bizdin bile ālmānki hazar ğayr-ı mukarrer
Vākedu bukün hûnı ciger ğayr-ı mukarrer

Tākıldı tebessüm bu işāretiğe gûya
La'llı lebi arā leb çü güher ğayr-ı mukarrer

Köz uçi bile bākđı acıb lütf étibdur
Kiprik kaşıdın boldı haber ğayr-ı mukarrer

Bir neçe kün érđi yolığa müntazır érđim
Be-çāresidin étti güzar ğayr-ı mukarrer

Cānān sarıdın keldi étib peyk bayakbar
Her mazmunıdın tāmdı şeker ğayr-ı mukarrer

Şāhā karamın{gdın tola kül érđi ümidim
Bilmān bāşıma tiĝu teber ğayr-ı mukarrer

Éy til man{ga şikva bu malāmatıdın étarsen
Her şāh min{g elvānlı semer ğayr-ı mukarrer

Tāpmāĝlıĝ mehāl aldı davaman{ga tabibā
Kündin-küne tā derd beter ğayr-ı mukarrer

Yālbārmak işim erđi kuşād olmadı gülzār
Vā boldı yüzümĝaki budır ğayr-ı mukarrer

Devāneliğ izhar étar bolsam aceb yok
 Ul deşti cûnün içre budır ğayr-ı mukarrer
 Veysîni deman{g Hak sarıġa tâpkan érur yol
 Vā-nazmlıġıdur meşķ-i hüner ğayr-ı mukarrer

-28-

Mefûlû Mefâilûn Mefûlû Mefâilûn
 Boldun{g şahım âlemġe binā ğayr-ı mukarrer
 Hoşnud acāyib fuķarā ğayr-ı mukarrer
 Arz olsaki sultanıġa etmek émiş āsān
 Her müşkül iş āldın{gda revā ğayr-ı mukarrer
 Min{g zikir ile til ta'rif éterse yine ārzu
 Kılġum selāvatin{gdin ibā ğayr-ı mukarrer
 Şirin sözün{ge bolsa harıdār be-yek-bār
 Her noktasıġa yoktu behā ğayr-ı mukarrer
 Bul fehm-u ferāsetni Hudā san{ga beribdur
 Kılġayki duā her ulemā ğayr-ı mukarrer
 Lütfin{g bile kön{glümki çünān boldı musaffa
 Şe'rim bile min{g türlü sedā ğayr-ı mukarrer
 Kim yüz öġürer sendin āya şāh-ı cāhānım
 Öz cānıġa kılġusı cefā ğayr-ı mukarrer
 Ālem hama telmürdiki yahşı karamın{gga
 Sultānsanu bu barça gedā ğayr-ı mukarrer
 Lütfin{gni Üveysiġa darıġétme āya şāh
 Kılġay dil-u cān birle duā ğayr-ı mukarrer

-29-

Failâtûn Failâtûn Failâtûn Failûn

Deme mahzun kön{glüm ışkın derdiğe dermānı bār

Vahki dermānı ne olsun ölmeke fermānı bār

Iyd-ı ruhsārın{g körüb hoşnud hāsıldur ve lek

Misli oy künlük hilālın sadqası kurbanı bār

İzlemekdin tāpmāğın{gga éy dilā kılma gûmān

Sen kebi yüz min{g tāpālmay izlegen hayrānı bār

Zāhidā fikr étmeğıl rāh-ı muhabbet tün érur

Ul hayāli yārdın bilsen{g mah-ı tābānı bār

Til haseddin dil édi sirin dey ālmay bu dem

Vasfını mezkûr étib til yene bir armānı bār

Tān{g émas yığlar ésam Yusuf deyub her rûzu şeb

Yığlasa her Yusufın bir Ya'kub-ı Ken'ānı bār

Olma hicrān tün arā nevmid vaslıdın ölüb

Subh-ı çāğı Haḳtaālā esregān éhsānı bār

Veysîge kim kılsa zerre mehribānlığvah ne ayb

Kön{glide sāhıb kırāndek hûrşid-i tā-bānı bār

-30-

Müfteilün Failûn Müfteilün Failûn

Köz yolıdın ākdı kân ahmer oldı dāmānlar

Aylağıl mun{ga bāvar kön{gli kattıg cananlar

Külbemi deme ābād ālmayın haber éy şûh

Sensizin man{ga her cāboldı beytül ahzānlar

Kim san{ga muḳarrebduḳ Haḳan{ga ḳarıb bildim
 Kimde ḳayda Pertev-i Haḳ bilmes ehl-i nādānlar
 Keçe kündüz éy māhım dildedir senin{g mehrin{g
 Yoḳ ésa ne ḡam man{ga mehr-i māhı tā-bānlar
 Sāḳıyā ḳadeh tutḡıl vasl ilkide andāḡ
 Hecr āyāḡıda çekdim neçe derd-u pinhanlar
 Ğayrdın sem-u bādı etdi tā dimāḡımḡa
 Raşḳ tiḡide oldı neça manideḳ ḳurbānlar
 Veysîyi ḡaribin{gmen lebḡe etdi cān éy gül
 Urma köksüme yüz hār bolmasun puşeymānlar

-31-

Mefâîlûn Mefâîlûn Mefâîlûn Mefâîlûn
 Senem kuyān{gdagi uşşāḳlarmu mest-heyrānlar
 Alar her birisidin zāhir érur yüz āh-efḡānlar
 Kön{gülge neçe oḳ sançıldı tā ul kün{gi āhın{gdın
 Bile ālmān iki sayyādıldındur bu peykānlar
 Kişikim bāde içmekni tiler yār āldıda bilgil
 Ālālmas neş'esin ma'suḳ sözidin meyni nādānlar
 Dilākim mehnat içre tā muhayyā eylesen{g ne'mat
 Ne eyley yārsız men ānı éy firdevs-rızvānlar
 Ḳattıḡ sözdin dilin{g ettimmu veyrān demaḡıl éy şûh
 Ālıb bolmas birān āzārın{ga yüz lütf-i sultanlar
 Yüzin şam'ıḡa hûş pervānesi kaydurdı bāl-u per
 Ki andāḡvaḳtı söz ayḡunça ḳānlar boldı dāmānlar

İki âlemin dermankim çarâğı la'lı nâbın{gdur
Kön{gül cān din-u imān hem yene ul hattı reyhānlar

-32-

Mefâilûn Failâtûn Mefâilûn Failûn

Sevād-ı şāmı hecrin{g subh ikbālimdedur muzmer
Ne üsrükdurki deyr icre zahar cāmımdadur muzmer

Raķibler hasretidin ğayr āzārıdın andāğkim
Ciger hûn-ābası bul çeşm-i giryānımdadur muzmer

Neçün ümmid étey resmi vefālīg dil-rübālardın
Cefā-u cebr kesbi şûh-ı cānānımdadur muzmer

Muķarrebdur sipihr avcıġa sensiz āh-u feryādım
Tebahhum kıl cünûn tāşıdın afgānımdadur muzmer

Muķayyeddur ġamın{g her demki āhımnı yürütķaykim
Ve lekin cebr tāğı kûh-ı dendānımdadur muzmer

Neçük bed-hûlk be-bāki neçük be-dahi kezzābı
Neçün zinnāri tarsā din-u imānımdadur muzmer

Hazar kılma mecaz-ı hālı zahirni körüb mendin
Haķikî hāl bul hâtır perişānımdadur muzmer

Kömürçāğ közlerin{gga mahram olmuşdur deme éy şûh
Közüm mahrumlıġıdın aşk mücgānımdadur muzmer

Sirişk icre ķarār étmek sevādım tāpmadı imkân
Va yā tokmakkakim él ta'n imkānımdadur muzmer

Közü ķaşı ķayu kündin beri kön{glümde cā tutmış
Nihāli servi ķaddı fikri pinhānımdadur muzmer

Uveysî lâf ürer tün-kün figānı be-sebeb érmes
Tecellîyn Hudā dāim nigahānımdadur muzmer

-33-

Failâtûn Failâtûn Failâtûn Failûn

Kayda bârsam bağrımı kânı man{ga gülzār érur
Dāimā kutı nasibim istesem āzār érur

Ne üçün dāmānı hāmun bolmasunkim lāle-gûn
Bul meni Mecnungā kālğānda felek hûn-hār érur

Hākimi hüsn ilkidin içmey netay emr eylese
İçmese ışk nûşın bu kön{gül nāçār érur

Her kişi bolsa haridār-ı muhabbet ul zaman
Haķ bilen ışk ehli kılğān uşbu kün bāzār érur

Ayb émes kân yığlasam yār āldıda tān{g kılmakim
Lütf çāğı hemnisini yārkim ağyar érur

Serv gül nesrin émes bāğ icra izhar étsa rûz
Serv vaķtı sāye-i ul serv hûş reftār érur

Zāhidā sen özri taķsirin{gni bünyad eyleme
Kim ulus hulķıga ışk ehli be-gāyet hār érur

İltifātı ul nigāhın{g gerdini kıılma darığ
Yār nā-manzûrıda mir'ātı dil zen{ggār érur

Teşneler āldıda ümmid étma sākidin āyāğ
Veysî ul meyni tāpālmay be-aded hummār érur

-34-

Mefâîlûn Mefâîlûn Mefâîlûn Mefâîlûn

Sāçın{gdın özge birlen kön{glümü dām aylayalmasılar
Eger dām eylese hergizde hem rām aylayalmasılar

Cerāhatlık dilimge furkātın{g zehr-i alem berdi
Neçe kündür ma-āliç ehl-i ārām aylayālmasılar

Lebin{gdin ma'rifet dūrrın bünāgûş étgan él köpdür
Menin{gdek heç kimse bāde āşām aylayālmasılar

Ciger kânımu bilmān köz sarığa tāpdı yol vah kim
Közümkim çeşmeler yan{glıg ser-encām aylayālmasılar

Yüzün her tālibige éy nigārā-kıble-i maḳsud
Uveysidek hayālin{g mahkem éhrām aylayālmasılar

-35-

Mefâîlûn Mefâîlûn Mefâîlûn Mefâîlûn

İtin{gge ta'ma olmāk-çün senem bağrım kebābıdur
Yene serāb etmek-çün anı aşkım şarābıdur

Giriftārın{gnı yüz zencir birle bend étib bolmas
Vale tedbiri ānı halka-ı zülfin{g tanābıdur

Taaccübdür dil-i yārın{g elide dil şikestın{gga
Ne eyley āh kim ışk mezhebin kār-ı cevābıdur

Meni meydin étib mahrum sāḳi cam' hātırsan
Sürāhin{g āstına bākanda cismimni turābıdur

Kön{gülin kabziyat zarfıga muzmer tuttun{g éy dil sen
Yüzümdin zāhir olgānkim garkı ānı gül-ābıdur

Ḳamerdin yok eser ul şems yandāşmākda her vakte
Ne hāsıl zerredin cānān cemālin{g āftābıdur

Senem ul rütbe-i nāzu itāb érdin{g yutub çizi
Haber tuydı anın{gdın Veysî ömrümni şitābıdur

-36-

Mefâîlûn Mefâîlûn Mefâîlûn Mefâîlûn

Yazarmen neçe söz Mecnunni bahs étgan kitābıdur
Niğārım hûblıǵda Leylini bergan cevābıdur

Tutub Şirin sözün tākûh-ken eyleb tōküb kânın
İçibdur lāle ul Ferhādın baǵrın hûn-ābıdur

Firākın{g icre ser-gerdān dumankim éy tegāfil hû
Visālın{gdın haber tut misl-i sahrāda serābıdur

Zümürret la'lı yākutın{g ğubarın men' étmakni
Sirişkim diydalardıñ vahki bārān-ı sehābıdur

Ne tedbir aylaǵum bilmān lebidin kaf' olub mazmun
Meger cāmuşlıǵıdın yā meger nāz-u itābıdur

Kön{gülge taşlama gerdün has-u hāşāk Ten{gri-çün
Karār eylerde bir dem mesken-i ālıy cenābıdur

Yāǵıb ğam yāmgurı uşbu cahāndurkim yıǵılǵān suv
Ne temkîn eylemiş dil Veysî ömrün{g hûb-ābıdur

-37-

Mefâîlûn Mefâîlûn Mefâîlûn Mefâîlûn

Perişān eylesen{g zülfin{gni hüsnin{gnin{g niķābıdur
Ki mecmu' eylesen{g mevzun ķadın{gnı peç-u tābıdur

Yazay vasfın{gnı ķay bir hûblıǵın{g birle adedsizdur
Eger ister ésem sahrada ķum ānı hisābıdur

Siyah bolsa közümgē tān{g émes ālem aya hūrşid
 Senin{gsiz mehrībānım subh-i ayyāmı şebābıdur

Halayık ra'iy gerdün birle tüşkey tākı her sui
 Yırāk toşmāklıgım sendin felek çarhını tābıdur

Tilim mezkûrudin yāzdım samed zikrin sanem étib
 Muhabbet ātaşında cismime bergan azābıdur

Dilā tā candın ötmey bolmağın{g diydariğa vāsıl
 Eterge yargā otruda cānım bir hicābıdur

Sabā cānāna suylıǵa güzer etsen{g bayak nāǵah
 Haber er sorsa Veysîdin deǵıl hāl-ı harābıdur

-38-

Failâtûn Failâtûn Failâtûn Failûn

İsmi a'zam kâinâtı dilberim nāmındadur
 Bilseler aslı tecelli yüz-i gülfāmındadur

Men neçük mest-i elest olmay anın{g hicrānıda
 Cür'ayı vahdāniyyat ilkidagi cāmındadur

Her sözidin yüz ölik cān tapsa tān{g yok ne üçün
 Yüz tümen enfās-ı İsālar anın{g kāmındadur

Köz tiker men kim sabā yolıǵa tüşken-çün yırāk
 Bir neçe revşan zamir mazmun-ı pey-gāmındadur

ƘorƘaram mücrimligimdin yerge bolsam düçār
 Ƙāş-ı közin éhtisābı vasl-ı eyyāmındadur

Ne āsıǵ ışk otını cismimge yāksam be-şumār
 Mağsad-ı nā-puhteliğ ul va'de-i cāmındadur

-39-

Mefâîlûn Mefâîlûn Mefâîlûn Mefâîlûn

Hayal etmekke éy kāsıd bukün āldım kalem takşir

Tegürdin{g Hamdulillah şāhdın lütf-ü karam takşir

Közün{g ul hüsna ser olgān ésa her zerre ul yüzdin

Ki suvğa intizār ehliğa sen körgil be-hem takşir

Tilin{g vaslıda şirin yargā söz sözleğen érse

Meges hayliğa bāl āsā sözün{gdin urma dem takşir

Sebāşikeste dil ehvālıdın yādın{gda tutgaysan

Be-nā-gah dilberim sārığa tebretsen{g kadem takşir

Cahān bārınça kaddın{gdin nihālı sinmesün hergiz

Duā bul Veysîdinkim san{ga payk-ı muhteşem takşir

-40-

Mefâîlûn Mefâîlûn Mefâîlûn Mefâîlûn

Fiğānkim hûş-mendler telbe ahvālımğa külmişler

Bu manzum ehlinin{g rahşıda pā-mālımğa külmişler

Tün-ü kün eyledim bir Leylives vasfın tile mezkûr

Etay deb şevku zevkidin per-u bālımğa külmişler

Neçe kün tutkân érdim hûş-u idrakım bile ülfet

Bukün deşt-i cünûn icra kılu kālımğa külmişler

Muhabbet dersini tekrār éterdin men'i kāl étdim

Müderriş ehli bedarlığ ile hālımğa külmişler

Tevekkül peşesin paşāk étib çömdim haqıkatga

Kolım ser dāmenimde el bu ef'ālımğa külmişler

Bağır hün-ābmen be-derd ehlin güft ü gûyidin
 Dağı köz cûyıdın aḳḳān sirişk ālimge külmışler
 Alar külmeklerin gûstahlıḳ tab'ide fikr étdim
 Yene gül handesidek uşbu dem fālımğa külmışler

-41-

Feilâtûn Feilâtûn Feilâtûn Feilûn
 Neçünkim bu melek-simā maḳāmı bār-gāhımdur
 Hilāl-ı avcı gerdün gûşe-i terfi külāhımdur
 Āḳār-gān dide yan{gılıḡ intizārın{g şiddeti birle
 Yolın{gda ömr-i gerdün müntazır olḡān nigāhımdur
 Tiler men şükr étmāḡliḳke Lokmān-ı hekim ömrin
 Sizi bu külbe-i veyrāna etkargan ilāhımdur
 Meni reşk ile bāḳmay éy periveş neçe incitmek
 Günāhımdur günāhımdur günāhımdur günāhımdur
 Zenikim şevk éline ıṣḳ derdi müzdine érmes
 Bu mah-fil şam'ı yan{gılıḡ revşen etgan otli āhımdur
 Sevād-ı sāye yan{gılıḡ Pertev-i hûrşidi vaslın{gdın
 Meni mahrum ḳılḡān ülfeti baht-ı siyāhımdur
 Eger tâpdım desem ḳadr-i tünin ayb étme éy tāle'
 Bildur men leyletü'l ḳadri şebekim gāh-gāhımdur

-42-

Failâtûn Failâtûn Failâtûn Failûn
 Közlerin{g zāḡulbasar la'llı lebin{g şahd-u şeker
 Birisi be-pāy ser étdi birisi derbeder

Āb-ı neysān remzidin kāmın{gga yāğmış katrae
 Leb arālab çıkkan elfāzın{g érur misl-i gûher
 Yüzlerin{g gül kākilin{g sünbül dehānın{g misl-i mul
 Kaşların{g ya kiprigin{g okdur közin{g bādām-ı ter
 Mağdemin{g hayr-u yadın{g beyzā dilin{g bāğ-ı cinān
 Māderin{g mah-nûr vele hûrşid-i enverdûr peder
 Zāhirin{g mir'atı tā'at revşen olğay cürmimiz
 Bâtının{gdır bir kerāmet deyr piridur hûner
 Veysî ömrin{g bārıça vasfı tügenmes sözlesen{g
 Vasl çāğıdur ğanimet sözni kılğıl muhtasar

-43-

Mefûlü Fâilatûn Mefâilu Fâilatûn
 San'at-ı kilik ile yāzğan cim cemāl üstindedur
 Hattı müşkin āb-ı hayvanı zülal üstindedur
 Ārazın{gnı ārzusıdın kadimdur ānça hem
 Kātib imlasıda kim hûrşid dāl üstindedur
 Ey kön{gül rām eylemeklikda nigāhın isteme
 Kavslar kim ikki āhuy-ı ğızāl üstindedur
 Zerrelig kesbini tevki bendelikālmay netey
 Āftābkimi aceb serv-i nihāl üstindedur
 Nutk-ı şirinin{gge sen hāmûşlıg ser-pûşnı ét
 Vahki ğavğâyı meges bilsen{gki bāl üstindedur
 Asra ya Rab diden bedin ve hāsıd ehlidin
 Dilber-i Yusuflikā avcı kemāl üstindedur

Vasılı yār oldı Veysîdin gedālıĝ isteme
Meclisi mazmun arā taht-ı hayāl üstindedur

-44-

Failâtûn Failâtûn Failâtûn Failûn
Közlerin{g men hastaĝa dilber érur zāĝulbasar
Ne üçün dāim ĝarib perver érur zāĝulbasar
Kılmaĝıl bul teşne-i merdumlarım sendin yırak
Gûyya bir bākmaĝı kevser érur zāĝulbasar
Men' tā bolsa közümdin bolĝusı tārık cahān
Désa bolĝay hûrşid-i enver érur zāĝulbasar
Bākışın{g hûşımını aldı éy sûmen bar mehveşim
Bildim ul ikki peri peyker érur zāĝulbasar
Kāşların{g kânımını tökkende tamāşā kılĝalı
Dāimā kipriklerin{g saf-der érur zāĝulbasar
Ĝamzesidin Leyli ben{gzetdim meni be-dil aceb
Turfe birmestiki Macnuntar érur zāĝulbasar
Veysîĝe mefhum olan zāĝulbasar kön{gül arā
Demaĝıl her kaysı cānānlar érur zāĝulbasar

-45-

Müfteilün Failûn Müfteilün Failûn
Hûblıĝdın közlerin{g berdi haber zāĝulbasar
Özni izletmekdin étđi derbeder zāĝulbasar
Zengliĝ kön{glümni saykal urdı u tāpdı cile
Ne üçün Ten{gri étib kimya nazar zāĝulbasar

Kördimu behâsdın tâ boldı ehvâlim dige
Eyledimkim ikki âlemdin güzer zâğulbasar

Şehr ğurbetdin diyârıĝa eger bolsa nasib
Yıĝlağum hecride men şâm-u seher zâğulbasar

Keçeler tüşsen{g hayâlımĝa mabâdâ éy senem
Közlerim encüm kebi be-dâr étar zâğulbasar

Bir nigâhın{g ışkıldın koydım fenâ sârıĝa yol
Keşf bolmış man{ga kim zer-u zeber zâğulbasar

Ķaysı sâat érdi Ķaysı vaĶt kördi közlerin{g
Kördi Veysî barça közdin mü'teber zâğulbasar

-46-

Mefâilûn Failâtûn Mefâilûn Failûn

Közüm bu dehr bostânıda gûya mest hâbıdur
Cünûn kön{glümni neçükkim teşne-i ul la'llı nâbıdur

Ķarâru sabr-u temkin eylesim sim-âb yan{gılıĝ dil
Demi ârâmsız kön{glim muhabbet ıztırâbıdur

Ümidim yârdın min{g Ķatla özdüm kim bolıb nevmid
Ki bul manzum şe'rim bâz ümidim hitâbıdur

Urar aşkım suvin dildin çıkân âhım şerârıĝa
Tebahhum étme meh-veş muhabbet âbu tâbıdur

Uveysî yıĝlagay şeb-rûz é cânân firâĶın{gda
Mabâdâ bolmağaysen ĝarĶ tâ aşkım pür-âbıdur

-47-

Mefâilûn Mefâilûn Mefâilûn Mefâilûn

Senem her bir sözün{g bir gevher-i nā-yāblardurlar
Remiz üryānlarığa gûyya sencāblardurlar

Ƙāşın{g neçün yüzün{g bahrıda köz devrin étib mesken
Muhabbet ehlini ğarkétkeli girdāblardurlar

Tān{g érmes küfri kim bāşığa humrā eylese destār
Lebin{g bağrımnı étkan dem-badem hûn-āblardurlar

Muğarreb bolma zāhid hūblar hûsn-i cemālığa
Yüzi üzre neçe bahtım kebi ƙullāblardurlar

Dilā ğafletin mahrem étme olsan{g talibi diydār
Seni mahrum-ı cānān eylegenler hāblardurlar

-48-

Mefâilûn Failâtûn Mefâilûn Failûn

Nigārım vasfığa sāmī' olan ahbāblardındur
Ƙayu ahbāb hayli sāhib-i mehrāblardındur

Bolıb ğavvās bahr-ı tab'idin dur ālmak āsān yok
Anı dur bilguçılar gevheri nā-yāblardındur

Ki müşkül oldu ğurbet şehridin menzilge azm étmek
Hayāli dost bahr-ı ışƙarā girdāblardındur

Kişikim be-haberdur iştiyākı şevƙ-i hüsniyin
Émes be-dār andāğ halk çeşm-i hāblardındur

Tariƙatda Uveysîni deman{g esrarını üryān
Bu sözler sırr-ı dilge satr hem sencāblardındur

-49-

Failâtûn Failâtûn Failâtûn Failûn

Ma'deni kânı ferâset sende bârdur kimde bâr
Hem yine fazl-u kerâmet sende bârdur kimde bâr

Râbi'a Basriğa ism etti bu él tâc-ı ricâl
Lâyıka nâm-ı şerâfet sende bârdur kimde bâr

Akl-ı idrak-u temizge hûş kılmış iktidâ
Muhtedâdursan cemâat sende bârdur kimde bâr

Mezhebin{g hāmûşlık mesturalık bedârlık
Bul sıfat birlen riyâzet senda bârdur kimde bâr

Sabr tâğıdur tenin{g hem akl bâğıdur dilin{g
Tâki temkin istikâmet sende bârdur kimde bâr

Manzur-ı sultana kirdin{g eyledin{g mekrubalığ
Arz élige hûş delâlet sende bârdur kimde bâr

Kim haber tâpmaski hecr ehl-i ferâset bahrıdın
Ma'deni fehm-u ferâset sende bardur kimde bâr

-50-

Failâtûn Failâtûn Failâtûn Failûn

Şükrilillâh başıma sançdım güle kim hârsız
Bolmadı mundâğ müyesser Hâce-i Ahrârsız

Hağ müyesser étđi man{ga bul keçe ul mâhni
Sordılar ahvalimi izhârsız güftârsız

Körmedim mundâğ cahânda muhtesib-i nerm dil
Mâyil étđi hağ yolığa be-gerânâzârsız

Bâgarâ bilmân yüzün{g serv üzre seb-i sürhdur
Mey içib mest eyleğân özni ruh-ı gülnârsız

Éy dilā sen kılma ber-pā derdni yār āldıda
Dehr-i fānide yokérmiş bir dil-i efgārsız

Zāhidā uşbu Hızır birle dem urma vasl idin
Heç mahrum bolmağay mahrem sır-ı esrārsız

Küfrdin din ehli kılğay dāimā tersandalık
Mezheb-i ışk içre islām isteme zinnārsız

Nevbahārı ömr bolmas be-muğannıy yārsız
Bezm-i îş icra bolurmu nağme-i dutārsız

Ger haridār olsan{g éy Veysî meta-i maşsada
Yüz öğürme ışkdın kelmes kola bāzārsız

-51-

Failâtûn Failâtûn Failâtûn Failûn

Hat yazıbdur hüsnnin{g evvelgi behāsıdur henüz
Merhamet yoktur harîdāra izāsıdur henüz

Cevr tā körgünçe tutkaymay umdi andın vefā
Kayta-kayta reng-barang cānān cefāsıdur henüz

Arzu ruzı ezeldin hüsninge şems-u kamer
Rütbe-i çarh üzre diydārın{g gedāsıdur henüz

Tahsin érmes Leylives yādı bile bolsam turāb
Türbet-i Mecnun nigārın mübtelāsıdur henüz

Kelgan érdi leblerin{g hecride dil hem-rāh değil
Sen{g dil zalım anı gül-gûn kabāsıdur henüz

İntihā izleb firakım deştide sersāndu men
Ber-hem oldu ömrüm ışkın ibtidāsıdur henüz

Neçe kün hûn-āba yutdı ul lebin{g şevki bilen
Bolmadı hergiz müyesser kan gızāsıdur henüz

Veysî köz yumdı cahāndın hûsnin erzanın tileb
Hat yüzibdur hûsnin{g evvelgi behāsıdur henüz

-52-

Feûlûn Feûlûn Feûlûn Feûl

Bukün eyleyin şāh-ı sultana arz
Tutarmu kulāk kılssa devāna arz

Hatāsı er olsa bu söz remzide
Ki afv ile eylebdu mestāne arz

Yiturdım elimdin sāçın şānesin
Bükün ulki zülf-i perişāna arz

Haber tāpdı Haḳdın étib tün-ü kün
Hudāyıḡa Mecnunı üryana arz

Demān{g halk arz eyleḡıl şāhga
Emasdur tügenmes bu efsāne arz

Tazallum bilen cebr éter ne üçün
Ki etmes cefa-bahş cānāna arz

Tebahhum kıl Ten{gridin éy meh-veşim
Uveysî kılur an{ga pinhana arz

-53-

Failâtûn Failâtûn Failâtûn Failûn

Köhkandurmenki bir Şirin gepirmeydur henüz
Yarnı bed-hûylıḡı kön{glümge ürmeydur henüz

Rütbe-i manzurıdın eftâdalıĝ etti man{ga
 Boldı ten toprakka ten{g dilge ketürmeydur henüz

Furkatın{g kul kıldı cismimi bâde termuldı gülüm
 Ortasa koyun{g arâ gerdim sâvurmaydur henüz

Bâĝladım ahdımnı men bir ömr tâ peymân arâ
 É'tikâdım riştesin cânâna körmeydur henüz

Va'de kıldı lütf étay deb neçe yol sindurdı yâr
 Âşdı min{gdin va'desi birside turmaydur henüz

Âhkim kec-revliĝidin urdum oldı yüz şikâf
 Râstıga eflâklar çarhın ögürmeydur henüz

Nazmkim mezhardur ışkâldıda Veysî âh kim
 Munça hûn-ı dil bilen da'vâsı yürmeydur henüz

-54-

Mefûlü Mefâîlü Mefâîlü Feûlün

Cân kıadrini kim bilmâĝânım cânıma efsûs
 Cân bermegenim âldıda iymânıma efsûs

Tâ koydı kadem külbe-i veyrânama ul kün
 Ketmekke şitâb étgeni mehmânıma efsûs

İsterde seni Mecnun-ı rasvâ ékanımda
 Kân tökmâĝânım diyde-i giryânıma efsûs

Vaslın{g küni şahlâ közin{gge termülüb olsam
 Köz âlgânım ul tiyra-i mücgânıma efsûs

Özdin{gki vefâ resmin edeb riştesi birlen
 Ul çarhedu bul dil-i veyrânıma efsûs

Bir şāh édim kön{glüm arā mehveşin hayāli
Efsûs bukün mülk-i Süleymanıma efsûs

Tā bilmedi kadrin sır-ı esrārı Hûdānı
Mahsus étib Veysîyi nādānıma efsûs

-55-

Mefâîlün Feîlâtun Mefâîlün Feîlün

Maķāmin{g rûtbe-i idrāk Mecnuntar bārıb bolmas
Hususen men kebi bātını kör-ü ker bārıb bolmas

Yüzün{g mehrini da'vāsın kılurmen rûz-şeb hûrşid
Eger da'vāga ram ķāşın{gga be-mahzar bārıb bolmas

Közüm hüsnin{gge memnun gerçi tāpman yol hayālin{gge
Dilimdin dil harimin{gge bu kün bedar bārıb bolmas

İbādet sayķalı birle dilin{g mir'atıdın revşen
Meni be-hayr koyın{gga işimdur şerr bārıb bolmas

Libās-ı lācuverd üstin{gde kördüm man{ga éy cānān
Bolur güstahlıķ pirāhanım ahmer bārıb bolmas

Uveysî ķāşın{ga bārmaslığını bāisi oldur
Çekesde şāh bāz öltirse ul yān yār bārub bolmas

-56-

Mefûlü Fâîlâtun Mefâîlün Feîlün

Toğdı cumādıl evvel ne boldı yār kelmes
Köz intizār boldı ul gül'üzār kelmes

Men munda taşnalıgda ul anda turfe şādān
Mest étsa közü kön{gül közi hûmār kelmes

Ḳabz olmağımga bâis hecrin{g hücumı érmış
Vasl ehliğe ne boldı hergiz düçār kelmes

Andın yırāk tüşgeç hâtır érur perişān
Cem' etgeli kön{gülni dil-keş nigār kelmas

Boldı kön{gül zımistān pejmürde boldı ışkım
Sebz étgeli muhabbet hûsn-i bahār kelmes

Fasl-ı bahār kelmes bu gülşeni cahāna
Her kaçça kelse bülbül tā gül'üzar kelmes

Tanbur kolğa aldım cān riştesin kılıb tār
Neyley bu encümannı sâhib-i dutār kelmas

Vasfını şerh éterde be-perde mazmun eyler
Ger te'ne kılsa merdüm Veysîge ār kelmes

-57-

Mefûlü Mefâîlü Mefâîlü Feîlün

Tā cilve melāhat kaç-ı reftārıga mahsus
Tā nur-ı şerāfet ruh-ı gül-nārın{ga mahsus

Tāakl-ı ferāset dil-i pākın{gga érur hem
Tā şehd-u şeker leb arā güftārın{ga mahsus

İşk remzini kim sözledi lāf urdi zebānı
Sevdā-i muhabbet seni bāzārın{ga mahsus

Şeb-rûz müdām eyleğan efgānımı éy gül
Her yān demagil zübde-i gülzārın{ga mahsus

Tā raşk gubārıga sen éy dil yüz ögürme
Ger bolsaki āyna-ı zen{ggārıga mahsus

Saykal ürübān pāk kılur közgül dilini
Tā bolğısıdur ul sır-ı esrārın{ga mahsus

Yumğıl közün{g éy Veysî eger bolsa perivaş
Tā nur-ı tecelli seni dildārın{ga mahsus

-58-

Müfteilün Fâîlun Müfteilün Fâîlun

Ġam ema kön{gül rahm étibān yār kelurmiş
Ahvāl-ı dilim bilguçi dildār kelurmiş

Hicrānda cismim sıhat-ı za'fğa mübeddel
Loğmān-ı hekim ornıdā ġam-hār kelurmiş

Kön{glüm kuş-ı bülbul kebi nāleli érdi
Güldek açılıb ārazı gülzār kelurmiş

Aftāda édim turmağa yok érdi medārım
Yüz şükri Hudā şāh-ı māddekār kelurmiş

Şahbāz buyan yazdı kanātın çü hūmayun
Tā sāyesi başım üze destār kelurmiş

Ta'bimni metāini kasād eyleb édi çarh
Hağ hükmi harıdār ile bāzār kelurmiş

Veysî deme her kimsege sen hasreti dildin
Hāl an{glağuçi sāhib-i esrār kelurmiş

-59-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Bukün vāke nedur ul kākıl-i kullāb tarğatmış
Berurğa zeb öziğe zülf-i anber tāb tarğatmış

Tüşüb érdiki zülf-i boynıma ul tavk-ı kumrıdek

Tüşüb meşşāta aşk-ı dil arāhûn-āb tarķatmış

Sācın tarķattı bul kün secdegāhın eylebān hāli

Mesācid ehlini göyā kâş-ı mehrāb tarķatmış

Ayā meşşāta cam' et zülfidin kön{glüm perişāndur

Bu cem'i hâtırım kovmākķakim esbāb tarķatmış

Bağır kân teşneler raşk ile olmay neylesun bul dem

Oşal gîsu havāsı birle la'l-ı nāb tarķatmış

Urarkim şāne zülfiğ tökülgey erge andın suv

An-ı şevķida gûya közlerimdin āb tarķatmış

Uveysî kākilini nessāclıgda cevri köp érdi

Mülayim rahmdil bolmākķa mest-i hāb tarķatmış

-60-

Feîlün Feîlün Feîlün Feûl

Kime ışk-ı pākı eser eylemiş

Ki maķbulı haķdın haber eylemiş

Ki bir nokta tefsir eger eylesem

Muhabbet yolıdın gūzar eylemiş

Kılıçdek itikrāk üçün éy dilā

Resā ehli tün-kün hazar eylemiş

Ki zenbür kâşānesin ét vatan

Dehānın{gnı dāim şeker eylemiş

Kön{gül tāb étālmay karār étmege

Neçe men kebi derbeder eylemiş

Kişi solmas hicrân la-câmın üze
Anı Ten{gri havf-u hatar eylemiş

Uveysî eger étmesen{g terk-i ışk
Ki kündin künün{gni beter eylemiş

-61-

Müfteilün Fâîlun Müfteilün Fâîlun
Zülfinin{g hecride kelmes sünbül-i Tâtâr hûş
Belki kelğay man{ga ānı bu éterdin ār hûş
Vāsıl olmakdın ğizāl-ı nergisi bādāmge
Kipriğin{gdin köz hayālide man{ga āzār hûş
Gül çağı teklif kılma bāğın{gga éy bāğbān
Gül visālidin érur man{ga firāk-ı yār hûş
Cennet içre hûr ile gılmān ayşıydın man{ga
Yastanıb kûyını ismim eylemek tekrār hûş
É Uveysî ya'slığ hem hārliğ ölturgusi
Hecr ile men zār nā-hûş vasl ile ağyar hûş

-62-

Müfteilün Fâîlun Müfteilün Fâîlun
Şevk-i köyin{gdin érur kön{glüme pervāzlığ iş
Boldu mefhumi felekdin bu zamān sāzlığ iş
Men muḳarrebliğ étey deb kıluram cüst ü cû
An{ga kesb oldu fiğānkim netayın nāzlığ iş
Nefs hem suhbet olıbdur tilim evsâfıga kim
Bu hayalāt kön{gliğe kış ile yāzlığ iş

Işk ehliğe édi lāyık kim hār-u zār
Lāyık érmes édikim bul sıfat é'zāzlık iş

Veysi şükr eyleğusi emdi hayātı içre
Boldı mahbub bile Leylatül hem-rāzlık iş

-63-

Müfteilün Fâîlun Müfteilün Fâîlun

Furkatın{g taryekdek mestlikdin étgen érdi sâğ
Şükr vasl-u ilkide tutdın{g subh-ı dem sâki āyağ

Suv sedası dek bu mazmundın hûveydādur sedā
Kaydın ifşā eylegen bir sāate sālğın kulāğ

Vasldın ışk hāsılı olğāy ışkdın hecr āteşi
Pilteyu yāğdın ne hāsıl yanmasa şem'i çerāğ

Kön{glümi şebbāz-ı bismildurki tiği raşk ile
Dānen lütfın sāçıb tezvirin eylebdur tuzāğ

Vasl arā tahsinmu kön{glümdin elem kem bolmasa
Lāledek bağrım tola firākın{g şiddetidin dāğ-dāğ

Seyr-i hüsnin{gdin ezel ifşā étān çün ul sebeb
Közlerimkim çeşmeler yan{glıg érur vahkim bulāğ

Bağrım olsa reş-reş tān{g yok sanemler zülfi dek
Vasfı cānān yāzmağa Veysî lisānıdur tarāğ

-64-

Feîlâtün Feîlâtün Feîlâtün Feîlün

Nedāmet aşkıga kimdur yüz-i pā-māl men yan{glıg
Bağr-ı hûn-ābasıdın dāim aşkı āl men yan{glıg

Aceb érmes sözün{g şirinliğin hecrinde cān bersem
 Meges hem bolmamışdur mübtela-i bāl men yan{gılg

 Muhabbet cānda derd-i dilde köz mahrum hüsnin{gdin
 Yük-i furkatıdın olmuş kimni kaddı dāl men yan{gılg

 Taaccüb se'b ahvālim tügenmes derdi kön{glümdin
 Kaçān kâbızdur él cānıga hatt-u hāl men yan{gılg

 Ezelde ruh-ı ten kesbi muhabbet eylegen érken
 Bu sevdāda kişi tā bolmadı işkāl men yan{gılg

 Ümidim mahrem olmāk men éurmen gerçi mahrumın{g
 Bu müşkül iş arā kimdur perişan hāl men yan{gılg

 Vusul eyleb tilim her hat başıga ism-i harfini
 Koyabmen tāc yan{glıgālsen{giz ef'āl men yan{gılg

 Dil-i hubān şād olğaymu deb kıldım muvaşşahı
 Uveysî der kön{gül tāpmākka yok remmāl men yan{gılg

-65-

Fâîlatun Fâîlatun Fâîlatun Fâîlatun
 Boldı nāzık bedenim cismime cā hicrānın{g
 Şah édim vaslıgga kıldı gedā hicrānın{g

 Serv yā tubi kebi érdi senin{g devrin{gde
 Kāmetim vah neteyin kıldı dü-tā hicrānın{g

 Şikva kılmay netayın uşbu cudālıg otıda
 Eyledi yār-ı azizdinki cudā hicrānın{g

 Köp éurur sen bile mendin bu cudālıkkā mehāl
 Kıldı uşbu feleki rahm ibā hicrānın{g

San{ga etmes meni arzımki bu hālimni desem
Meni eylebdu niğārımki edā hicrānın{g

Furkatın{g ānça kavıdurki an{ga etmesdur
Vaslın{gnı efsun étib kıldı tebā hicrānın{g

Meni meknun nege dād eyleyin ul raz-ı cezā
Uşbu kânun ile bolmışki cefā hicrānın{g

-66-

Sanemim muhabbetin{g otıdın tola bār édi hazarım menin{g
Kayu künde cā tāpıb érken ul kön{gil içre yok haberim
menin{g

Deme her kelāmın{g ulsa arā bile ālmağay an-ı kadrini
Sedefin{gnı batnıda müzmar étki tahsin ét sözi gūharım
menin{g

Ne bolur terahhum eylesen{g lebin{g ārzusudın her seher
Dil arığdın iki çeşmeğe āka başladı cigerim menin{g

Netey āftābı bu tāle'imge tolu' étmedi hasretā
Çü mürüvvet aynıda bākmadın{g hama zer érur zeberim menin{g

Sitemi érur közime edeb olğusı dilime taleb
Biri sed sevābıdın füzunki hatāy-ı leb şekerim menin{g

Aceb olmağay ularım vefānı yolıda merkad-ı Mecnuna
Ki firāk deştide yığladım tüşüb édikim gūzarım menin{g

Bu kün üçremiş netayın ul āy bu felekni ğayr-ı sehābığa
Umdi öz kön{gül man{ga bir érurki bu şām ile seherim
menin{g

-67-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Mürüvvet mahzeni tākım Süreyyā leşkeri sānın{g

Teğāfil birle kahr-u ğamzedurlar ehl-i meydānın{g

İki lebdur vezir-i a'zamın{g kön{gül kayan ketgay

Alargā maslahatsız bolmağay ne hükm kılğānın{g

Hat érmes zeb üçün lütf ile seyyād-ı ezel ul kün

Zümüreddin tüzetti devre-i la'lı Bedahşānın{g

Ne boldı bir temāşā kıldursan{g éy bahar-ı hūsn

Nihāl-ı kāmēti āzād ruhsār-ı gülistānın{g

Cemālin{g ārzu eyleb kelibdur bul ğarib miskin

Koyundek vādiyi hicrān arāāvāre kılğānın{g

-68-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Bu ākşām derd éli ma'suḡ-ı dildārın{g temāşā kıl

Yüzün{g şem'ige yüz pervāne ağıārın{g temāşā kıl

Eger gül istesen{g kim keçeler kān yutğıl éy bülbul

Seher vaktıda bul āğāh gülzarın{g temāşā kıl

Éşitib nale-i zārını sen rahm étmegıl éy gül

Urub köksige kimbe-rahm yüz hārın{g temāşā kıl

Muhabbet eylevaslın{gdın şifa éy meh-veş-i be-derd

Firākın{gda bolan be-çāre bemārın{g temāşā kıl

Şahid-i ıṡk olub kevgende sahrālarnı Mecnun vār

Buyaldı yüzlerin{g éy lāle ruhsārın{g temāşā kıl

Külersen kah-kah eyleb ne sebebdin Veysîyi nādān

Kızıl kân içre mecruh-ı dil-efgārın{g temāşā kıl

-69-

Fâîlatun Fâîlatun Fâîlatun Fâîlatun

Âhkim be-mehr dilber sārıdın yānmas hayāl

Mehrin{g isterdin netay hergiz hayāl olmas melāl

İstegençe hüsn-i bāzārın{g behāsı ārttı kim

Yok aceb bolsam haridārın{g aya Yusuf cemāl

Tākatım hirmānı ötgen yok éken vaslın{g arā

Rişte-i ışkın{gda dil pā-best eylebdur hayāl

Kālğan ömr kim hayālin{gsiz öter be-Hûdadur

Lāzım érmiş men duā ömrin{gge kılsam mäh-u sāl

Körsen{g ul āynı hava tahtıda nevmid olma dil

Şah gedā ahvālın{ga rahm étse bārdur éhtimāl

Kāfiyeliğ mısra'ımğa berdi sultānım emel

Gûyya mısra' bāşın{gda harfler yan{gılığ misāl

Derdmendler bir-iki kün tur dedi sendinmudur

Ruhsar kılsan{g yahşırākdur fehmime éy la'lı bāl

Veysî her yerde duā-icānın{g eyler subh-ı şām

Taht-u tēcını nasib étsun Hudān lā-yezāl

-70-

Mefâîlün Feîlâtun Mefâîlün Feîlün

Yüzimge bilmedim mesdud boldı bul dar-ı menzil

Közün gafletge nazr eyleb éken rahm étmedi seng-dil

Kön{göldin mahv érmesliğman{ga devlet şerāfetdur

Bu devletdin meni azl étme éy şāhanşahı ādil

Mürüvvet gevheriğe rāğıb érmesdur nazar sālmaq

Anı-çün rāst ya yalgānı bolmış öyküğe māyil

Bu ışk bāzārıda yok yokuga ışk ehlini kadr

Kişi kadr istese bolmaski bul bāzārga dāhil

Dil-i ma'şukda āşık bolsa arzır étse telh andın

Eger çendi şeker güftār bolsa neyleyin bedil

Tilerler derd éli bir lahza uykunı sanemlerdin

Uykudın şûhlar ehliğa kimni çıkķusı hāsıl

Uveysî yār mehrin umdi étmek emesdurkim

Eger mehr istemek lāzım émes bilse özni āķıl

-71-

Mefûlü Fâîlâtu Mefâîlü Fâîlun

Bul keçe şükrkim man{ga körsetti yüz visal

Bilmānki uşbu hādise tüşdürmu yā hayāl

Öldürmekidin ilgeri hecrinde min{g meşakķat

Elhamdulillāh etti man{ga devlet-i visāl

Kördüm seni ketti hıre dayb kılma kim

Revşendururki körse kûyaş āygadur sevāl

Ul şûh ķulları meni bārgıl yamān de-bān

Aydım bu söz cevābığa sen émdi yahşı ķāl

Resm érdi elde bir dile bir dost sır tutuş

Tahsin budurki bir kön{gül icra iki hayāl

Fehmimni nur-ı ānı muḳarrer behāça yok
Ruhsārın{g āy degānu ḳāşın{gnı yen{gi hilāl

Kim secde ḳılsa ḳāşın{ga tasdiḳi ayn étib
Hāsıl bolan bu ikisidin ay-ı ilmi hāl

Cān örtenur müdām çü fanus-ı cism arā
Yoktur nesim uçurgalı ma'şuḳ lālu-bāl

Derya-i ilm cüş ürübān mevc-i nazmıdın
Veysîni tab'ı çeşmesidin çıktı bu zülal

-72-

Mütefâilun Feûlun Mütefâilun Feûlun

Bukün ul şûhı bed-hûnı aceb nā-āşinā kördüm
Ki bu ahd-u vefā birle hama cebr-u cefā kördüm

Bārurmu dāmeni hecrin{g tünide vasl hûrşidi
Beyazı subh-ı iḳbālını be-nûr-ı ziya kördüm

Muhabbet reşası arz-ı dilu cān içre sâbitdur
Nişān-ı farkını gûyyāki regde cā-be-cā kördüm

Remuz-ı ışḳdın vāḳıf émesdur nuḳta-ı zāhid
Bu surat ehlini kütāh turfe nā-resā kördüm

Kimi haḳ sırrıdın āgahki andın yok kimi āgah
Yok-u bārını tārāc eylegen bir be-nevā kördüm

An{ga yok sâati takvā an{ga yok menzil-u me'vā
Muhabbet kişveride turfe müflis-i gedā kördüm

Kel éy sākı san{ga muhtāclıḡḳılsam aceb érmes
Neçünkim taşnalıḡ def'ine ilkin{gdin devā kördüm

Oşal me'rāc tünide bārmanu yokkim bile ālmān

Ul āynı tün ārāsında hemişe be-ibā kördüm

Uveysî nāle kılma hûn-ı dil dāim gızā çün kim

Bihamdillāh mah-ı tal'at kâşıda cān fidā kördüm

-73-

Mefûlü Mefâîlun Mefûlü Mefâîlun

Dünyaga kelib kâtil-i çālāka yoluğtum

Yüz şükriki bir sâhib-i idrāka yoluğtum

Eftādalara munça tegāfilki nadindur

Be-rahm aceb dilber-i be-bāka yoluğtum

Hûmmār édim bade-i sākî kadehidin

Elminneti li'llāh ki harābāta yoluğtum

Bend oldı netay uşbu mahal rāh-ı tekellüm

Bir nûtğ-ı fezā toti şeker hāre yoluğtum

Kāşānen ğam érdi kön{gül me'deni külfet

Gûyyāki bukün çehre-i handāna yoluğtum

Menzilgahi kön{glüm édi veyrāna-ı ebter

Kāşāne binā kılğuçı me'māra yoluğtum

Gülzār-ı cemālini tileb nāle kılurdım

Çün bülbüli şorıda gülistāna yoluğtum

Sāz étti bukün andelibi bāğ Uveysî

Yüz āhû nevā serv-i hıramāna yoluğtum

-74-

Fâîlatun Fâîlatun Fâîlatun Fâîlatun

Cürm bolğaymu évaz nazm-ı zebān keltirmişem
 Tuğfa bolğaymu éken bağırmda kân keltirmişem

 Rû-siyahlığ birle şerm-i sārılığ dergāhın{ga
 Bergi sabz orın{ga éy serv-i revān keltirmişem

 Éy Kerem bahş ötmesen{g bu cürm-ü isyāndın bu kün
 Lāzımı katl eylesen{gkim bâş-u cān keltirmişem

 Dergāhın{gdın men yırāku gerçi bu nālem yakın
 Her seher éy gül firākın{gdın fiğān keltirmişem

 Cüst ü cû kılğunca cānān vaslıdın boldum yırāk
 Sāğınıb ğafletni diydamğa çünān keltirmişem

 Sākiye zarfın{gga mey koy muğ-beçe ilkiğe ber
 Teşnelerni émdi olmakka gümān keltirmişem

 Kākilin{g kön{glümni andāğkim étibdur peç-u tāb
 Köz-ü kâşın{gga muhabbetni nihān keltirmişem

 Her hatā ötse Uveysîdin bu dem afv eylegıl
 Özr takşirin bukün éy mehribān keltirmişem

-75-

Fâîlatun Fâîlatun Fâîlatun Fâîlatun
 Katre-katre kân tökerkim intizārın{gdını közüm
 Köz tutar şeb-rûz hüsn-i āşkārın{gdın közüm

 Berki be-pervāni gāhın{gdın éter cānga eser
 Eylegey ümmid lûtf-i be ğubārın{gdın közüm

 Yāndırur hûşimge körsem közlerin{g mestānesin
 Sadka bolmasmu bu cismi pûr-humārın{gdın közüm

Ger bahar olsa ne-māyen be-haber olmas sehāb
 Ālmasam tahsin émes hüsn-i bahārın{gdın közüm

Maḳdemin{gga neçe közlerin nisār etti ezel
 Munda ermas anda haḳ etgan nisārın{gdın közüm

İhtiyārını köz-ü kön{glün beribdur neçeler
 Özgelerdindur deme be-ihtiyārın{gdın közüm

Sabr mektebhānesige kirdi dil ālsa sabak
 Ul sebebdindur fiḡānkim be-ḳarārın{gdın közüm

Körmegey Leylini Mecnun közü birle kimseler
 Éy nigār-ı Leyliveş ul yadigārın{gdın közüm

Veysî şükr eyler çibin tārınça éy Mecnun şiār
 Nur zahir ḳıldı ul şeb-rûz tārın{gdın közüm

-76-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Nigārā hecre sāl men dilberi her cāğa meyl étsem
 Senin{gsiz her zamān bul ziynet-i dünyāğa meyl étsem

Lebin{gdin ma'rifet deryāsığa ḡarḳ oldu bu kön{gül
 Sedef batınıdağı ul gevher-i yektāğa meyl étsem

Hat-u hālın{gnı sevdāsı tüşübtur bāşıma ānça
 Bāşımğa tāḡı ḡam tüşsün bölek sevdāğa meyl etsem

Yüzin{g ra'nā lebin{g ḡunça yadın{g misl-i ḳızıl güldür
 Érem bāḡı arā hem ul gül-i ra'nāğa meyl étsem

Eger dāhil ésem meclis arā men şam'ı meclismen
 Bu cān pervane dek koysınki bezm ārāğa meyl étsem

Meni koyun{g yalākıġa eger sen eylesen{g lāyık
Émes andāk nigārā Menzer-i bālāġa meyl étsem

Nigārımnnı yüz-i zülfige heyran olmayın Veysî
Közüm çıksun eger dünya-u māfihāġa meyl étsem

-77-

Müfteilun Fâîlun Müfteilun Fâîlun

Meni ul yar vefādār bilibdur bildim
Özige ānça haridār bilibdur bildim

Şadıġa şād ġamıġa yene kim ġamlıġdın
Be-ġarez dostı dil-efġār bilibdur bildim

Neçe uşşākları eşikide efvāc érmiş
Benikim ānlara serdār bilibdur bildim

Pārsālar meni Mecnuna refik olmākımı
Neylermen özige düş-vār bilibdur bildim

Tözdagi lāla oşal şûh baġr-ı kânım üçün
Anı zebandan destār bilibdur bildim

Işkélin ayn-ı siyām içre érur elbette
Dost vechin alar iftār bilibdur bildim

Külbe-i Veysî ul āyn-ı taleb étse ne aceb
Zerre mehrin kön{gül envār bilibdur bildim

-78-

Mefûlü Mefâîlun Mefûlü Mefâîlun

Bir tanā-bāna üçün men san{ġa muhtāc oldum
Ne üçün fehm-i hired zādeye me'rāc oldum

Berg-i sebz ilkime ālmākka tereddüd ettim
Éy ğani devletin{g āldıdaki ķellāc oldum

Işk mülkige bolub şāh ayā şāh-ı cahān
Bu cahān āhenidin toymayın ihrāc oldum

Hasretim minnetidin nûkta-ı şerh étsem men
Leşkeri ğamga aceb turfeki tārāc oldum

Haddim érmes segi koyun{gga Uveysî olsa düçār
Bir tanā-bāna üçün men san{ga muhtāc oldum

-79-

Mütefâilun Feûlun Mütefâilun Feûlun

Meni derd-u ğamım bilmekke bolğaymu kişi hem dem
Nedimimdur sitem birle elem vahkim işimdur ğam

Közim mahrum hûsni-çün töker aşkımnı bārānın
Yaķındur ğarkéter ālemni kim bul diyde-i pûr-nem

Ki rasvā bolmayın tākım ālālmas haķ sırıdın bu
Kimeki suyıga lāyık bolur rasvāyı bu ālem

Remiz-ı ışk kön{glimĝe çünān sāhib bolubdur kim
Dem ürsem bir neçe remz-i muhabbetdin ķanı mahrem

Aya éy nāzım ehl-i Veysîdi nazmın{g darıĝétme
Neçünkim bul cerāhatlıĝ kön{gilge bolĝusı mahrem

-80-

Feîlâtün Feîlâtün Feîlâtün Feîlün

Bukün éy dostlar ferzendi cānānımnı sāĝındım
Gedā bolsam ne ey bul şāh-ı devrānımnı sāĝındım

Müsāfîrmen ğarıbm̄en bekasu hem be-nevādurmen
Vucudım derde toldı émdi dermānımnı sāġındım

Tilimnin{g zikriye kōn{glūmnin{g fikri yahş-ı ferzendim
Azizim yalgızım devletli sultānımnı sāġındım

Keçe-kündüz yolıġa muntazırdurmen tirekmen köz
Kelib hālīm sorubān ketse mehmānımnı sāġındım

Nasibin üzmedi Ten{gri ilācın tāpmaġay kelse
Ānam deb bolġusu baġr-ı kıızıl kānımnı sāġındım

Kārāngu boldu ālem közime uşbu cüdālıkdın
Köz-ü kōn{glim ziyası māh-ı tābānımnı sāġındım

Meni bekas Uveysî yıġlaġaymen rüz-şeb tanmay
Uyimnin{g ziyneti köz revşenı cānımnı sāġındım

-81-

Müstefîlun Müstefîlun Müstefîlun Müstefîlun

Ma'şuķehliden vasl remzini sorsam öldürür sormasam ölem
Derdni ehliġe ışk dükānını körsem öldürür körmesem ölem

Reşķ cebrine koyma éy ecel bolsa hem-nişin yār ġayr ile
Dergahıda mahkim tınmay it bolıb hūrsem öldürür hūrsem ölem

Sabr étmegimdin yoktur ilacım istesem anı tākı rüz-ı şeb
Ki-bakû bolub men hem derbeder yürsem öldürür yürsem ölem

Sāġınıbdurman bolubān yırāk yār deb édi eyleġıl hazar
Gül yüzün bukün āldıda bārıb körsem öldürür körmesem ölem

Mendin ār éter hār-u zār éter fāni dünyadın uşbu cān keter

Veysîyi ğarib ren{gi sarġarıb tursam öldürur turmasam ölem

-82-

Mefâîlün Feîlâtun Mefâîlün Feîlün

Ya ilāhā berge sen ul şāh-ı sultanımġa rahm

Eylegey şāyed körüb bul çeşm-i giryānımġa rahm

Kıldı takdiri ezel Yusuf cemālidin yırāk

Tān{g émes ger eylese Ya'ķub Ken'ānımġa rahm

Baġr-ı hūn-ābımġa garķ olġay halāyık bu zamān

Ne bolur kim eylesen{g āķķan kıızıl ķānımġa rahm

Leblerin{gge ānça termüldümki herġiz demedin{g

Eyleyin men uşbu dem rasvāy-ı nādānımġa rahm

Telbelikdin ger man{ga rahm étmegin{g bolsa mehāl

Güdagı be-çāre-i ferzendi hayrānımġa rahm

Dest-i küteh men ķolım etmekligi düş-vārdur

Etgusi ilkin{g senin{g ul ķār-ı āsānımġa rahm

Etse şāhanşahlar arzın{gġa ger Veysî ne tān{g

Körse ahvālimni ķılssa aşk-ı bārānımġa rahm

-83-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Muhabbet aslını sorsan{g egerçi imtihānın{gdın

Çerā dil ķabz tāpdı tab'i nazm-ı dāstānın{gdın

Perişān étme kön{glüm mülk-i ten cān érđi sultānı

Haber olsaki merdānlar kerekkim bāş-u cānın{gdın

Émes hûrsendliĝkim harf-i illetdur vefā bāşı
Cemāl hāsıllıĝın sûr cebr târtgan pās-bānın{gdın

Dilimde sabr arusu bedilu nāçār sabr étmiş
Kemend boyında zāhirdur dûr-ı şirin zebānın{gdın

Köterdim bāşa ƣaddı dāl ile lafz-ı kemend oldı
Kemîne rûtbe-i bālāda él tāpmas nişānın{gdın

Refiƣa etti mısra'dın buyān ötmekke emr érmes
Ālın{g peyveste ümmidim keremliĝ nûkte-dānın{gdın

Uveysî murda dil érdi mesih enfāsın isterdi
Hayatın tāpdı şirin nazmlıĝ rabt-ul lisānın{gdın

-84-

Müstefîlun Feîlün Müstefîlun Feîlün

Ƙay küni üçredi bir şûh-ı sitemgar mevzûn
Közi birle ƣaşı oynar özi dilber mevzûn

Ne aceb uşbu dimāĝımı mu'attar étte
Terƣetibdurmu éken zülf-i mu'anber mevzun

İki yeldāki bir āy sārısın indi ƣadın{ga
Bilmedim men anı ƣad birle berāber mevzun

Va'de ƣıldın{g man{ga sen bir bāreyin deb éy gül
Unutıbsan anı kim éy mah-ı enver mevzun

Reşkin{g ile meni cānımga sālıbsan āteş
Ne üçün eyledin{g ālemni musahhar mevzun

Sāƣıye def'i menin{g teşneliĝim ile humār
Eyledi muĝ-beçe-i ul leb-i şekker mevzun

Veysî şeb-rûz san{ga heyrāna olsa ne aceb
 Kaddin{gi işvesidur ğayr-ı mukarrer mevzun

-85-

Müfteîlun Feîlün Müfteîlun Feîlün
 Koydı bu cān-u kön{gül dilberni be-pervāsıdın
 Ot tutaşdı din-i İslāmığa istignāsıdın
 Men haridār-ı yüzi érdim sāçın her tārıça
 Kāttı bāşım vah ne eyley zülfini sevdāsıdın
 Mübtelā boldum kayu sāat gül-i handānıma
 Yüz tiken neş urdı köksümge yüzün ra'nāsıdın
 Seli aşkım bozdı ābādımnı yüz dād-u figān
 Berķi āfet cāna urdı közlerin şehlāsıdın
 Yerni āldıda men şer-mende men izharkim
 Kılmağam bolğaymen ānı sırrını ihfāsıdın
 Haķ dedi körgüz yolın bir neçe gümrāhlarnı sen
 Lahta-lahta boldı dil kān halk nā-bināsıdın
 Veysî şükr étgılki sen rehber olıbsan él arā
 Hûn-ı dildin ger ğızādur rütbe-i bālāsıdın

-86-

Fâîlatun Fâîlatun Fâîlatun Fâîlun
 Hāķim-i hûsn eyledi zülm ile bizni be-vatan
 Hızr la'lını şevķ-i taşlabdur yene çāh-ı zeķan
 Sabr tāğığa çıkar ışkāfetidin kaçķān él
 Mehneti hicrān ile āhır bolur gülgün kefen

Yār ruhsat kıldı hat irşād-ı zāhir eylebān
 Kayda bārgay bu kön{gül zülfin hayālidin resen

Hecrdin köz yolu birlen bağrım ākkay éy refik
 Şāmdın tā subhge hem-rāh érur bul pirahen

Etti mısra'da tügendi ism-i harfin istesen{g
 Etti mısra'dın buyan ötme aya sāhib suhan

Evvelidin-evveli harf ikkinçidin-ikkinçi harf
 Āl bu kısım ilanki tam' ét çıkķusı bir gül beden

Hān Ğāziy nazmıga peyrev mübārek ismini
 Ğayr-ı resm ile yaşurmuş Veysî-i beytü'l hazen

-87-

Mefûlü Faîlatun Mefûlü Faîlatun

Meni cemālın{ga köp zār kıлма eyleneyin
 Kılıbki zār yine hār kıлма eyleneyin

Özim özin{gge desem sözün bāver etmessen
 Sabānı söziğe inkār kıлма eyleneyin

Müdam taşlaban öttüm va lek ğayrıga
 Visāl cāmını kıлма izhārı eyleneyin

Yüzin{g tecellisi birle közümnı revşan kılm
 Dilimni hecr arā zen{gār kıлма eyleneyin

Tügendi ismi harif-i sen ötme tört hatdın
 Dilin{gni kabz ile bemār kıлма eyleneyin

Ālın{gki eyleneyin mısra'-i bāşın harfin
 Bu ism hakķı meni hār kıлма eyleneyin

-88-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Bārıb kûyide tāpmam bilmedim yā ictinābıdın

Neçünkim sāyeğa mahrumlığıdur āftābıdın

Érur bedānım él kûyinde neçe āh çıkmışmu

Remiz ehliğe kim mundāğ reml(nin{g) kitābıdın

Körelmey gül yüzün yangın édim ötgen seyāhatda

Bu yıl hem eyledim efgār men ānı hitābıdın

Yırağlık bādesin kûyin{gde tārtgaymen hatāsını

Keçürgıl her ne ölse mestmen furkat şarābıdın

Bukün men san{ga éy gül arz-ı pinhān eyledim cāy deb

Ulus bu tāpdı bolğayı neylerem bağrım kebābıdın

Sevālim katra-e yā zerre-e yā şemme edur kim

Ümidim köp érur ānlarnı kim bergan cevābıdın

-89-

Mefûlü Faîlatun Mefûlü Faîlatun

Yārın men zāre kılğān iltifat-ı rāst éken

Kön{glinde ışk-u muhabbet sebātı rāst éken

Deb édiler: yārın{gı her bir sözi şehdu şeker

Lebleridin nûkta-i kandı nebāt-ı rāst éken

Kûy-ı tûprāğığa her dem tālpınur bismil kebi

La'lıdın olğān kön{gül tāpgan hayatı rāst éken

Tā cahān bār olsa kaddı dek inhāli sinmesun

Bār émiş rûh-ı revān ul sabr ātı rāst éken

Kûy isârı her zamân kön{glüm kuş-ı pervâz éter
Kim yıķılġân dediler sin{gen ķanâtı rāst éken

Gep étermiş érdi sendin ul giyah-ı şermki
Veysî fehm étti bukün bilġân uyāttı rāst éken

-90-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün
Ki bûlbûl şevķ-i gül birlen fiġân étmey neçük ķılsun
Tiken zahmı bilen köksini ķān étmey neçük ķılsun

Bu ömr-i be-beķā devride hicran-ı ġanimetdur
Körer hecr ānça vaslını beyān étmey neçük ķılsun

Alışmaskim ġam-ı Leylini Mecnun şādmānlıġga
Bu ġam şirinliġi-len terk-i cān étmey neçük ķılsun

Belāsız rāhat izler élni iman-ı hatardurkim
Kişi dānādur andāġ imtihān étmey neçük ķılsun

Halāyîķdın dil özgenni halāyîķ izlegen şeb-rûz
Alarga zikr-i tildin bul nişān étmey neçük ķılsun

Muhabbetni āhiri yār visālıġa hicāb olġay
Anı hem terk étib ruhn-ı revān étmey neçük ķılsun

Uveysî meclisi tab'ıda vāsf-ı yār mazmunı
Murahas olmakıga yokérur imkān neçük ķılsun

-91-

Fâîlatun Fâîlatun Fâîlatun Fâîlun
Pendim āl él merdumın{g ul hûsna binālanmasun
Gerçi binālansa hem tahtıdın ifşālanmasun

Köz sehāb-ı içse suv tahtul celā deryāsıdın
Aşk bārān-ı mebādā yāğsa deryālanmasun

Men sarı yüz ānça be-pervālıĝétsen{g razı men
Cān tasaddukdur san{ga aĝyār pervālanmasun

Teşe-i reşkim bāşım katl eylemekke kasdı bār
Bestun tāğıda ul Ferhād tenhālanmasun

Işk deştide neçe pinhāna nā-haĝkatl édi
Yol yür uşşākehliĝe ĝavĝāsı ber-pālanmasun

Etmeyin vaslın{g behāsıĝa çü ser-gerdāndumen
Sen bilen kellāc hergiz vahki sevdālanmasun

Yār kön{glün istebān dil müddeāsıdın keçib
Men kebi bu rütbede heç kimse ednālanmasun

Gerçi Veysî lafzıda hāsu érur me'nide ām
Émdi matlubım bu dehr içre muammālanmasun

-92-

Mefûlü Faîlatun Mefûlü Faîlatun

Mağsud-ı kön{gül la'l-ı meyi nābın{ga kul men
Andın sāçılan ul dur-ı nā-yābın{ga kul men

Él secde kıllur mescid devārıĝa her dem
Olğunça bāş ālmam kâş-ı mehrābın{ga kul men

Bilmesliĝim ifşāsın eşitmekliĝim üçün
Bahtım kebi ul kākil-i kullabın{ga kul men

Rütben{gki felek tākıda éy bedr-i saādet
Zātın{gga etālmay seni mehtabın{ga kul men

Bul dehr arā tüş kebi ömrimni keçurdım
 Neçün āçılur bilmegen ul hābın{ga kul men
 Veysî bu cahān emriçe iş kıldı tünü kün
 Tā aydı cahān Veysiyge ādābın{ga kul men

-93-

Feîlâtün Feîlâtün Feîlâtün Feîlün
 Kaydanam tuttım oşal şûh-ı sitemgar étegin
 Sitem étgençe kön{gül uşladı dilber étegin
 Étegin tutsa fenā bolsa kerek zerre kebi
 Tuta ālgaymu kişi hûrşid-i envar étegin
 Belin{gi bāğla şekerleb sıfatın yāzmaq üçün
 Tut anı himmetidin hirman-ı şekker étegin
 Köz-ü kâşın{g lab-u zülfin{g tutadur dost kön{gül
 Etgusi kevsere ger tutsa bu haydar étegin
 Eylese uşbu reviş kelse müheyya sırığa
 Eyleğaymu bu Üveysiğe müyesser étegin

-94-

Mefûlü Fâîlâtün Mefâîlu Faîlâtün
 Éy dil nege ümmid étesen rahm senemdin
 Elbette revā körmegusi özre alemdin
 Cānānıma üstād okıtur ışk kitābın
 Ul hat-ı vefādın ésa tahrir-i sitemdin
 Köz érdi cemālidin olub lahza-e serāb
 Ne bahra érur hāli émas ölguça nemdin

Bir dāne-i şād ışk tuzāğıda köründi
Tāemri mehāl olmağı āzād bu ğamdın

Külbemğa kelib kettiye dilber izi kâldı
Be-çāre kön{gül behre ālur pāy-ı kademdin

Vāsıl tūni hemyāzı garān keldi kön{gülge
Cānānımı yoktur haberi uşbu gilemdin

Şükr eyle Uveysî bu cahān şād-ı ğamığa
Peşānega ne kelgusi taķdir-i kalemzin

-95-

Fâîlatun Fâîlatun Fâîlatun Fâîlun

Yārnı men zāre kılġān iltifātı rāst éken
Kim vefā yolıda kām-ı sebātı rāst éken

Va'de kıldı cānın{g ālıb hecridin eyley necāt
Va'değa eyleb vefā kılġān necat-ı rāst éken

Çeşme-i eşārıda me'ni suvı āb-ı hayat
Dil tirildi ul suvdın āb-ı hayatı rāst éken

Körmesem ānı yüzün kön{glüm dedi cān neylerem
Ul sitemdin émdi bildimkim memātı rāst éken

İltimās éttim mene muhtāc hûsnidin zekāt
Bermedi man{ga demen{g hûsn-ı zekātı rāst éken

Dil siyahıga berur ul şāh nûtkıdın berāt
Tā yüzün körmey demān bergen berātı rāst éken

Der édim yāрімnı ismini Mesihādur ātı
Émdi bildim bu cahānda Veysî ātı rāst éken

-96-

Fâîlatun Fâîlatun Fâîlatun Fâîlun

Kaysı sâkidur sebû-keşliğda ser-şār olmağān

Kaysı deyr ehli érur leb-teşne hûmmār olmağān

Katre-i meydin eger bāzār ıŝker tāpsa nur

Kaysı hûş yār eholidur cem'i haridār olmağān

Yárnın{g İslām zülfidin kurulsa halka-e

Kaysı zāhiddur yānılmāy bend-i zinnār olmağān

İŝkdın kıldı hazar tākat kılālmay tāğ-u tāş

Kaysı cismedurki bul derd ile bemār olmağān

Yār kaddıdin zühûr étse tecelli kimdur ul

Seye yan{glıg kāmety birle pûr envār olmağān

Vasl mir'âtı eger agyārdın tāpsa ğubār

Kaysı dildur hecr arā közgusı zan{ggār olmağān

Yāaziz bāşını matlubığa kılsa pāy-māl

Kaysı tālibdurki él bāşığa destār olmağān

Ul küni ādem yarattı yaptı ğaflet perdesin

Ehl-i haqlar āldıda kimdurki be-dār olmağān

Veysî hûblar suhbetin tāpmay kılur dāim nevā

Zahr yitse kimdur ul nûtk-ı şeker vār olmağān

-97-

Mefûlü Faîlatun Mefûlü Faîlatun

Felek ta'addisini zulmıdın perişan men

Bākānça özime özüm çü mest-i heyrānmen

Uruldı kacga felek reşk étib mülāyim üçün

Bu Mısr küncide kim çün Aziz-i Ken'ān men

Bu çarhadu sıfat eyleb özini bildurdi

Felekni reşkide men gerçi kim Süleymānmen

Bāşımğa sāçdı bu gerdün ğam-u alem tuhmın

Dil içre hirmen-i ğam an{ga misli dekķānmen

Özimni Ten{grige taşlab mesābirin tuttum

Ve le bu vādi arā mübtelā-i hicran men

Ġamım cemāli refiķim din-u közüm mān'i

Hûdā rızānı şul er bolsa lek handan men

Sebā selām etur ulki saye-bānımğa

Hûmāy-ı sāyesi bāşımda şükr sultan men

-98-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Ferāset bābıda çün dil-sanu bir dûrr-ı yektasen

Vilāyet içre sen mektub-ı mehmānı muammāsan

Izin{gni izlebān él tāpmayın tuprākķa ten{g olğay

Letāfet bostanıda gülü lekin hûveydāsan

Sözün{gge söz muvāfıķlar degan éller ğalat bildim

İbāétmesun misl-i ķatrele sen çünki deryāsan

Ki bülbul ne sebebdin munça kim şirin meķāl étmiş

Dil-i hûn aşk-ı lālu sine pāre bülbul āsāsen

Oturdun{g saltanat tahtıda éy şāhan-şahı devrān

Ķılıbsan özni Iskendervaşu ferzendi Dārāsan

Çiyistān nazmını veyrān dēsam gūstahlıĝ bolĝay

Libāsı farķarā misl-i velîy rûtbe bālāsan

Uveysî sānlı mısra' bāşıga bir harfi tāc étte

Murād uldur çıkar bir ism okur bolsan{g bāimlāsan

-99-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Sāçıldı ne sebebdin celālar çeşm-i hûmārın{gdın

Ālıbdur bahra öz mardumların{g hûsn-i bahārın{gdın

İbāret dām-ı üzre sāçın hāmen{g dānen mazmûn

Ķutulĝaymu kön{gül şehbāzı bu ren{gliĝşikārın{gdın

Ķurur-ı husı ölib kıılma tegāfil kālını derber

Haber tut Ten{gri-çün éy şûh hāl-ı intizārın{gdın

Ķadem didemĝa koyĝıl hāk-ı pāyın{gdın ümid uldur

Cilā tāpķay közüm ānnesi gerd-i ĝubārın{gdın

Uveysî bāşını halķeylegen kimdurki hār étme

Çü pā-māl eylemekde vehm kııl Perverdigārın{gdın

-100-

Fâîlatun Fâîlatun Fâîlatun Fâîlatun

Yaĝlıĝın{g andāĝ tiker men yar miĝĝānım bilen

Ne émiş müĝĝānki tiksem arızıĝay cānım bilen

Ebreşim sarhını lāyık körmedim Rûmālın{ga

Afv kııl lāyık bilib tıkdım baĝır ķānım bilen

Men' hûsn olĝānda köz yāşımı hayf étmedim

Ne üçün derman yuvay bul çeşm giryānım bilen

Vasl arā hûsnin{gni mehri kılğusı dilge zühûr
Yâğlığın{g hûş eylerem men la'l hendânım bilen

Kaysı kün kirdi hayâlin{g dilge pây-endâz cân
Kıldı hû âldı hayalim uşbu mehmânım bilen

Rahm etib kılsa tabib derdim ilâcın gûyya
Derdin{gi men' étse bolğay men'i dermânım bilen

Etmegey rızvânın{g ışkın sebziğe pecmürdeliğ
Tâezel dehkânı sebz étte bu dehkânım bilen

-101-

Mefâîlün Feûlun Mefâîlün Feûlun

Kön{gül ûyide çü éhrām eyle eyleneyin
Terahhum ile şirin kām eyle eyleneyin

Azizimeki duruş rûy bolmağıl éy gül
Yüzin{gni men sar-ı gülfām eyle eyleneyin

Ġarib kön{glümi bilgun{g turur ki Beytullāh
Bu söz bilen anı ikrām eyle eyleneyin

Dil-i şikestanı haķnı kâşıda kadri bār
Ki şehd söz ile é'lām eyle eyleneyin

Senin{gdek éy felekim mehr-i şāhıdın{g tilerem
Kön{gülni şāhın{ga dām eyle eyleneyin

Müyesser olsa senin{g dergahın{g yüzüm sürtey
Dilimni zerresin ārām eyle eyleneyin

Uveysî hasta zaif nutķını hatāsı köp
Keçurki işni ser-encām eyle eyleneyin

-102-

Mefâîlün Feûlun Mefâîlün Feûlun

Yār kūyinge bārargā cedal éttim bu zamān

Cedal étmekligim aġyārdın éttimki gûmān

Neçe künler meni bul zālīm felek kıldı yırāk

Keltürübdur meni aġyārımı ya aççıġlanıbān

Men eşittim senemim kâşığa aġyār kelib

Ƙolığa tanbur ālıb naġmege keltirdi zebān

Putı sinsun ƙolı sinsun bārıb aytıb kelgen él

Etmesin maġsadıġa kıldı yüregim tola ƙān

-103-

Mefûlü Faîlatun Mefûlü Faîlatun

Ten kişveride mûrg-ı cān gülzārın{g eyler ārzu

Köz manzarıda merdüm-ı ruhsārın{g eyler ārzu

Nûtƙ-ı ulusdın her zamān bolġay çü özgüm telh kām

Dil sem'i éy şirin zebān güftārın{g eyler ārzu

Bāşımını koydım secdege dil gerdini ƙılmas ƙabul

Éy hācibi ƙıble-nûmā zinnārın{g eyler ārzu

Rahm étmegıl éy zülmgar rāhat an{ga menzur deb

Yüz zahm ile üryān tenim āzārın{g eyler ārzu

Ten{gri meni halƙeyledi boldum harîdārın{g senin{g

Bāşım menin{g ƙān tökkeli bāzārın{g eyler ārzu

Dāmānım öldi lālezār köz bolġānıdın intizār

Ƙaddın{g hayālimgē düçār reftārın{g eyler ārzu

Veysîni nevmid étmeğıl gûlzârdın éy bâğbân
Ger bolmas ul gül be-hem tâhârın{g eyler ârzu

-104-

Mefûlü Mefâîlün Mefûlü Mefâîlün
Men bûlbûl-i şûride bu gûlzârdın ayru
Tüştüm köz âçıb-yumğunça dildârdın ayru
Érdim men ezeldinki cemâlığa haridâr
Tüştü bâşımğa mâte me bāzârdın ayru
Vaslında bilurdım felek érmiş man{ga pā-māl
İdbâra tüşüb tâlim ul yârdın ayru
Meşķ étti kön{gül nergis-i şehlânı ğamıdın
Neçünki tüşübmen ķad-ı reftârdın ayru
Bilmânki felek reşki ve yâ cām-ı ķaderdin
Hûrâkim olub ğam meni ğam-hardın ayru
İlkimde alem sâğarıdın āğu-ı ğamnı
İçmekdur işim nûtk-ı şeker bârdın ayru
Yoktur alemidin bu Uveysîge âmâne
Tüşmek ne mehâl oldu seza-vârdın ayru

-105-

Müfteîlun Fâîlün Müfteîlun Fâîlün
Éy-ki ışk etfâlı sen ķaddı nihâlidin oku
Tânibân ķaddını ândın son{g hayalidin oku
Tâ Züleyhâdek seza-vâr olmay urma lâf-u ķâf
Mecmeri ışk ile sen Yusuf cemâlidin oku

Kāzmağıl be-huda ğam tāğını mehnatkeş kön{gül
Kesb-i Ferhād ile Şirin la'l-ı bālıdın oku

Teşneliğ def'ine éy dil ihtiyār éttin{g bukün
Tınmayın şeb-rûz kim kevser zülālıdın oku

İşğ mektebhānesige kirsen{g éy ehl-i hired
Tākı üstādın{gnı evvel hattı hālidin oku

Gül rûhın{g vaslı müyesser bolsa éy bülbül misāl
Gāhı kân yut gah yüzün evrāk-ı ālidin oku

Veysî ilm-i kāl okıb heç ukmadın{g bul dehr arā
Bārkı pir-i deyr arā sen ilm-i hālidin oku

-106-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Menem Ferhād-u sen Şirin sāğındım men sāğındın{gmu
Senem din ketti ilkimdin sāğındım men sāğındın{gmu

Ne söz sayed érur sendin daruğétmey ināndım men
Aya éy yar sözi çin sāğındım men sağındın{gmu

Müyesser bolsa vaslın{gkim ne hācet hālimi aytmak
Ki hālīm pürs ren{ggim bin sāğındım men sāğındın{gmu

Senin{gsiz ötgen ömrüm sorsan{g éy sîmîn beden tākım
Ne tahrik ile ne sākin sāğındım men sāğındın{gmu

Yāzıbmen ruğ'a-i tahsin nigārı nāzenin lekin
Kön{gül sarf eylemiş mehrin sāğındım men sāğındın{gmu

Közün tā intizār eyleb yolun{gga termürüb her kün
Uveysî eylemiş temkin sāğındım men sāğındın{gmu

-107-

Mütefâilun Feûlun Mütefâilun Feûlun

Hokand şehridin kelgenler keşim yokāldı sendemu

Hāl-ı dilimni bilgenler keşim yokāldı sendemu

Ul kün keldik şehir-i Hokand kön{gül boldı ānça hûrsend

Öretepa Muğ-ı belend keşim yokāldı sendemu

Bağrıdadur lāle dāğı behāsıdur yüz min{g bāğı

Temāşā cā Köhan{g tāğı keşim yokāldı sendemu

Bu ğamga yok mende hem-demyok yokāttım diydemda nem

Kökebibî cān{ga merhem keşim yokāldı sendemu

Köter meni ey Nāzik şāh Muğ yolıda kabardı pā

Ülfet begim bolğıl āgāh keşim yokāldı sendemu

Manzur émes bölek keş ilkimde yoktur bir kümüş

Cāndan ārtık Şādmān Bubuş keşim yokāldı sendemu

Oğlım ötigin éskisi çermlegan érđi bir kase

Tûkaycān ıssın nefes-i keşim yokāldı sendemu

Keşim üçün koydı dilim bār hem bolsa yoktur pulım

Eyleneyin Devletbegim keşim yokāldı sendemu

Ġari pervardursen begim be-keş kāldı bul pāyım

Kulāk sālğıl Kāzākāyım keşim yokāldı sendemu

Men cismdurmen sencānım taşlab ketgenim armānım

Arzım éşit Kōzihānım keşim yokāldı sendemu

Şāyed haberdār olsa şāh tokkız felekđin ötti āh

Duā kılğıl Veysî gûmrāh keşim yokāldı sendemu

-108-

Mefûlü Mefâîlün Mefûlü Mefâîlün

İntizâr uşşâklar oldu nigâr uygândımu

Yâzılıb müjgânları çeşm-i humâr uygândımu

Éy harim ehl-i âhu cāyığa dāhil kıl meni

Tārtıbān hem yazasın ul yar nehār uygândımu

Uyğun-ı mahrem étib bizlerni mahrum eyledi

Uyku destidin kön{güldür be-ķarār uygândımu

Men neçük biryanu sūzān olmayın hecr otıda

Ġayr-ı bezmi içre şem'i be-ķarār uygândımu

Andelib āsālıǵdın incigey her cānuvar

Ġünçalar ķān bāǵladı ul gül'ûzār uygândımu

Va'de kıldı neçe lütfidin Uveysî zārga

Va'deǵa kılsa vefā ul nāmdār uygândımu

-109-

Fâîlatun Fâîlatun Fâîlatun Fâîlun

Ul günahı be-Hûda kılgān bu ķārın{g yahşımu

Yahşılık şa'nıdakim kılgān ğûbārın{g yahşımu

Bul meni Mecnun{ga bergen dil Mesihi birle kim

Ya'slıǵ köksümge ul kılgān şerārın{g yahşımu

Mülk-i tende cān kuşını seyd éterge fikr étib

Ġamlı kön{glümge bukün bergen āzārın{g yahşımu

Āh neyleykim felekdin şikveler eyleb yürüb

Bu kön{gül bāzārıǵa sālǵan ğûbārın{g yahşımu

Men tefekkür eylemekdin taşladım hay-u heves
Fakr bâzârıda kılğân köp şiârın{g yahşımu

Veysî azm-ı zül-celâl vasfını zebâ deb tile
Mezkûr eyleb gayra sen kılğân gûzârın{g yahşımu

-110-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Aceb yok meh-veşim şeb-rûz bolsam cüst-ü cûyında
Hayali Kaysdın vâkıf ger olsun{g Leyli sûyında

Dimâğım kâkilinin{g nekhatıdan mest-müstağrak
Ki gûya yastanıp min{g nâfe-i her târa moyında

Kâşın vasfını tınmay maқтаığa mümkün izlermen
Körem nâsıh nasihatda halâyık gûft-i gûyında

Felek devrinde yuv ilkin{gni ul maqsuddın éy dil
Hûdâ halk eylemiş bul vâcgunni çarh hûyında

Neçe Ferhâd-u Mecnun neçe Mansur-u Züleyhânı
Demen{g her yanda cam'ın kâsdı bir cânâna koyında

Kadında serv kesb étmiş közinde bâğ arâ bādām
Ruhında ul gül-i ra'nâ kızıl gül ânı boyında

Yazar ul hûsn vasfın tire tab'ıdın sebep uldur
Körüb nur-ı ilâhi Veysî mah ruhsâr rûyında

-111-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Hatınde hûş nezâket körmedim kâtib kûtübünde
Lebin{gdek hûş tekellüm yokturur kâlīb kulûbinde

Yüzin{g matlab közün{g matlab sözün{g mahsûs matlubım
Mücessem suratın{gdek yokérur tâlib tulûbinde

Berursan şam'dek revşen kuyarmen misl-i pervane
Muhabbetsen müşaddetsen hama gâlib gulûbinde

Sevâd-ı şâm-ı hicrân içre érdin{g ilkime becân
Yürümes subh ikbâlım yine kâzib kuzûbında

Oşal mergublar şâhin kılurdi ârz-u zâhid
Eger ister ésen{g ânı dil-i râğıb ruğubında

Dilâ ul kâzı-al-hâcet mehridin umdi étgân
Tutubân sünnetin dāmânını nâyib niyabında

Uveysî cezb tâpımay yâzmağıl feyz-i ilâhiyin
Yâzılğân zikr-i hak feyz-i fütûh câzib cuzubında

-112-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Müsebbir yokdı mendek ışk arâ sâbır suburında
Senin{gdek kimki zālım rahmsız cābir cuburında

Tüşüb boyımğa zülfin{g éy sanem dil ketti ilkimdin
Yokérdi uşbu zinnārın{g kebi kâfir küfürinde

Halâs eyleb özümni hecr sahrâsıda heyrânmen
Özni hirmâna kâlğân vasl arâ hâzır huzurında

Hatın{gdan tâpdı hat kön{glümge kim gayr ehli hat târttı
Yüz-i hâlim zebunındaki bul hâtır hutûrinde

Kön{gül mahsuslık deviy kılursan her zamân andāk
Neçe efvâcı uşşāk-ı oşal nâsır nüsûrında

Muhabbet tûhmin ékdim hirman-ı ğamnı kötermiş dil
Ne dildinkim tügenmes ğam kayu vāfir vüfûrında

Uveysî rütbe-i şükrin{gge pervāz étti neçün kim
Eter maḵsud kemālātını kim şākir şükürinde

-113-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Muvaşşah eyledim bir māh peyker intizārında
Şikār-ı harf éterge iştiyāk-ı şah-suvārında

Hired idrāk hûş aḳl-ı zāyil eyledim vah kim
Oşal şirin dehenni neş'elik nûtkın humārında

Zekāt-ı hûsnindin ümmid étib men hāk rah üzre
Şahānşāhımga devlet birle taht üzre ḳarārında

Visālıdın murādım surma ḳılsam hāk-ı pāyını
Cilā tāpḳay közüm āynası gerdin ğubārında

Vefā peymānesin icād éterge ilticā étsen{g
Ki tāpḳay hasta kön{glüm bahra-ı lütfın{g bahārında

Muattardur cahān hüsnnin{g kitāb-ı āşkār olġāy
Yaşurmuş nāfe-i ışk özni hatt-ı mûşk bārında

Cemālin{g közgüside Mecnun āsā kördüm ahvālım
Ne çün Leylāna mālīḳ şeva-i ul gül'ûzārında

Nigārım ḳayda bolsa hāzır olsam tān{g émesdur kim
Dilim devrinde fitrākında ul cābik şikārında

Teveccüh hātır eyleb ālsalar her beyt bāşıdın
Hûrufi cem' olub ismi çıkar Veysî şîārında

-114-

Fâîlatun Fâîlatun Fâîlatun Fâîlun

Eyledi nur-ı bir ây dilni münevver bu keçe

Ây émes dil tâpdı tâhûrşid-i enver bu keçe

Ġurbet ehlin dili er birle teng érdi vah ne kim

Tâ köterdi dilini şâh-ı dilâver bu keçe

Lütf-i éhsâna kadem koydı gelabgârlar üçün

Hâtamı Taynı korün{g boldı münevver bu keçe

Sâye sâldı bâşım üzre bu hümâyun kuşı kim

Kıldı iqbâlimni a'lä kuşı şeh-pâr bu keçe

Yar kündinmu bolub tâpdı tevellüd âydın

Ânı çün boldı bu gümrahlara rehber bu keçe

Hûsn-i bahrıda sedef içre nihân érdi sözi

Lebiden şekker saçıldı dûrr-ı gevher bu keçe

Neçe kündin beri Veysîge firāk érdi nasib

Bezm-i sultânı berib boldı müyesser bu keçe

-115-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Havâdın ilkidin her dem alem dâş-ı düşer bâşa

Şikâyetli olub zinhâr çibin indurmegıl kâşa

Yazılğân niligün tākığa andāk tâle'im vâcun

Ki hattın{g bark reftâr ilkime düşse bolur lâşe

Ezeldin tâebed ışk içre derd-u ğam nasibin{gdur

Ne sud etgay bukün mâtem tutub tâş urmağın{g bâşe

Dedim bir yol-ı güstāh-āne tarif dāmenin uşlay
Dedi devlet étāki nā-münāsib dest-i kēllāşe

Ne istersen bukün rāġıb harāb ahvālidin Veysî
Müdām āmāde ġam kön{güldayu közler tolur yaşa

-116-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Müerriz tahsil eyley şāyed ul sāhıb kırān sorsa
Ki andın son{g bu ahvālımnı sultan-ı cahān sorsa

Muhabbet ānça medfun eylemişkim cism-i üryānım
Tāpāālmān özimdin mendin ul nām-ı nişān sorsa

Ālarmen gāh-nā-gāh yeddi nā-kābilge tanburım
Tariķatdın bayak nā-geh neçe söz ārifān sorsa

Bukün iķrārmen tanbur ile mest-u elestimga
Melāmetdin dese būhtān bu şam'ı nurfişān sorsa

Bāray āldıġa yıġlab dād étib men muhtesiblerdin
Ķārāngu boldı dil bul sözġe hūrşıd-ı zamān sorsa

Çakımçılar çakıbdur muhtesiblerġa meni ānça
Ki tün-kün muhtesibler anda tahķikın revān sorsa

Bārıb külbemġe Nurıllāh hocam on beş kişi birlen
Ne derman bilmemiş ul şahne-i āhır zamān sorsa

Ālıb tanburnı kolġa meni eyleb haķāretler
Ki tonguz bolsa post taşlar émiş lafz-ı zebān sorsa

Reh-i şer'i içre yoktur muhtasıbnı üyge kirmeklik
Alarġa koçeyu bāzār şer'idin ayan sorsa

Tāpālmay ul Karāhāl āldıda ta bārdı Nurıllāh
Yāşurdu haqlığı ānı dedi aql imtihān sorsa

Bihamdillah men anda māh ruhsārımını āldıda
Siner erdi belim etgunça ul hûkm-i revān sorsa

Şefāat etti munda Veysîni mûyını bir tārı
Ümidim köp oşal fahr-i cahān dārül-amān sorsa

-117-

Feîlâtün Feîlâtün Feîlâtün Feîlün

Fāsıd érmiş san{ga kılmāğı meni zār gile
Eger ötse menidin afv kıl éy yār gile

Gile bārın tola kıysa gile kıلمان ne üçün
Resmud eylemeki bizlere dildār gile

Keçe kân yuttımu germuldımu cānān lebiğe
Seher ötkerdi kıllur sūbhda izhār gile

Eyledin{g kim din-i İslāmimi berbād yine
Öldürubdur meni éy kākıl-i zinnār gile

Kaysı fā'lımnı kılay kön{gül āçarga miftāh
Hire kıldı dil-i mir'ātını zen{gār gile

Surmakılğum gile tāğın ne üçün közlerime
Öldi me'rācı hazin cānıma esrār gile

Çıkadur ism-i azim mısra'-ı bār kâfiyeliğ
Nesr kıldım bāşını eyleme gamhār gile

-118-

Mefûlü Mefâîlün Mefûlü Mefâîlün

Mecnunlığa sır eyledi cānān eşikinde
 Hûş meardud érur bāriça imkān eşikinde

 Boynumğa sālīb tavķ ne hûş bendeliğétsem
 Kūmrı sıfat ul serv-i hirā-men eşikinde

 Furķat bile ömrüm güli vā bolmayın ottı
 İlkim talebi çāk-ı giribān eşikinde

 Özlik eserini tāpmağum ul āy harimidin
 Ābād ketān yok mah-ı tābān eşikinde

 Dil mevti havā tāpsa mesihin{gden aceb yok
 Ten fazlı érurkim şeref-i cān eşikinde

 Fikrim belini bāğladı evsāfın{gı derga
 Elbette şeker yāğdı ney-istān eşikinde

 Ya'ķub felek destiden étmiş nege feryād
 Ul Mısırı şahin Yusuf-ı Ken'ān eşikinde

 Bedānım éli dergahıdın merdum émesdur
 Koyğaymu Remiz ehlini nā-dān eşikinde

 Zühd ehli aceb ışk sanem kūyını körmey
 Derd ehli émes yürme Lûķmān eşikinde

 Rāğıb bolubān Veysî fenā faķrini kezdi
 Mergûbın āla ālgusı sultān eşikinde

-119-

Mefâîlün Feîlâtun Mefâîlün Feilun

 Āhkim sıırımı fāş éttim bukün yār ālıda
 Tāķılıb sevdā kön{gül birle haridār ālıda

Vakıf olsa pādşāh emriğe her vakt tā vezir
Kim kaçān bolğay eger mûr olsa hem hār ālıda

Tā demay sarf étmeğıl sen zerre mehrin{g éy refik
Ötkerür ehl-i sipāh vaktıda ser-dār ālıda

Vahki öz bu sākı eyleb içme ğaflet bādesin
Mestliğ mefhum olubkim turfe hûşyār ālıda

Mısra-ı evvel bāşığa keldi matlab harfi-kim
Veysî izhār étte hem bol nārbe-dār ālıda

-120-

Fâîlatun Fâîlatun Fâîlatun Fâîlatun

Man{ga ul sitemgarı pür-cefā sitem-u cefāsı kaçānğaça
Yenelerga va'de karam étib karama vefāsı kaçānğaça

Yüz ögürmiş ul mah-ı mehriveş mendinki cûrm-i hatā körüb
Ger ése hatāsı bu zerreni anı kim cezāsı kaçānğaça

Bu firāk otıda kuyub kön{gül etib érđi cismime za'flıg
Yene bul tegāfil otı bilen cigerim yarāsı kaçānğaça

Nazar étse ehli sefā man{ga ākarur bu baht ile hem kön{gül
Anı sûhbetin neçün izlemey ikisin karāsı kaçānğaça

Dil-i haqqıdın tāpıbān eser tile şer'idin beribān haber
Söz éter çāğıda ikkisini tola mācerāsı kaçānğaça

Gül-i ğünçai naşı güftege eta ālmay ānı firākıda
Çü hazin bu cism-i figār arāki bu cān nevāsı kaçānğaça

Bu Uveysî bahrına ğûta ur haber āl özin{g dūr-ı gencidin
Dilidin eturgusi hālını bu zebān sebāsı kaçānğaça

-121-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Muhabbet remzidin ifşâ étem ul ây cenâbığa

Netây kim zerreliğ kasbın éturgân âftâbığa

Riyazet tuhmini dil mezra'ığa ışk dehķanı

Sācān köz aşkı cān mehridu lāzım âftâbığa

Zülāl-ı āb-ı hayvān izlerem mānendi İskender

Hayât-ı Hızr üçün dil cüst ü cûyı la'lı nābığa

Ezelde ışk dersidin saba ķālgān adı ruhim

Anın{g-çün ārzudur bu közüm hûsnin{g kitābığa

Rüsûm-ı hûblar uldurki tālibge cefā ķılmāk

Dilā sabr eyleğıl lāyık kören her ne azābığa

Had érmes man{ga köz āçsam yüzige şah-süvārımın

Bu devlet kem émes sursam közümni men rikābığa

Yırākđın telmürub uşşākılar ma'şûkı sen{gi dil

Tegāfil her-gahıda ālgay öz setr-i hicābığa

Maķām-ı ışkđın bir zerre remz eylerge māne' men

Tahammül eyley almes menki zāhid éhtisābığa

Harābi yar olan hem reşk otıda koygan érlerni

Terahhum eylemes hāliге ya bağr-ı kebābığa

Alem humrādin eylen{g bağr-ı ķānımdın haber tāpsun

Ķi ya köz sālса serv-i ķad hazin cismim turābığa

Niyāz ét mısra'-i evvel bāşın hermi müsemmādur

Fenā fis-seyri mazlum Veysînin{g ta'bın cevābığa

-122-

Mefâîlün Feîlâtun Mefâîlün Feilun

Vefāga nāciz érdi nağme-i dutār bezminde

Ki efrād-ı beni ādemda yok güftār nazmında

Cudālığ vahmın eylermenki serv āsāı hayr-ı bād

Man{ga mefhum olubdur neyleyin reftār cezminde

Aya ışkehli katlin{gdin haber tut uşbu sāt kim

Ki cān bahş étmek ul ğayr ehliĝe dildār rezminde

Serv zülfin{gnü sevdāsı tüşüb boldum haridārın{g

Ki men hal olmışam ul me'da-i bāzār hazmında

Senem zülfin hayāliden Uveysî kālma bir sāt

Bolub yüz küfr hāsıl sendegi zinnār azminde

-123-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Cemālin{gdin yırāk tüşüm ayā dilber bayak nā-geh

Ki ğûya bāşıma sevdā tüşān mahşer bayak nā-geh

Oşal kün men' boldı közlerimdin hûsn-i ruhsārın{g

Közümĝe sen{gi hārādur zar-u zavar bayak nā-geh

Senin{gsiz éy şeker güftār telh oldı zebānımĝa

Nebāt-u engübinu kandu hem şekker bayak nā-geh

Közümdin zāhir olsa baĝrı hem cānān firākın{gdin

Tegibdur sine-i mecruhige hancer bayak nā-geh

Tümen-min{g cilve-i hem işve-i nāz eyledi körgān-çün

Kön{gülni tohtatālmān körsem ul Menzer bayak nā-geh

Közi cādu-ı dil kayd eylemekde ul édi üstād
Cudālīg eyledi ul şāh-ı efsûn-ger bayak nā-geh

Nihān-ı mehr olub bağrım şafağ gün eyledi meknun
Ki gûya yaptı yerga hûrşid-ı hāver bayak nā-geh

-124-

Feûlun Feûlun Feûlun Feûl

Kön{gülge üçredi be-gāne nā-geh
Ākıb kân bolur cār-ı her yana nā-geh

Bolub muhtesib man{ga vahşet bilen
Yoluğtı cefa bahş cānāna nā-geh

Siniğ kön{glüme tüştü teşviş lerzān
Özüm taşladım anda sübhāna nā-geh

Terahhum tüşüb kön{glige sordı hālim
Kılıb afv érdimki cürmāne nā-geh

Ki Mecnunlīgımdın melāmat kuşı
Bāşım üzre sālmişki kâşāne nā-geh

Eger derdin{g olsa tān{g émesdur
Bolubdur ğamın{g man{ga hem-hāne nā-geh

Sözümge ne tān{gdur yokatğāy özni
Yoluğsa gedā şāh-sultāna nā-geh

Keçürgıl bukün hasretidin dem ürse
Kelib āldın{gga Veysî devāna nā-geh

-125-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Siyah dillerni Ten{grim hükm-i āzār étti hûb boldı
 Kuvubān şehridin rasvāy-ı bāzār étti hûb boldı

Ne deb hak buyrığın kılmay étersen sırrın-ı izhār
 Cezāsığa bukün tā zahmu güftār étti hûb boldı

Mülebba bkılğan érdi yār dil zarfığa hûn-ābı
 Urub bir sen{g dil-i ālemni gülzār étti hûb boldı

Daruğā hâb-ı ğafletde ötibdur be-haber ömrüm
 Bihamdillahi nā-dān ehli hûş-yār étti hûb boldı

Neçe zāhid kadem koydı sanem yolını āsān deb
 Perişān kākilin boynumğa zinnār étti hûb boldı

Harābāt içre ul muğ-beççedin ta devr kelğunça
 Neçe sāğarnı sâķi def'i hummār étti hûb boldı

Külersen kah-kah eyleb ne sebebdin Veysî nā-dān
 Bukün yek handesed girya-i hûn bār étti hûb boldı

-126-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Cefā çekkenlere cānān vefālıg kılğanın{g yahşı
 Asır-ı ışk olanlarga şifālıg kılğanın{g yahşı

Dil-i mecruhnin{g zahmığa merhem bersen{g éy seyyād
 Hadengin{gga nişān eyleb yarālıg kılğanın{g yahşı
 Müyesser bolsa vaslın{g çünki cān bermekligimdin son{g
 Tenimdin der-mahal cānım cûdālıg kılğanın{g yahşı

Ne lāzım yüz ögürmek teşnedurmen bergil éy sâķi
 Kadeh ilkimge andın adlıg kılğanın{g yahşı

Meni mahrum étib şehhlā közün{gdin éy haridārim

Meni erzānu ğafletni behālıĝ kılĝānın{g yahşı

Bekāsız bildin{g éndi bu cahān ra'nāların éy dil

Bārıb meyhāna kûncıda fenālıĝ kılĝānın{g yahşı

Bukün yār ālıda kōngül Uveysî şor-u ğavgānı

Hûdā kâzı bolān çāĝ mācerālıĝ kılĝānın{g yahşı

-127-

Fâîlatun Fâîlatun Fâîlatun Fâîlun

Kay çemen ra'nāsıdın sen gül'ûzārın{gga beli

Kaysı derya mevcidin sen tab' cārın{gga beli

Toldurub eflāklar içsen{g muhabbet bādesin

Kāne' olmas lal'ı nābın{gkim hûmārın{gga beli

Köz sevdāsı intizārın{gda ākargay érdi kim

Sakladı merdumlarını kûy-ı ğubārın{gga beli

Etti evrāk-ı felekden ötti efgānım unı

Ul melāyikler degaylar āh-u zārın{gga beli

Éy Uveysî munça dilāzār bed-hûlıĝ bilen

Hak Teālā rahmidin ümmid-i vārın{gga beli

-128-

Fâîlatun Fâîlatun Fâîlatun Fâîlun

Bul felek bedāndın köksümde temkin kâhişi

Bul ne üsrükdurki ğüftārın{g eşitgun āfeti

İkki āy girdide ikki diyde kördüm cān ālur

Kāfir-i cellāda ohşar bāşıda yüz hanceri

Serv üze kün tuğmıŝu kün yüzide ikki kırān
Biri kevserni lebide biri ul oqlar sarı

Revzen{g üzre şu'le-i āteŝ muakkil dāimā
Kāŝ la'l āteŝger étsem koysa hem la'lı lebi

Bāğla yeldānın{g bilen uzğılki hicrān riştesin
şem'in{gge peyvest étib pervānelerni kıl narı

Bul çekib devārını buzğıl arāda koymağıl
Éy Uveysî ger körey desen{g cemal-ı yarnı

-129-

Mefûlü Mefâîlü Mefâîlü Feûlun

Yok bāŝda bu sevdāy-ı sanemdin ğayrı
Yok közde bu kâŝıy-u kalemدين ğayrı

Yok hāb hayalimde ānın{g kâmetidin hem
Hem ilkimi kārı bu raķamdın ğayrı

Yok bu man{ga ğam-hār cefa-bahŝdın her dem
Vaslın kûyide zulm sitemdin ğayrı

Yok cān asırı tan{g üryānıma gûyya
Birge sitemi birge alemدين ğayrı

Yok kāsıd eger bārsan{g oşal kûyı sanemge
Tāāhı seher kön{gülde ğamdın ğayrı

Ayğıl ne sebebdin bize yüz türli haķāret
Ağyarığa yok lûtf-ü karamدين ğayrı

Bu külbe-i Veysîge derif étme aya ŝāh
Yok diyde-i ūmmid ķademدين ğayrı

-130-

Mefûlû Mefâîlû Mefâîlû Feûlun

Sorsan{g menidin şûh-ı zamāndın gül'üzārı

İzhār étibān derd-i nihāndın gül'üzārı

Hûsniğe niķāb eyledi ul dilberi zebā

Mahrum közüm aşk-ı revāndın gül'üzārı

Köp yıǵladımu boldımu karrarlıǵı mendin

Bağrım gül-iķat-ķat kebi ķāndın gül'üzārı

Becān bolubān yattı bu şikeste dili ile

Éy tensan{ga bu rûh-ı revāndın gül'üzārı

Gülzāra étibki felek reşk-i nesimi

Ümmid gülin bād-ı hazāndın gül'üzārı

Yüz şükrki şām-u seher subh-ı yāvukdur

Hûrrem bola kör ğûnça dehāndın gül'üzārı

Veysî-i gedā bir neçe kün aldı yügürdi

Hergiz demedi şāh-ı cahāndın gül'üzārı

-131-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Bu ālemge kelib bir ādemikim sordı devrānı

Bolubdur uşbu dünyā bul cahānga turfe zindānı

Bilā-ālmān yürüümü subh iķbalim visālıdın

Edā ķıldı meni bir dil rebān-ı şām-ı hicrānı

Ibārāt-ı ğamımda ger hata-a bolsa afv étgıl

San{ga bir zerre izhār eyley éy ma'niler kânı

Kel éy hemdem bukün sen hem nefesliğ isteme lekin
Tiriklik mende yok cānānga cānım boldı kurbānı

Tabībā sen davā tāpmaknı kılma ihtiyarı kim
Muhabbet derdiğe heç kimse tāpgan yokdu dermānı

Nikāb-ı sünbülün{g içre yüzün{g timsāli andāğkim
Kārāngu keçeni revşan étibdur māh-ı tā-bānı

Uveysî é'tikād ālemğa koymāğlık hatāyıdur
Kelibsan uşbu dünya içre bilsen{g misl-i mehmānı

-132-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Lebi la'llın{g hadisidin şeker min kārādur toti
Hikāyet-i yüzün{gle beksi hûş güftāradur toti

Bisâtı bezm arā bāğ-ı içinde bergi güldindur
Fiğān eyleb közide çeşme-i hûn-bāredur toti

Bu kāma telh gûya şerbet-i hicrān ayāğında
Mezāk isteb bu cāna râhat-ı āzāradur toti

Daruğā şāh-ı sār üzre koyub anguşta her zāğı
Bu dağ ile melāli hatır-ı be-çāredur toti

Dam-ı şemşiri kac āb-ru ile gûya şahid étti
Peru bāl ile çü katre-i hûn efşārıdur toti

Fiğān-ı andelîb emmā bu gül hamyazesidindur
Şeker rezi lebin{gdin dāimā hūmmāradur toti

Hadenggi nāvekin{gdin per çıkārıb kuş bālāsı dek
Olub temir kanātı tālpınıb āvāredur toti

Şeker tasvirini hâtırdın eyleb mahv ma'duma
Mezāk-ı şerbeti la'llın{g bile efgāradur toti

Gülistān içre her sâat sen éy kômri nevā sâz et
Nefes rāhıdın ammā berķi âteş bāredur toti

Netay kim andelîbi- Veysî zindan-ı kafes içre
Aceb me'yûs dāyim diydedin hûn-bāredur toti

-133-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Közüm ser-çeşmesidin dem-badem āb-ı revān cārı
Neçükkim ul sitemgardın man{ga cebr-i nihān cārı

Kön{gülge kân-ı temkin oldı ābu zemzemidek kim
Anın{g-çü zāhid ehlin kön{gli sārıdın gûmān cārı

Közüm ul sebz āfākını kim hüsniğe pür-hûn çün
Anın{g vasfı ruhığa akl-u fehmu hem zebān cārı

Be nā-geh cûyı dildin meyl cārı bolsa tân{g érmes
Özni kaddığa kim öz gîsu-i anber feşān cārı

Tefekkür kılma ğayb ilkiğe sen küfrige etkürgey
Ne din ahvalıma éy şûh ehl-i imtihān cārı

Bukün mey toldur ul muğ-beççe zarfiğe éy sâķi
Neçe mendek baĝr-ı hûn-ābe çeşmidinki kân cārı

Neçük kân yıĝlamay bir neçeler külgüsidin Ya Rab
Çıkkāç lebleridin ğayrını lütfige ayan cārı

Uzātıb ilkimi çarh üzre şems āsā makāmığa
Felekke er yüziden dem badem āh-u figān cārı

Uveysî istesen{g kimsen karamdın ser olmaknı
Maḳāmāt-ı fenāda rahm andāk mehribān cārı

-134-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Érurmen hasb-i hālı vaslıdın ul yār müstağni
Kef üzre yok dur-ı maḳsud ul dildār müstağni

Yüzümge dāimā mesdud érurkim bāb-ı ferah ammā
Melāmat zahmını etkur man{ga ağıyār müstağni

Yüzün{g körmekde rāh-ı diydedin māne' turar aşkim
Töker ruhsārım üzre bu hama enhār müstağni

Temāşā-ı cemālında ne hācetdur gülistāna
Bu gülzār içre ammā şûh-ı gül'üzār müstağni

Cefā tiği bilen veyrāna boldı vahki bul minā
Tüzerde menzili veyrāna bul me'mār müstağni

Ālem içre şorişi rûz-ı cezā izhārdur
Ki şorāşublıgda nergis-i hûmmār müstağni

-135-

Fâîlatun Fâîlatun Fâîlatun Fâîlun

Keldi vaslın{gdın netaykim bul keçe hicrān isi
Ul sebep érdi tebessümdin kelur giryan isi

Gerçi men hûsnin{gge Mecnun zarf-ı dil sar şārı ğam
Şevḳ la'llın{gdın bağırdın kelgusı biryān isi

Āh kim ğayr-ı meşāmığa mebādā etmesun
Subh-ı dem vaḳtıda uyğāttı meni reyhān isi

Ger tebessüm étse gül bülbülge ārām olmağay
Leblerin{g tā handedur mendin kelur efgān isi

Yusuf-ı sâniy firākıdın ne tān{g tāpsam haber
Uyku içre çün Züleyhāga etib Ken'ān isi

Za'f édi cismim muhabbet rencidin bir neçe kün
Şükrillāh keldi tendin uşbu dem Lûkmān isi

Kılma tahsin Veysîni āldında kabziyat körüb
Keldi vaslın{gdın netaykim bul keçe reyhān isi

-136-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Bilib dil berki dil-dārım san{ga dilber kerekmezmi
Yumub köz açkuça ömrin{g öter mahşer kerekmezmi

Dilā tār étti gerdan riştesin dārını sünbül mûy
Kıyametde tamuğ tābında ul haydar kerekmezmi

Menin{g medfun peykānıda ānça be-megāk olsun
Sebeb ul gülge pervāz olsa per kerekmezmi

Neçükkim é'tirāz étse{g fenā melbusidin vah kim
Mevāsıl künide uşnun{gga zar-zevar kerekmezmi

Tügendi ism-i harfi uşbu hattın ötmegi mümkün
Mebādāhat keter hâtırı siyminbar kerekmezmi

Muvaşşah étmegimdin ötse mendin dost tut ma'zur
Remizi kılzum içre ğarkısan gevher kerekmezmi

Étibdur Veysî kim her kafiye kālīga bir müzmar
Ġülām-ı mefhum ölse fehmin{ge kem-ter kerekmezmi

-137-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Eturdum vaslıdın dehr içre dostlar bir muammānı

Nasib étti felek kânında hecr āb-ı muhayyeni

Kelibdur hazreti Yusuf cahān{ga hûsnde yektā

Hûdā bergen yokérđi san{gga bergende mücellānı

Muhabbet hayli içre bolmāgān āluda dil kimdur

Kaçān halkétte Ten{gri sen kebi kön{gli musaffānı

Düçār olgān üçün haķ fazlı sen{gge éy dilārāmım

Seni avlādın{g étti tu'ma ul mûrg-i musammānı

Meni meknûn ögürmem nigārım derdidin munda

Kıyametde etermen ānı lütfidin müdavvānı

Közümdin men' sen dildin hayālin{g mahv olmas heç

Ümidim haķ san{gacāy eylegey arş-ı muallānı

Körey deb ruh-ı pākın{gnı kılıb tāātın ettim men

Vucudım şa'şa-ı koydurdıvah çünkim musallānı

-138-

Müstefîlun Müstefîlun Müstefîlun Müstefîlun

Vaslın{g tûni āşıkkların{g ul mest-i hāb olturgusı

Bedārılığda hem yene şerm-i hicāb olturgusı

Közler sevādı boldı kim misli kömirçāk bahrıda

Te'ni helāyık içre kim aşk-ı hûb-āb olturgusı

Sundum alim boynıga tāçirmāşdı zûlf-ı turreşi

Ārāmsız kön{glümniki mul peçi tāb olturgusı

Sorsam senemdin vaslını dāyim man{ga bermes cevāb
Tebretmeyin la'lı lebin nāz-u itāb olturgusı

Bezm içre kelse kahrı kim kılsa hakāret bir kılın
Her bir sözidin bizlere min{g bir hitāb olturgusı

Dergāhıga kelmekligim bilsem adedsiz be-şumār
Men' étgeli dergāhıdın vahkim hisāb olturgusı

Veysî belin bāğlabdurur yazmakda vasfın ne sıfat
Köz vasfını kılmay tamām ömr-i şitāb olturgusı

-139-

Fâîlatun Fâîlatun Fâîlatun Fâîlun

Üçredim kaydın senin{gdek yara resvāmen besî
Uşbu resvālıg bilen élge hûveyda men besî

Şam'ı dek cismim kuyar dāyim muhabbet ötide
Dûdsız revşan berurkim bezm ārāmen besî

Bolmasam ne aybdur men hasta él manzurıda
Mübtelā-i bendi ul zûlf-i süveyda men besî

Cānım ul cānāna mahsus él rü sūmin sormagım
Bilmeyin öz be sarupālıgda şeydāmen besî

Éy dilā man' ul mabādā kim mevāsıl çāgıda
Bir neçe gülçehreler āldıda hārāmen besî

İlkime āldım tevekkûldin asā bu rāhda
Müze-i himmet tāpa ālmay yalan{g-pāmen besî

Yakğusı neysān gam-ı kön{glümge yokğavvās éli
Gevher-i maşud bağr-ı dilde derya men besî

-140-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Reşkide bağırim kân étib zebâ senem ölturgusı

Sabr eylesem berdâş étib derd-u alem ölturgusı

Men derbeder olmağlıgım ışk ıztırâbıdın bilin{g

Temkin ger étsem bir zamāngam üzre ğam ölturgusı

Derdi man{gadur ğam-gûzâr dāğı man{gadur lâlezâr

Cebr-i man{ga ünsi barâr kılmay sitem ölturgusı

Dil sırrıdın dem ürmeğim hergiz revâ yoktur ve lek

Til zikrini ğavgāsıdın halk-ı acem ölturgusı

Bir kön{gul ikki dostın mergub étib hûsn-i arâ

Köziğe râğub olsa dil tiği dudam ölturgusı

Serv-i revânlar sûhbetniVeysî kılursan ârzu

Kön{glün{ge ger çendiki yaş bul kaddı hem ölturgusı

-141-

Müstefîlun Müstefîlun Müstefîlun Müstefîlun

Dostlar meni kac üyrülüb bul çarh-ı zâl olturgusı

Dād eylesem bul çarhdın sâhıb cemāl ölturgusı

Tüştüm helâket çāhıga çāh-ı zenahdānın körüb

Ķānım tōküb cān ālmayın ul la'l bāl ölturgusı

Vaslı anı tem-kin érur bilmekligim imkānı bār

Hergiz tügenmes neyleyin hecr-i mehāl ölturgusı

Nevmid eyleb özni men üzdim muhabbet riştesin

Peyvend éter ul rişteni hāb-ı hayāl ölturgusı

Cānān{ga etmeklikke kim keçtim neçe sır bahrından
Özlük degen bir ukza-i sen{ggi cibāl ölturgusu

Işkehli olsa demağıl kâbız melek ilkindedir
Yâvaslı hicrânı arā ul hatt-ı hāl ölturgusu

Sen kılma Veysî ârzu şîşe dil ile vaslını
Ul yüz peyker birle kim nâzik faāl ölturgusu

-142-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Cünûn deşti aceb mûhlık çıkargâ cān yavuklaşdı
Ümid-i vaslı andāğ çāğda kim imkân yavuklaşdı

Ciger hûn-âbı çehrem rudaşkim cārı andāğ kim
Sarık çehremge ser çeşmim sarıdın kân yavuklaşdı

Dilā sen şikva kılma hûb-rûlar é'tirāzıdın
Lebiğe leb arālab gûnça-i handān yavuklaşdı

Aziz-i Mısırsan éy hûsn şāhı āç niķābın{gnı
Yüzün{gni iştıyākıda mah-ı Ken'ân yavuklaşdı

Kön{gülni ğam lalāsında tüzeb cān intizār oldu
Kişi bolğaymuki bārıb degey mehmān yavuklaşdı

Temes hûr étme ömr ötkermekligimga zāhid-i ğāfil
San{ga hûr-u kusuru man{ga ul cānān yavuklaşdı

Bukün ul deyri piri istegey maķbullık mendin
Fenā ābād öldürmü mā-sivā veyrān yavuklaşdı

Muhabbet sebzesi pecmürde oldu dil arā vah kim
Bihamdillah barın belge urub dehķān yavuklaşdı

Uveysî merd ol bedār ğafletġe zaif olma
Neçe kün intizār olġān oşal éhsān yavuklaşdı

-143-

Fâîlatun Fâîlatun Fâîlatun Fâîlun

Ār éter men telbedin ul şûhlarnı serveri

Bendi eflak-ı saādet yā nücûm-ı müşteri

Bendi fitrāk olmāġıdın mûrg-i cāndur be-haber

Dānı zülf-i dāne hāli gürfe bir efsun{garı

Resmdur āhûnı seyyad eylemek seyd turfe kim

Sayd éter seyyadnı ul āhu-ı Mecnun karı

Kılsa efsun kön{glümi müşkül érur kütermega

Mekr-i gerayyar hem sar fitne hem cādugarı

Matlab-ı harf mısra'nı kafiyeleġ başındadır

Dedi bul sözni bukün Veysî ġulām-ı kem-ter

-144-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Felek subhimni şām étti yu hûrşidim nihān étti

Şafak yan{glıġnihān kim bul hazin kön{glümni kân étti

Tān{g érmes nāle kılsam kân yutubmen zār gerdündin

Şeker kām eyledi élni meni telh-i dehān étti

Tiriklik bahrıda efsûskim bād-ı semu etkaç

Murādım kiştini bilmāmki kay sārı revān étti

Gül ışkın dāġıdakim andelîb köksiġe bolġaç cā

Fiġānın şāmdın tā subhġe meylin āstān étti

Aceb érmes meni be-derd ehl-i ser-girān körse
Melāmet şāhbāzı bāşım üzre āşyan étti

Dilā şükr eyleğum çekkança kılsan{g hāsılg da'vā
Hudāyım bendesini derd-u ğamda imtihān étti

Uveysî sabr kıl kısmet işige pır-i Ken'āndek
Azizi Mısrıga evelde zindānnı mekān étti

-145-

Fâîlatun Fâîlatun Fâîlatun Fâîlun

Üçredi kaydın man{ga çün āy ile kün ikkisi
Kördüm ahvālin alar Ferhād-u Mecnun ikkisi

Zehn ğavvāsımnı sāldım fazl bahrın ka'rıga
Çün sedef batnıda ānlar dūrr-ı meknun ikkisi

Şehr-i dilde akl şāhid leşkeridur be-şumār
Yüz tümen leşkerge keltürdi şebi-hûn ikkisi

Tüşmesun ot külbega sahra nişin eylen{g hazar
Seyr éterge hayfkim ul tāğı hāmun ikkisi

Keldikim ikki peri gūyya taleb eyleb kanāt
İlm kânı içre Veysî boldı memnun ikkisi

-146-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Ki bülbul nāle efgān eylemekni mendin örgendi
Vucudnı şem'i sūzān eylemekni mendin örgendi

Bārıb sahrāga kân bağırımdın izhār eyledim bir kün
Felek bağırın kıızıl kân eylemekni mendin örgendi

Şafak hûn bolğusı dil yār mehr-i er nihān olsa
 Ki hem gülgünü dāmān eylemekni mendin örgendi

Körüb ebru hilālin{g cān fidā kıldım cemālın{gga
 Ul āy hûsnige kurbān eylemekni mendin örgendi

Fiğankim ğam tarağı hasta kön{glüm reş-reş étti
 Senem zülfin perişān eylemekni mendin örgendi

Seni izlermen andāğkim kûyāş diydārın izlerde
 Kezib tün-kün şitāb-âb eylemekni mendin örgendi

Kanāat kıldı Veysî tâpdı dildin gevher-i nazmın
 Sedef hem dûrr-ı ğaltān eylemekni mendin örgendi

-147-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Bukün bu nale-i zārımdın ul dil-dār uygāndı
 Bihamdillah uhudin közleri hummār uygāndı

Tevekkül şişesin kıysamki ürsem gutta bahr-ı ışk
 Sedef batnıda gûyya gevher-i şahvār uygāndı

Ġamım haddin āşub bemārlıĝbilgurdı cismimĝe
 Tabibi cāna dāru hem yene ğam-hār uygāndı

Közi uyķuga bārsa yār ışk ehli tirik érmes
 Hayat ābın içurmekke Mesih minķār uygāndı

Bu āķşām bade-i rahm içdi lütfın cür'ası birle
 Seher şād-āblıĝ birlen yüz-i gülnār uygāndı

Uveysî sabr kıldın{g uyķudın bir kün āçar deb köz
 Karam hem yazın eyleb sāhib-i esrār uygāndı

-148-

Mefâîlün Feîlâtun Mefâîlün Feilun

Deyr arā sokuşlar kıldı ānça be-hûşı

Yeki mest ger olsam mest boldı yar mey nûşı

Teşne ānçunān érdim sāķi eyledi teklif

Baht-ı saht tāşıdan turfe bāde ser-pûşı

Ķördi suhbet-i devrān yoklamas meni cānān

Çarha hem sabakdurkim hatır-ı ferāmuşı

Terki ışkē tān érdim ta'ne él cefāsıdın

Ķıldı vaslıdın ve'fa yene urdikim cûşı

Hûsnidur mah-ı āsā zülfidur şeb-i yeldā

Burcı meşriķidin hem sūbhdek benā-guşı

Hecridin unub boldı şādlig menge hāsıl

Etkurur haya ķābun dil-rebā-i hāmuşı

Ķam éme Uveysî köp kimki uşbu dünyada

Anda körgüsü rāhat bolsa mehnat āĝûşı

-149-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Yazay bir ruķ'ayar hûsnige mehmān eylegen bolĝay

Bu dest āvāzımı manzır cānān eylegen bolĝay

Hal eyleb köz sāvedin yazdım andāĝ kirpikim birlen

Yüziĝe mahrem eyleb şekker efşān eylegen bolĝay

Bu āb'yetim ciger boy-ı seher vaķtin nesimidek

Lebinin{g ĝünçasın şāyedki handān eylegen bolĝay

Ḳuyun sāğın menem sahrāda ser-gerdānı ul Leyli
Neçe Mecnunni deşt üzre perişān eylegen bolğay

Felek hirgāhıdın ğayr-ı sahābın eylemiş māne'
Yüzün ul māh körgüzmekke imkān eylegen bolğay

Uveysîni deme şevḳ āteşidin be-haberdursan
Eger tāğ bolsa zahri kûhi dandān eylegen bolğay

-150-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Yürübsen sāhibi hûn-ı cigerdin be-haber tākay
Meges ahvālîge rahm eylemey éy şer nar tākay

Taalluḳ bādesin tāc-ı aziz bāşın{gga yol tāpdı
Hıred tar-yākı nāl kāmın{gga vahkim derd-iser tākay

Kişikim ehl-i dildur dostlîğ devriğē köz āçsa
Yırāk ehl-i yakınlîğda érurlar mü'teber tākay

Bilurmu ehli ğaflet kevkeb-i bedār incub der
Keçeler tārtgan āhımdın felek üzre şarar tākay

Ḳanāatda sedef batnıda nurdın be-haberdurlar
Çömüb ğavvās sāğçāy sen{gi dildardın gûher tākay

Uveysî sen kalb mir'ātıga körgüz dil yüzün éy şûh
Ḳılursan bu cahānnı neki nāmıdın hazar tākay

-151-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Felekdin bāşıma bir demde min{g tiğü teber tākay
Menin{gdek an{gga efgān keçeler āh-ı seher tākay

Vefā ilmin okıtmāklıkka heç bārmu muallim kim
Cefā-u cebr kulfet kesbini kılmāk hûner tākay

Humārımen kadehni bergıl éy sākı öz ilkin{gde
Meni be-bāk mustāğın elidinkim hazar tākay

Perişān étti zülfin{g kön{glümi her sû reşkidin
Kel éy meşşāte sen cem' eyle zûlf-i derbeder tākay

Muhiblerdin haber tut hār tutma deyr pirisen
Ki bul meyhāne içre ğayr éliĝe mü'teber tākay

Közin{g bir berķ-i āfet ğayr élidin tahķikın sordum
Közümdin pāk dildin ra'dı āhimdin şarar tākay

Uveysî ukmağay cānānın{g ışkın{gdın tegāfildin
Haber bermek üçün ışküstide boy-ı ciger tākay

-152-

Mefûlü Mefâîlün Mefûlü Mefâîlün

Ber icāzet şāh-ı hûbān yerni izleb tāpay
Āhkim peymān şiken dildārın izleb tāpay

Boldı Mecnun Kays sahrāda kuyun yan{glıĝ yürüb
Men oşal Leyli rûh-ı gülnārın izleb tāpay

Teşa zahmıdın étib Ferhād cān teslim kim
Ul sebeb Şirin şeker güftārın izleb tāpay

Gāh Macnun gāhı Ferhādu gāhu Vāmuķ olub
Dil arā sen kākili zinnārın izleb tāpay

Tān{g émes hûsnin{g behiştı içre sayķal ursa köz
Dāhil-i cennet ésem deh-yarnı izleb tāpay

Sāldı bir Uzrā sıfat meh-veş muhabbet çāhıga
Vāmuķi sergeşte dil zen{gārñı izleb tāpay

Oldı dil köp sözlemeklikdin muhabbet şevķide
Yüz hevāsıdın Mesih minķārñı izleb tāpay

Kıl tevakkuf éy ecel maķsud hāsıl olmadı
Hāce-i Said Hasan ğam-hārñı izleb tāpay

Rû-siyahlıĝ birle yurdun{g Veysî sen émdi degil
Maķbul olsa Ahmed-i Muhtārñı izleb tāpay

-153-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Visālın{g yadıda baĝrın tola ķāndur neçük eyleb
Vucudım iştiyāk otında sūzāndur neçük eyleb

Oşal kündin beri mahrum-ı diydārın{g bolubdurmen
Közün her sarı hayrānlıĝda giryāndur neçük eyleb

Cudālıĝ zāhir oldı vasl arā aĝyār derdidin
Oşal kündin beri yüz derd pinhāndur neçük eyleb

Bukün rızā boluram ölmekimge éy āķıl
Kāşın{gda ölmedim émdi perişāndur neçük eyleb

Uveysî nāle ķılma şādlıĝ ornıĝa ğamdur deb
Bu dünyā mü'minige küll-i zindāndur neçük eyleb

-154-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Kön{gül bāĝı arā hûsn ehl-i cevlān eylegen bolĝay
Bu vāle aķlımı hûsniĝe heyrān eylegen bolĝay

Seher vak̄ti dimāğımğa nesimidin étib boyı
 Terahhum uşbu kün ul hatt-ı reyhān eylegen bolğay

Dilā sen olmağıl ğaflette her tün bolğıl āğāhı
 Mebādā faqr élige éhsān eylegen bolğay

Haber berdi bu tüş reşk āfetidin tün arā vah kim
 Bu ākşām ğayr élin köyin{gge mehmān eylegen bolğay

Deme sahrāda butgan lāle-i ren{gin firākında
 Ākān yaşım bilen gül-gûnı dāmān eylegen bolğay

Kārāngu boldı ālem āhkim ikbāl tākında
 Mevāsıl kün kûyāşım yüzn-i pinhān eylegen bolğay

Münevver eyledi kön{glümni mehrin{g éy şahanşāhım
 Ki gûya hecr şāmın māh tā-bān eylegen bolğay

Uveysî isteme tendin tiriklik yār ağıyara
 Bulanda hem nişin reşk ile kurbān eylegen bolğay

-155-

Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün Mefâîlün

Bāşımğa yāğdurursan éy felek bārān-ı ğam tākay
 Yāzarsan pest ikbālimni éy levh-i kalem tākay

Özümdinmu felekdinmu ve ya ikbāl-i pestimdin
 Tün-ü kün dostdın āzār û düşmandın sitem tākay

Arab tuprāğın sür közge sen ul yene rihlet kıl
 Bu kim kütāh ömrin{gge ğavğān acem tākay

Neçünkim ārzu kılmayanı yolıda ölmekni
 Cerāhatlıĝ kön{gülge halk nutkıdın alem tākay

Felek cānıda efgār oldı ūhşar savm bātın kim
Visālidin bolub mahrum hicrāndın be-hem tākay

Ƙılıbān suratın tebdil ul me'lun bed-bahtı
Dilā bir pūşt-ipāur bolğusı cismin{ge ram tākay

Muhabbet bolsa sendeTen{gri bilmes yokdu heç kārı
Ƙılursan nazmdın tab'ın{gğa tāhāyā haşam tākay

Ayāğın{g āstığa bākçāh-ı zulmātı ƙāzılmışdur
Ƙuyarsan beha-barça üstine uşbu ƙadem tākay

Ƙılıb mehnat dur-ı maşsad ālıb derya-ı ışkıdın
Yitürsen{g bāz ilkin{gdin ƙılur Ten{gri karam tākay

Nefes berdi neçe yüz-min{g harid étgıl özni yādın
Çıkar zāy devāmalƙut itmem idiram tākay

Uveysî ƙālgān ömrin{g āl yüzin{gge ƙıble-i maşsud
Hired bāzārıda ƙılğun{gdu sevdā-i senem tākay

-156-

Feilâtûn Feilâtûn Feilâtûn Feilûn

Körerem hecrin{g sahrāsıda mehnat tākay
Surasan bāğ-ı cahān içreki devlet tākay

Urara māh bu kün şa'şa-a ahımdın kim
Küyedür ālem éli bolğusı hürmet tākay

Ƙılmadın{g tefriķa begānege şefƙat bile söz
Öz gedāyın{gğa melāmet bile külfet tākay

Taşladı teşasını bāşığa Ferhād oldı
Besitun tāğıda be-huda meşakkat tākay

Leylini merķadını ķöçdiyu cān berdi aceb
Mecnuni ŗorıdaġa ġam bile ŗlfet tākay

Körerem cevru-u cefā hecride men ŗām-u seher
Kıyaram āfetidin ŗstine kisvet tākay

Veysī terk eyle muhabbetni kerek bolmasa haķ
Kılasan derdin{gi cāhānın{gga minnet tākay

-157-

Mefŗlŗ Failātŗn Mefŗlŗ Failātŗn

Mey neŗ'esin ne bilsun cismin turāb kŗrmey
Mest-i elest yoktur ul la'lı nāb kŗrmey

Dil rabtı birle etmes ālıy maķāma ul yar
Bolmas ķaviki ruhın{g diln-i harāb kŗrmey

Haķ mehr-i sābit olmas kirmeyki cāna cānān
Tāķıble mefhum olmas tā mehrāb kŗrmey

Ul yara ġāyibāna dilni yŗbārma kŗn{gŗl
Mŗza eŗarmı kimse āldıda āb kŗrmey

Halkķa hicābdur hāb ma'ŗŗotrusiġa
Bolmas nasib me'rāc ķeŗminde hāb kŗrmey

Neķend ķatla kŗrdŗm āġyār sŗzidin neŗ
Gŗl vaslıġa etermu bŗlbŗl azāb kŗrmey

Hızr oldu leblerin{gkim kŗp yıġlamāġlıġımdın
Sebz olmaġay ķemenler aŗķ-ı sahāb kŗrmey

Veysī deme bu sŗzni tāpdın{gki ġaybdın kim
Bende kemāl tāpmas dergāh-ı bāb kŗrmey

GENEL SÖZLÜK

î andelib (A) : bûlbûl

âbâd (F) : bayındır, mamur

âb-rû (F) : namus, şeref

aded (A) : sayı

âftâb (F) : güneş, güzel

âgâhi (F) : bilgili

âgûş (F) : kucak

âgyâr (A) : yabancı, başkası, başkaları

ah(ı) (A) : sahip, malik, maharetli

âhen (F) : demir zincir

āhir(A) : son, sonra

Ahmed-i Muhtār: En çok övülmüş ve seçilmiş olan Hz. Muhammed

ahmer(A) : kırmızı

alem(A): keder, acı, üzüntü, dert

ām(A) : halk, ahali

āmāne(A) : eminlik

anguş: düzgün

anı(F): şu, bu

ānlar: onlar

ārām-ı cān(F) : sevgili

ārazî(A) : işaretler

arığ: ark, su yolu, su kanalı

arman(F) : çare, derman

arş(F) : gök

ārzu(F): arzu, istek

āsā(F): esneme

āsān(F) : kolay

asra: altta, altında

āstān(F) : eşik, dergah

āşām(F) : yeme içme

āşkār(F) : aşikar

āşufte-hāl(F+A) : hali perişan

aylan-: Dönmek, çevrilme, dolanma

ayyām(A) : günler

āzār (F) : incitme

bāb (A) : kapı, konu,

bāğ(F): bağ, düğüm, kemer

bāğla-: bağlamak, tutmak, zaptetmek

bağr: yürek, ciğer

bah(ā)r (F): bahar, ilkyaz

bahdat: Bağdat

bahr (A) : deniz

bāḳān: kuzu, toklu

bāl: bal

bālā(F): yüksek, yüce

bārān (F) : yağmur

barça: bütün, hep

bāre (F) : dost

bār-ḡāh (F) : padişah otağı

bâtını (A) : içsel, dahili

bāver(F): tasdik, inanma

bayak: önceki, eski, bayağı

Bedahşān: Amu-derya ırmağının yukarı mecrasının sol yakasında bulunan değerli yakutlarıyla bilinen, dağlık bir yer

beden: vücut, beden

bed-hûlk: kötü karakter

bed-huy (F) : kötü huy

bedi (A) : söz ustalığı

- bedil**(A): karşılık, vekil
- be-gāne**(F): yabancı, ilgisiz
- be-ğāyet**(F+A): son derece, çok çok
- behā**(F): değer, kıymet
- behr**(F): hisse, pay
- bel**: bel, orta
- belā**(A): gam, keder, sıkıntı
- belend**(F): yüksek, üce
- beli**: güzel
- bemār**: hasta
- bend**: bağ, bağcık
- bendeliğ**(F): kölelik
- ber-**: vermek
- berdāş**: dayanıklılık, direnç
- berg**(F): yaprak
- ber-hem**(F): perişan, dağınık
- ber-pā**(F): ayakta, ayak üzerinde
- beşārat**(A): müjde
- beva**: dul
- be-yek-bār**(F): birlikte, bir defa
- beytü' l hazen**(A): kederler evi
- beyzā**(A): bembeyaz, apak
- bezm-i îş**(A): içki meclisi
- Bihamdillāh**(A): Allah'a şükür olsun
- bilen**: ile, birlikte

bilguçi: bilici, tanıyan

bismil (A): kesilmiş

bit-: yazmak

botsān(F): bostan, sebze bahçesi

boy(u)n: boyun

boyal: boyamak, boyanmak

bülbül-i şûride (A): perişan bülbül

bünyad (F): temel, esas

cā(F): yer, mevki

cā-be-cā(F): yer yer

cābık: çabuk, tez

cābir (A): cebreden, zalim

cadal(A): sert, münakaşa

cahān: cihan, dünya

cāmi(A): toplayan bir araya getiren

cānān(F): sevgili

cār (A): örtü, ay tutulması

cāy (F): yer, mekan

cefākaş(A+F): cefa çeken, eziyete katlanan

cehl (A): bilmezlik, cehalet

celā(A): memleketten ayrılma, gurbete düşme

cellād: (A) cellat

cemāl(A): yüz, yüz güzelliği

Cemşid: İran'ın efsanevi dördüncü hükümdarı

cenāb (A): şeref, onur

- cennat**(A): cennet, gölgeli ve ağaçlı bahçe
- cerāhat**(A): yara, irinli yara
- cibāl**(A): dağlar
- ciger**(F): ciğer, yürek
- cinān**(A): cennetler
- cism**(A): beden, cisim, vücut
- cubur**: izdiham, kalabalık
- cûş**(F): kaynama, taşma
- cûz**(F): -den başka, dışında
- cür'a**(A): damla, yudum
- cürmāne**(F): ceza
- cüst ü cû**(F): arayıp sorma
- cüş-**: gitmek
- çāh**(F): çukur, kuyu
- çāk**(F): yarık, yırtık
- çālāk**(F): çevik, eline ayağına çabuk
- çarh**(F): felek, gökyüzü
- çaşme**(F): pınar, su kaynağı
- çekes**: kum
- çeman**(F): çimen, yeşillik
- çendi**(F): biraz, bir müddet
- çerā**(F): otlak
- çerāğ**(F): fitil, mum
- çerm**: meşin, dövülmüş
- çirm**: şerare ateşi, kıvılcım

- çöm-** : suya batmak
- çu**(F) : gibi, çünkü
- dād**(F) : adalet
- dām**(F) : tuzak
- dāmān**(F) : dağın elbisenin eteği
- dāmen**(F) : etek
- dān**(F): ev
- dār**(A) : ev, yer
- darbe**(A): vurma, çarpma
- darugā**(F): subaşı, şeh, gemici
- dārūl-amān**(A) : korunulacak yer
- dāver**(F): adil hükümdar
- dehan**(F) : ağız
- dendān**(F) : diş
- derd**(F): keder, sıkıntı
- destar**(F) : sarık, tülbent
- devār**: duvar
- devr**(A): dönme, zaman
- deyr**(A) : dünya, kilise, meyhane
- dide**(F) : gözyaşı
- dil**(F): dil, gönül
- dildār**(F) : sevgili, aşık eden güzel
- dil-efgār**(F) : gönlü yaralı, aşık
- dil-keş**(F) : gönül çekici
- duā**(A): dua

dud(F): duman, tütün

düçār(F): tutulmuş, yakalanmış

düşvār(F): güç, zor

dü-tā(F):iki kat

é'lām(A): bildirme, anlatma

é'tikād(A): inanma, bir şeye bağlanma

é'zāz(A): saygı gösterme

ebreş(A): kırmızı ve beyazdan meydana gelen alaca renk

ebter(A): faydasız, beyhude

edna(A): en aşağı değersiz

ef'āl(A): işler, hareketler

efğān(F): inleme, acıyla sızlanma

efgār(F): yaralı, kötürüm

eflak(F): felekler, gökler

efrād(A): birler, fertler

efsun(F): büyücü

efsûn-ger(F): büyücülük

éhya(A): canlandırma, can verme

el: el

elfāz(A): sözler

Elminnetili'llāh(A): Minnet Allah içindir

encüm (A): yıldızlar

engübin(F): bal

enver(A): çok güzel, çok nurlu

er(F): eğer

érem: şeddad'ın cennete benzeterek yaptığı bahçe

erzān(F): layık, uygun

esbāb(A): sebepler, vasıtalar

eser(A): eser, iz, nişan

etfāl(A): çocuklar

evsaf(A): özellikler, nitelikler

eyle-: dönmek, dolaşmak

eyyām(A): günler, gündüzler

ezel(A): öncesizlik, ezel

fahr(A): öğünme, böbürlenme

faqr(A): yoksulluk,

fanus(A): silindir şeklinde cam kapak

fāsid(A): fésat çıkarıcı

fāş(F): açık açığa, meydana çıkmış

ferāmuş(F): unutmama, unutuş

ferzend(F): çocuk, oğul

fésahat(A): açıklık, güzel ve açık konuşma

feyz(A): bolluk, verimlilik

fezâ(A): feza, uzay

figār(F): yaralı

firāk(A): ayrılık

fitrāk(F): atın terkisi

fülād(F): çelik

fütuh(A): zafer, galibiyet

füzun(F): çok fazla

- ġaflet**(A) : gaflet, dalgınlık
- ġalat**(A) : yanlış, yanlışlık
- ġaltān**(F) : yuvarlak
- ġam**(A) : tasa, kaygı, keder
- ġamhār**(A) : kederlenen, tasalanan
- ġani**(A) : zengin, varlıklı
- ġarib**(A) : garip, gurbette bulunan, şaşılacak
- ġarq**(A) : suya batma, boğulma
- ġavvās**(A) : dalgıç
- gayri**(A) : başka
- gedā**(F) : dilenci, yoksul
- gepirme-** : konuşmak
- ger**(F) : eğer
- gerdün**(F) : felek
- germ**(F) : sıcak, hararet
- gevher**(F) : cevher, inci
- ġızā**(A) : gıda
- gile**(F) : yakınma, şikayet
- giribān**(F) : elbise yakası
- ġisu**(F) : saç, kakül
- ġiyāh**(F) : bitki, nebat, taze ot
- ġubār**(A) : Toz
- ġulām**(A) : tüyü çıkmamış delikanlı
- ġulû**(A) : haddini aşma
- ġunçai**(F) : gonca, tomurcuk, açılmamış çiçek

ġûta (F) : suya dalma

ġüft ü ġû (F) : söz, laf

ġüftar (F): söz

ġül-âb (F) : ġül suyu

ġülberg (F) : ġül yaprağı

ġül-ġûni (F) : ġül renkli

ġülistân(F): ġül bahçesi

ġülzâr (F) : ġül bahçesi

ġümrah: yolunu şaşırmış, doğru yoldan ayrılmış

ġünah(F): ġünah

ġüstâh-âne (F) : küstahcasına

hâb (F) : uyku, rüya

hâcib (A) : perde

had (A) : sınır, nihayet

hadeng (F) : kayın ağacı

hadis(A): haber, söz, hikâye

hâhla-: istemek

hağ (A): hak, doğruluk

halâs (A) : kurtuluş, kurtarma

hamyaze (F) : esneme

hâme (F) : kalem

hamr (A) : şarap, içki

hamrâz(A): kırmızı, kızıl

hâmun (F) : çöl, büyük sahra

hâmûş (F) : suskun, sessiz

hāmūn (F) : çöl, büyük sahra

handān (F) : gülücü, gülen, sevinçli

hār (F) : diken

hār (F) : hor, hakir

hārā (F) : yıkık, viran

harābāt (A) : viraneler, yıkıntılar

hāre (F) : sert taş, mermer

harîdār (F) : satın alan

harim (A) : biri için kutsal olan şeyler

hasb-i hāl (A) : görüşüp dertleşme

hased (A) : hased, kıskançlık

hasret : hasret, özlem, özleyiş

hāşāk (F) : çöp, süprüntü

hatar (A) : tehlike

Hātem-i Tay (Ö.a) : Arap kabileleri arasında tanınmış Tayyi keblesine mensup ve cömertliğiyle meşhûr 'İbnü Abd-illah Bin Sa'd'ın lakabı

hatt (F) : çizgi, yazı, ferman

havf (A) : korku

hayālāt (A) : hayaller, boş düşünceler

hazreti (A) : saygı için büyüklere verilen unvan

hecr (A) : ayrılık

helāket (A) : mahvolma, yok olma

hemdem (F) : dost, arkadaş

hem-hāne (F) : arkadaş, aynı evde yaşayanlar

hemîşe (F) : daima

hem-nişin (F) : teklifsiz arkadaş,

hem-râz (F) : sırdaş, sıkı arkadaş

hıram (F) : nazlı, edalı

hıramân (F) : salınarak yürüyen

hicāb (A) : örtü, perde

hicrân (A) : ayrılık

himmet (A) : gayret, çalışma

hirmân (F) : harman

Hotan (ö.a) : Doğu Türkistan

hûb (F) : güzel, hoş

hubân (F) : güzeller

hûb-ru (F) : güzel yüzlü

Hudā : Allah

humâmâr : arzu, özlem

hûn (F) : kan, öldürme

hun-âbı (F) : kanlı su, göz yaşı

hurrem (F) : şen, sevinçli

hûrsend (F) : kannat eden. Gözü tok

hûrşid (F) : güneş

hûş (F) : akıl, anlayış

huş : hoş

hümây (F) : devlet kuşu

hümâyün (F) : mübarek, kutlu

hüsn (A) : güzellik, güzel

hüveyda(F): açık, belli

ıdbār(A) : talihsizlik

ibā(A): çekinme

ibādet(A): İbadet

ibtidā(A): başlangıç

ictināb(A) : sakınma, çekinme

içre: içine, içinde

ihfā(A): saklama, gizleme

iklîl(A) : taç

ikrār(A) : bildirme, saklamayıp söyleme

iktidā(A): tabi olma, uyma

ilgeri: ileri, önce, evvel

illet(A) : hastalık

intihā(A): son sona erme

intizār(A): bekleme, gözlenilme, beddua

isar(A) : ikram, bağış

islām(A): İslam, İslamiyet

istiğna(A): aza kanaat etme,

işar(A) : ikram, bağış

işkâl(A) : meşgul etme

ķabā(a): cübbe

ķābız(A) : alan

ķābil(A): olan, olabilir

ķabz(A) : el ile tutma, avuç içine alma

ķad(A): boy

ḳadah(A): kadeh, içki bardağı

ḳadd (A) : boy

ḳadem (A): ayak, adım

ḳafiya (A) uyak, kafiye

ḳāl (A) : söz, dedikodu

ḳāl-: kalmak, durmak, sürmek, yaşamak, ver olmak

kām (F) : damak

kām (F) : istek, arzu

ḳāmet(A): boy

ḳamze(A): çene, yanak çukuru

ḳān: kan

karam: merhamet

ḳarīb: karıştırmak, dağıtmak, gitmek

ḳarīb (A): garip, gurbette bulunan, şaşılacak

ḳaş: kaş

kâşane (F) : köşk, yuva

ḳatl (A) : öldürme

ḳavi (A) : sağlam

ḳavs (A) : kavis, yay

ḳavs: parantez, ayraç

kavser: cenneti havuzun adı

ḳay: ne, hangi

ḳayan: taraf, yön

kayu: hangi

kāzib (A) : yalancı

kebi: gibi

kebk: keklik

kec-rev(F): yolu yanlış

keça-kündüz: gece-gündüz

kef(F): köpük

kefş(F): ayakkabı

kel:-gelmek

ķellāşe: şam camiinin bulunduğu yer

kem(F): az, eksik, fena, kötü

kemend(F): kement, bağ

kemer(A): ay

kemîne(F) eksik, az

kem-ter(F): itibarsız

kesb(A): çalışıp kazanma

ketān(A): keten

kevkeb(A): yıldız

ķible-nûmā(A+F): pusula

ķırān(A): talihlilik, mutluluk

ķış: kış mevsimi

ķil:- gelmek

kilk(F): kamış kalem

kim: kimse

kiprik: kirpik

ķirān(A): yakınlık, ilgi

kisvet(A): elbise, kıyafet

kişi: kişi, insan

kişver (F) : ülke, yurt

kol: kol, el

kön{gül: yürek

kör ü ker: sağır ve dilsiz

kör-: görmek

körgüzmak: gösterme, gösteriş

köter-: götürmek, kaldırmak

köz: göz, görme organı

közü: ayna

ḳudûm (A) : ayak basma

kûh (F) : dağ

ḳûh-ken (F) : dağ kazan

ḳul: kul, köle, insan, kişi

ḳullab (A) : çengel, kanca

ḳulûb (A) : kalpler, gönüller

ḳumrı (A) : kumru

ḳutı: kutu

ḳutul-: kurtulmak

ḳuv-: kovmak

ḳuyun: kasırga

küçe: köşe, cadde

külbe (F) : kulübe

külfet (A): sıkıntı, zorluk, külfet

külgü: gülüş, gülme

kün: güneş, gün, gündüz

künc (F) : köşe, buca

küşe (F) : köşe

kütāh (F): kısa, boysuz

küy (F) : köy, sevgilinin bulunduğu yer

la'l(F): dilsiz

lācuverd (A) : lacivert

lāş (F) : leş, malçaklık

lā-yezāl (A) : zevalsız, yok olma

lāyık(A): uygun, yaraşır

leb (F): dudak

leb-teşne (F) : susamış

leşker (F) : asker, ordu

Leyliveş (A+F): Leyla gibi

libās (A) : elbise

Loḳmān (ö.a.) : Lokman peygamber

lütf(A): iyilik, ihsan

ma'bud (A) : kendisine ibadet edilen

ma'dumc (A) : yok olan

ma'suḳ (A): sevgili, sevilmiş

māded (A) : yardım, himmet

māfihā(A): içinde bulunan, öteki dünya

mağz-ı üstühāna: kemiğim içi, özü

māh(F): ay, ay gibi

mahāl (A): düşmanlık

mah-cebin: ay alınlı, ay gibi parlak

mahfi: gizli, saklı

mahzen (A) : mahzen, içine eşya saklanacak yer

maḵbul (A) : kabul edilmiş, geçerli

maḵdem (A) : adım, baht, yol

maḵta (A) : medh, övme

manzûr (A) : bakılmış

masābe (A) : derece

Masih(ö.a.): Hz. İsa

mā-sivā (A): Allah'tan başka şeyler, dünyayla ilgili şeyler

maslahat(A): ehemmiyetli, güvenilir

matlub(A): istek, istenilen

māyil (A) : eğilen, meyleden

mazmun (A): mana, nükteli söz, ödenmesi gereken şey

me' mār (A) : mimar

me' vā(A): yurt, mesken

me' yûs (A) : ümitsiz, ümidi kesilmiş

mebādā(F): sakın, olmaya

Mecnun(ö.a.): deli, divane

mecruh (A) : yaralı, yaralanmış

medfun (A) : gömülmüş, defnedilmiş

meḫum (A) : anlaşılmış, kavranmış

meḡāk (F) : çukur, mezar

meges (F) : sinek

mehfum (A) : anlaşılmış, kavranmış

mehr(A): mihir, evlenirken erkek tarafında kadına verilen nikah bedeli

meh-veş(F): ay gibi, güzel

meknun(A): dizilmiş, gizli

mekr (A): hile

melāhat(A): güzellik, yüz güzelliği

melal(A): usanç, bııkma

melāmet(A): ayıplama, azarlama

memat (A): ölüm

men: ben

merdüm(F): gözbebeği

mergûb(A): rağbet edilen, beğenilen

merhamet(A): acıma, esirgeme

merķad (A): yatacak uyuyacak yer, mezar

mesācid(A): mescidler

mesdud(A): kapanmış, tıkanmış

mesken (A): ev, oturacak yer

mestane(F): sarhoş, sarhoşcasına

mest-i elest: ezel meclisinde hitab-ı ilehi ile sarhoş olan

mestur(A): örtölmüş, gizlenmiş

meşakķat (A): zahmet, sıkıntı

meşām(A): burun

meşşāta(A) gelini süsleyen

meta(A): mal, sermaye

mevc (A): dalga

mevt(A): ölüm, ölü

mevzun (A): ölçülü, tartılı, güzel, düzgün

mey (F): şarap

meyhāna(F): meyhane, içki, içilen yer

mezāk(A): zevk alma, tatma

mezkur (A): zikredilmiş, söz konusu

mezra (A) : ekilecek yer

miftah (A) : anahtar

min{g}: bin sayısı

minā(F): şişe, billur cam

minķār (A) : yırtıcı kuş gagası

Mirzā (ö.a.): Timur'un ikinci oğlu Şeyh Oğlu'nun torunlarından Hüseyin Mirza Baykara

misl (A) : eş, benzer

mu'anber (A) : güzel, kokulu

mu'attar (A) : ıtırılı, kokulu

mugannı (A) : şarkıcı

muğ-beççe (F) : meyhaneci çırağı

muhtasar (A) : muhtasar, kısa

muķarreb (A): yaklaşmış, yakın

mukarrer (A): kararlaştırılmış, tayin edilmiş, anlatılmış, şüphesiz

muķayyed (A) : bağlı, kayıtlı

muķtedā(A): örnek tutulan

mul: muhtaç

muntazır (A) : bekleyen

mûr (F) : karınca

musaffa (A) : süzölmüş, temizlenmiş

musahhar (A) : ele geçirilmiş, zapt edilmiş

musalla (A) : cenaze namazı kılınan yer

muzmer (A) : gizli

mübeddel (A) : değişmiş, değiştirilmiş

mücellâ (A) : cilalanmış

mücessem (A) : cisimlenmiş, üç boyutlu olan cisim

mücrim (A) : suçlu, cürüm işleyen

müdâm (A) : daima, sürekli

müddeâ (A) : iddia olunmuş şey

müheyya (A) : hazır, hazırlanmış

müjgân (F) : kirpikler

müсахhar (A) : ele geçmiş

müsellem (A) : teslim edilmiş, verilmiş

müsemma (A) : isimlendirilmiş

müstağrak (A) : dalgın

müstağni (A) : doygun, gönlü tok

müşteri (A) : Jüpiter gezegeni

müte'ssir (A) : kederli, ekilen, hüznlenen

müyesser (A) : kolay, kolay gelen

nâb (F) : saf, katıksız

nâ-binâ (F+A) : kör, görmez

nâçâr (F) : çaresiz

nâ-dân (F) : cahil, kaba

nāfe(F): misk, sevgilinin sacı

nā-geh(F): ansızın, birdenbire

nā-hûş(F): beğenilmeyen, çirkin. kötü

nā-kābil(F+A): kabiliyetsiz

nale(F): inleme

nāsıh(A): öğüt veren

nāsır(A): yardım eden

nā-şekībā(F): sabırsız

nāvek(F): ok

nā-yāb(F): bulunmaz, benzeri olmaz

nāyib(A): vekil

nazuk(F): ince, narin, zarif

nebat(A): bitki, ot

necat(A): kurtarmak

nedāmet(A): pişmanlık

nedim(A): sohbet arkadaşı

nehār(A): gündüz

nemāyen: belirgin, numune

nesim(A): rüzgar

nesr(A): akbaba, kartal

nesrin(F): yaban gülü

nessāc(F): dokumacı

nevmid(F): ümitsiz

ney-istân(F): kemışlık, sazlık

nigār(F): çok güzel sevgili

nihan(F) : gizli, saklı

niligün(F) : mavi renkli

nisār(A) : saçma, serpme

niyab(A) : kın, kılıç kılıf

nûşin(F) : tatlı, lezzetli

nücüm(A) : yıldızlar

nüsûr(A) : kıyamet

ol-: olmak

oltur-: oturmak, bir yere yerleşmek, ikamet etmek

oşal: o nesne

pā-best(F) : ayağı bağlı

pāk(F): pak, temiz, saf, halis

pā-māl(F) : ayak altında kalmış

pārsā(F): sofı, zahit

pās-bān(F) : bekçi, gözcü

paşāk(F) : ok

pejmürde(F) : yırtık, eski

pend(F) : öğüt, nasihat

per(A): kanat, kuş tüyü

perdāz (F) : tertipleyen

pervar (F): besili, beslenmiş

pervāz(A): uçma, uçuş

perverdigār(F) : tanrı, yaratan

peşāne: alın

pey(F) : iz

peyk(F) : haberci

peyker(F) : yüz, surat

peymān şiken(F) : yemin çeken

peymāne(F) : büyük kadeh

peyrev (F) : arkasından giden, izinden giden

peyvend(F) : bağlayıcı, bağ, ulaşma

peyveste(F) : ulaşmış, bitişik

pirahen(F) : gömlek

post: kabuk, zar

puhte(F) : pişmiş, tecrübesiz

ra'd (A) : yıldırım

ra'nā(A): güzel, hoş

rabt(A): bağlama, cümleleri harf ve edatlarla birbirine bağlayarak sıralama

rāğīb (A) : istekli, isteyen

rahm (A): esirgeme, koruma

rahmat(A): acıma, esirgeme, koruma

rām(F) : boyun eğen, itaat eden

ramād(A): göz ağrısı, göz hastalığı

rasvā: rüsvay, rezil

refik(A): arkadaş

refikā(A+F): arkadaşlık

reftār (A) : salınarak yürüyüş, gidiş

reg(F) : damar

rem(i)z: sembol, remiz

remmāl(A): fal açan, remil döken

resen(F): ip, urgan

reviṣ(F): gidiş, yürüyüş

revşen: açık, parlak

rez(F): asma, bağ kütüğü

rical(A): erkekler, adamlar

rikāb(A): üzengi, huzur

rişte(F): iplik

riyazet(A): nefsi kırma

ruh(A): ruh, can, his

ruḡ'a(A): kısa mektup

rüsûm(A): usuller, düzenler

sabā(A): Doğrudan esen hafif rüzgar

sabze(F): yeşillik, çimen,

sāç: saç, kıl

sadḡa(A): sadaka

saf-der(A+F): düşman saflarını saran yiğit

sāḡar(F): şarap kadehi

sāḡın: özlemek

sahn(A): orta, meydan

sahrā(A): çöl, ova, kır

saht(F): katı, sert

sāl(F): yıl, sene

samed(A): ulu, pek yüksek

sān: sayı

- san**{g(F): taş
- sanem**(A): put, güzel kadın
- sār**(F): yer
- sarh**(A): kale, büyük ve yüksek bina
- sarī**: taraf
- sayd**(A): av, avlanma
- saye**(F): gölge
- saye-bān**(F): gölgelik
- saykal**(A): cilalı, cila aleti
- saykal ur**-(A): parlamak, parlatmak
- sayyād**-(A): avcı
- se'b**(A): sövme
- sebat**(A): yerinde durma, direnme
- sebeb**(A): sebep
- sebû-keşliġ**(F+T): içicilik
- secde**(A): secde
- seg**: köpek
- sehāb**(A): bulut
- sem**(A): zehir
- semer**(A): meyve, yemiş
- ser**(F): baş, öncü, reis, başkan
- ser-dār**(F): başkan, komutan
- ser-encām**(F): başına gelen olay
- ser-gerdān**(F): şaşkın, perişan
- ser-girān**(F): başı ağır, sarhoş

- ser-pûş**(F) : kadın baş örtüsü
- sersân**(F) : sergerdan, şaşkınlık
- ser-şār**(F) : ağzına kadar dolu olan
- serv**(F) : servi ağacı
- setr**(A) : örtme, gizleme
- sevād**(A) : karanlık, siyah
- sevāl** : sual, soru
- sevm**(A) : oruç
- seyr**(A) : yürüme, yürüyüş, bakma, gezme
- seza-vār**(F) : münasip, uygun
- sıdk**(A) : doğruluk, geçerlilik
- sıfat** (A) : hal, nitelik, şekil
- sıh** : sığ, geçit veren kumlu su
- sim-āb**(F) : gümüş suyu
- sin{g** : sinmek, sirayet etmek
- sipāh**(F) : asker
- sipih**(F) : gök, gökyüzü
- sir**(A) : sır, gizli tutulan şey
- sirişk**(F) : gözyaşı
- sitemgar**(F) : zalim, haksızlık eden
- siym** : sima
- sokuş** : dövüş, kavga
- song** : sonra
- söz** : söz, bülte, dem
- subh** (A) : sabah

- subh-ı dem**(A) : sabah vakti
- subh-ı gāh**: sabah vakti
- suhan**(F) : törpü
- sûhan{g**(F) : söz
- suhbet**: sohbet, görüşüp konuşma
- sumun**(Mo) : ok
- suv**: su
- suy**(F): taraf, yön, cihet nāgah
- sūzān**(F) : yakan, yakıcı
- sühan-res**(F) : söz ulaştırıcı
- süreyya**: ülker yıldızı
- sürh**(F) : kırmızı
- süveyda**(A): kalbin tam ortasında yer alan siyah benek
- şa'n**(A) : şan, ün
- şād**(F): mutlu, sevinçli”
- şād-āb**(F) : suya kanmış
- şādān**(F) : sevinçli
- şādmān**(ö.a.) : Orta Asya’da bir nehir
- şahid**(A): şahit, tanık
- şāhin**(F): doğan
- şahna**(A): güvenlik memuru
- şah-süvār**(F) : ata iyi binen
- şām**(F) : akşam, karanlık
- şāne**(F) : tarak
- şebek**: kuyruklu maymun

şehd(A) : bal

şehīd(A) : şehit

şeh-pār(F) : kuş kanatının en uzun tüyü

şeker(F): şeker, tatlı, hoş

şemme(A) : güzel koku

şerār(A) : kıvılcım

şerbet(F): şerbet

şermende(F) : utangaç, mahcup

şerm-i sār(F) : utangaç

şeva: şive, ağız

şiār(A): ayırıcı işaret, alamet

şitāb(F): acele etme, çabukluk

şivan(F) : inleme

şor: tuzlu

şûh(F) : güzel, neşeli

şumār(F) : sayı, hesap

şücā(A):cesur, yiğit

Şükri'llah(A): Allah'a şükür

ta' addi(A) : saldırma, zulmetme

tā'at(A) : Allah'ın emirlerini yerine getirme, ibadet

taaccüb(A) : şaşırma, şaşa kalma

taalluğ(A): ilgi, dünya ilgisi

tāb: huy, zaman

tab'(A) : tabiat

tabā(A): tabi olma, uyma

tābān (F) : ışıklı, parlak

tabib(A): hekim, doktor

tagāfil(A): anlamazlıktan gelme

tahsin (A): beğenme, takdir etme

taḫsir (A): bir işi eksik yapma, kusur etme, suç, günah işleme

tal'at (A) : parlak, yüz, surat

talab: ırmak, nehir

tāle (F) : hint köçeklerinin ellerinde birbirine vurarak oynadıkları pirinçten zil ya da çalpara

tālpın-: çırpınmak, sıçramak

tamuğ(Soğ.): cehennem

tān{g (A) : şafak, tan

tanāb (A) : halat, kalın ip

tār (F) : karanlık, tel, saç teli

tār-: dağıtmak, savurmak

tārāc (A) : yağma, çapul

tarik(F): karanlık, siyah

tart: tarmak

tasadduḡ(A): sadaka olarak verme

tavḡ(A): gerdanlık, halka

tavus (A) : tavus kuşu

tazallum (A) : yanıp, yakılma

teb (F) : hararet, ateş

tebessüm (A) : gülme

tecellî (A) : görünme, belirme

tefriķa(A): ayrılık

tefsir (A) : yorum

teġāfil (A) : anlamazlıktan gelme

tegür-: çevirmek, değdirmek,

tekellüm (A) : söyleme konuşma

telbe: deli, kuduz

telh (F) : acı

telmür-: ümit ve hasretle bakmak

tem (A) : örtü, perde

temeshu (A) : maskara, alay konusu

temkin (A) : ağırbaşlılık, ihtiyat

ten{g(F): dar, sıkıntılı

Ten{gri: Tanrı

tepret-: hareket ettirmek

terahhum (A) : merhamet etme, acıma

tersa (F) : hristiyan

teşa: keser

teşbeh (A) : benzetme

teşne (F) : susamış, çok isteli

tevaķķuf (A) : durma, eğlenme

tevehhüm (A) : kurma, kuruntuya düşme

tevķi (A) : padişah buyruklarına çekilen nişan

tezvir (A) : yalan dolan

ti-: demek, söylemek

tik: doğru, yüksek

til: dil, lisan

tin-: dinmek, dinlenmek

tire: aile

tirek: direk, düz ağaç

toti: papağan

toy: dökmek

tök-: dökmek, saçmak

tu'm (A): yiyinti, azık

tubi (A): cennetteki ağaç

tuhm (F): tohum

tulû (A): güneş

turfe (A): görülmemiş, tuhaf

turre (A): alın saçı, kıvırcık saç

tutaş-: tutuşmak, yapışmak

tün: gece

türbet (A): türbe

uç: uç, sınır, kıyı

uçra-: karşılaşmak, rastlamak

uhu: uyku

ur-: peyda olmak

ur-: vurmak

uşşāk (A): aşıklar

uygān-: uyanmak

üçreş-: rast gelmek, tesadüf etmek

ülfet (A): dostluk

üm̄mid(F): umut

üs̄rük: mest, sarhoş

üz̄re: üzerine, üstüne

vaḡt(A): çağ, zaman

vale(F): nale, inleyen

vasf(A): nitelik, övme

vasl(A): ulaşma, kavuşma

vech(A): yol, tarz

veyrān: viran

visal(A): kavuşma, ulaşma

vusul(A): ulaşma, varma

vüfûr(A): çokluk, bolluk

yaḡlīg: mendil

yalāḡ: hayvanların sulandığı bir taş

yalan{ḡ-pā}: yalın ayak, çıplak ayak

yandaḡ: yandaş, arkadaş

yār(F): sevgili

yāvuk: yakın

yāvuklaş-: yar olmak, nişanlanmak

yāz-: yazmak, yaymak, açmak

yeldā(F): uzun. En uzun gece

yıḡla-: ağlamak

yıḡıl-: yığılmak, toplanmak

yırāk: uzak, uşşāḡlar

yīt-: yetmek, ulaşmak, kaybolmak

yokāl-: kaybolmak,

yokāt-: kaybetmek

yoluḵ-: karşılaşmak, buluşmak, karşı karşıya gelmek

yürek: kalp

yüz: yüz, surat, çehre

za' f (A): güçsüzlük, zayıflık

zāhid(A): aşırı dindar

zāhidā(A): Ey sofu!

zahm (F): yara

zāl (F): zalim, sulmeden

zan { g(F): pas, kir

zār(F): ağlayan, inleyen

zāyil (A): yok olma, geçen

zeb: süs

zebā: çok güzel

zebān (F): dil

zeber (F): üst

zebun (F): zayıf, güçsüz

zahn: zihin

zemistān(F): kış mevsimi

zen (F): kadın

zen { ggār (F): pas

zenahdān(F): çene

zenbur (A): eşek arısı

zikh(A): anma, adını söyleme

zübde(A) : bir şeyin en seçkin parçası

zühd(A) : kendini ibadete verme

zülāl(A) : tat, zevk,

zül-celāl(A) : celal, ululuk sahibi olan

zülf: saç

zümüred(A) : zümrüt

KAYNAKÇA

- Argunşah, M. (2013). *Çağatay Türkçesi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Bozkurt, F. (1992). *Türklerin Dili*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Celalov, T. (1980). *Özbek Şaireleri*. Taşkent: Gafur Gulam Neşriyatı.
- Demir, N., & Aslan, S. (2009). Anlambilim. N. Demir, & E. Yılmaz içinde, *Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım* (s. 138-148). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Demir, N., & Yılmaz, E. (2009). *Türk Dili El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Eckmann, J. (2003). Çağatay Türkçesi. O. F. Sertkaya içinde, *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar* (s. 74-108). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Eckmann, J. (2003). Çağatay Dili Hakkında Notlar. O. F. Sertkaya içinde, *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar* (s. 133-144). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eckmann, J. (2003). Çağatay Edebiyatının Son Devri. O. F. Sertkaya içinde, *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar* (s. 208-243). Ankara: Türkl Dil Kurumu Yayınları.
- Eckmann, J. (2003). Çağatay Türkçesi. O. F. Sertkaya içinde, *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar* (s. 74-108). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Eckmann, J. (2017). *Çağatayca El Kitabı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Eckmann, J. (2003). Çağataycada İsim-Fiiller. O. F. Sertkaya içinde, *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar* (s. 145-154). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eckmann, J. (2003). Küçük Çağatay Grameri. O. F. Sertkaya içinde, *Harezmi, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar* (s. 109-132). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Efendioğlu, S. (2019). *Mevlânâ Lutfî Gül ü Nevruz (Dil İncelemesi-Metin ve Aktarma- Gramatikal Dizin-Tıpkıbasım)*. Erzurum: Eser Yayınları.
- Eraslan, K. (1986). Çağatay Şiiri. *Türk Dili (Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri))* (415-416-417), 564-718.
- Eraslan, K. (1986). XV. Yüzyıl Çağatay Edebiyatı. *Başlangıçtan Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri -III*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ercilasun, A. B. (2005). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kayumov, A. (1961). *Kokan Edebiy Muhiti*. Taşkent: Özbekistan SSR Fenler Akademiyası Neşriyeti.
- Kızıltunç, R. (2015). *Çağatay Edebiyatında Antoloji Geleneği Olarak Beyazcılık*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.

Kızıltunç, R. (2012). Çağatay Edebiyatında Kadın Şairler. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* , 731-759.

Komisyon. (1986). Çağatay Edebiyatı. *Ali Şir Nevai* . İstanbul: Töker Yayınları.

Köprülü, F. *Türk Edebiyat Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Köprülü, M. F. (1945). Çağatay Edebiyatı. *İslam Ansiklopedisi, III* , 270-323.

Köprülü, M. F. (2004). *Edebiyat Araştırmaları-II*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Mahmud, K. (2015). *Dîvānu Lugātî't Türk*. (A. B. Ercilasun, & Z. Akkoyunlu, Dü) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Mahmud, K. (2015). *Divānu Lügātî't Türk*. (A. B. Ercilasun, & Z. Akkoyunlu, Dü) Ankara: Türk Dil Kurumu.

Mallaev, N. (1965). *ziyouz.cm.kutubhanesi*: <http://www.ziyouz.com> adresinden alınmıştır

Merhan, A. (2007). Yazılı Özbek Edebiyatı. *C.C Ssyal Bilimler Dergisi, 31*, 157-170.

Nevâî, A. Ş. (1941). *Muhakemetü'l Lügatayn*. (İ. R. Işıtman, Çev.) Ankara: Türk Dil Kurumu.

Öztürk, R. (2012). Özbek Türkçesi. A. b. Ercilasun içinde, *Türk Lehçeleri Grameri* (s. 291-354). Ankara: Akçağ Yayınları.

Öztürk, R. (2012). Özbek Türkçesi. A. B. Ercilasun içinde, *Türk Lehçeleri Grameri* (s. 293-354). Ankara: Akçağ Yayınları.

Rezzakov, H., & Abdullaev, Ğ. (1963). *Üveysi*. Andican: ÖZ SSR Devlet Bediy Edebiyat Neşriyatı.

Taşmatova, M., & Tuy, R. V. (1978). *Özbek Edebiyatı Tarihi-IV*. Taşkent: Öz SSR <Fen> Neşriyatı Basmahanesi.

Tekin, F. (2011). Hanlıklar Dönemi Çağatay Edebiyatı. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* , 1843-1850.

Teres, E. (2013). *Çağatay Türkçesi Dil Bilgisi ve Metin Çalışmaları*. İstanbul: Sürat Yayınları.

Tolkun, S. (2001). Son Devir Çağatay Edebiyatınıniki Önemli Kadın Şairi Nadire ve Üveysi. *İlmi Araştırmalar* , 167-174.

Zeynalov, F. (1993). *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi*. İstanbul: Cem Yayınevi.

ÖZGEÇMİŞ

13/05/1988 tarihinde Bitlis'in Ahlat ilçesinde dünyaya gelmiştir. Lisans eğitimini Ardahan Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları bölümünde tamamladıktan sonra Atatürk Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri Edebiyatları bölümünde yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. Yabancı dil olarak İngilizce bilir.

E posta: ortc_dmt@hotmail.com